

AMMATILLISEN PERUSKOULUTUKSEN ÄIDINKIELEN OPPIKIRJAT

Sisältöjen ja ammattialan integroinnin tarkastelua

Suomen kielen pro gradu -tutkielma

Jyväskylän yliopisto

Tammikuu 2010

Heli Leppänen

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistinen	Laitos – Department Kielten laitos
Tekijä – Author Leppänen Heli Tuulikki	
Työn nimi – Title Ammatillisen peruskoulutuksen äidinkielen oppikirjat Sisältöjen ja ammattialan integroinnin tarkastelua	
Oppiaine – Subject Suomen kieli	Työn laji – Level Pro gradu -tutkielma
Aika – Month and year Tammikuu 2010	Sivumäärä – Number of pages 75 sivua
<p>Tiivistelmä – Abstract</p> <p>Tutkimukseni tarkoituksena oli selvittää, millaisia oppisisältöjä ammatillisen perusasteen äidinkielen oppikirjoissa on ja miten niissä yhdistetään äidinkieltä ammattiopintoihin. Lisäksi tarkastelin, miten kirjoissa olevat sisällöt vastaavat opetussuunnitelman perusteissa olevia keskeisiä sisältöalueita ja oppimistavoitteita. Tutkimukseni pääaineistona oli kolme oppikirjaa. <i>Tekemällä taitavaksi</i> on yleisesti ammattioppilaitoksille tarkoitettu oppikirja. <i>Tehtävänä äidinkieli</i> on tehty erityisesti tekniikan ja liikenteen aloja opiskelevia ajatellen. <i>Tekniikan ja palvelualojen äidinkieli</i> on suunnattu tekniikan ja palvelualojen opiskelijoille. Oppikirjojen lisäksi tarkastelin opetussuunnitelman perusteita. Analyysin metodina käytin sisällönanalyysiä, joka soveltui hyvin kirjallisen aineiston luokitteluun ja uudelleen järjestämiseen.</p> <p>Tutkimukseni osoitti, että oppikirjoissa ammatillisen äidinkielen sisällöt ovat hyvin monipuoliset. Kirjoissa opetetaan lukemisen, kirjoittamisen ja puhumisen taitoja sekä kielen ja kulttuurin tuntemista ja medialukutaitoa. Oppimaan oppiminen, tiedonhankinta ja opinnäytetyön tekeminen ovat myös tärkeitä osa-alueita. Oppikirjat vastasivat hyvin opetussuunnitelman perusteissa mainittuja oppisisältöjä ja -tavoitteita muutamia puutteita lukuun ottamatta. Tärkeimmiksi sisällöiksi nousivat viestintä- ja vuorovaikutustaitojen, kuten asiakaspalvelun ja ryhmäviestinnän, harjaannuttaminen sekä työelämän tekstitaitojen oppiminen (esim. asiakirjojen kirjoittaminen). Sisältöjen osalta heikkoutena kirjoissa oli muun muassa lähdekriittisyyden opettamisen vähäisyys.</p> <p>Äidinkielen ja ammattialojen integroinnin tarkastelu osoitti, että kirjoissa on suuria eroja. Yksi kirjoista käytti järjestelmällisesti ammattiin liittyvää materiaalia niin teksteissä ja kuvissa kuin tehtävissäkin. Yhdessä kirjassa ammattialan huomioiminen oli melko vähäistä kaikilla tarkastellessani osa-alueilla. Kolmas kirja yhdisti äidinkieltä ammattialaan vaihtelevasti eri sisältöjen kohdalla. Vahvimmin ammatillisuus näkyi kaikissa kirjoissa asiakirjojen tarkastelussa ja työnhakuun liittyvissä tehtävissä. Perinteiset äidinkielen oppiaineeseen liittyvät sisällöt, kuten luetun ymmärtäminen, jäivät usein ilman ammattikontekstia. Kielenhuollon esimerkeissä oli kuitenkin käytetty ammattisanastoa kaikissa kirjoissa.</p>	
Asiasanat – Keywords ammattillinen koulutus, äidinkieli, opetus, oppikirjat, integrointi	
Säilytyspaikka – Depository Kielten laitos, suomen kieli	
Muita tietoja – Additional information	

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	1
1.1. Tutkimuksen taustaa	1
1.2. Tutkimustehtävät ja tavoitteet	4
1.3. Aineiston esittely	5
1.3.1. Tekemällä taitavaksi	5
1.3.2. Tehtävänä äidinkieli	6
1.3.3. Tekniikan ja palvelualojen äidinkieli	7
1.4. Tutkimusmenetelmä	8
2. ÄIDINKIELI OPPIAINEENA	10
2.1. Äidinkielen opetuksen tavoitteet ja sisällöt	10
2.2. Ammatillisen peruskoulutuksen äidinkielen opetussuunnitelma	12
2.3. Oppikirjat opetuksen tukena	16
3. KIELITAITO OSANA AMMATTITAITOA	19
3.1. Ammattitaidon eri osa-alueet	19
3.2. Ammatillinen kielitaito ja kielikoulutus	21
3.3. Ammatillinen äidinkielen opetus	22
3.4. Äidinkielen ja ammattialan integrointi	23
4. KATSAUS OPPIKIRJOJEN SISÄLTÖIHIN	29
4.1. Sisältöalueet	29
4.2. Opiskelutaidot	30
4.3. Tiedonhankinta	34
4.4. Lukeminen	36
4.5. Kirjoittaminen	38
4.6. Tekstinhuolto	41
4.7. Suullinen viestintä ja vuorovaikutustaidot	43
4.8. Mediaosaaminen	46
4.9. Kielen ja kulttuurin tunteminen	48
4.10. Opinnäytetyö	51
5. AMMATILLISUUS ÄIDINKIELEN OPPIKIRJOISSA	54
5.1. Integroinnin perusteet	54
5.2. Johdatus ammatilliseen äidinkieleen ja sen sisältöihin	55

5.3. Tekstit ja esimerkit	58
5.4. Kuvat	60
5.5. Tehtävät	61
5.6. Yhteenveto	63
6. POHDINTA	66
AINEISTOLÄHTEET	
LÄHTEET	

1. JOHDANTO

1.1. Tutkimuksen taustaa

Äidinkieli on oppiaine, jolla on vahva asema suomalaisessa koulutusjärjestelmässä. Perus- ja lukio-opetuksen puolella äidinkielen ja kirjallisuuden oppiaine keskittyy kielenkäyttötaitojen vahvistamiseen sekä yleissivistyksen ja kirjallisuuden tuntemisen lisäämiseen. Ammatillisessa peruskoulutuksessa ja korkeakouluissa äidinkielen opetus tähtää vahvasti työelämän viestintä- ja vuorovaikutustaitojen harjaannuttamiseen. Kaikkiin suomalaisiin oppikokonaisuuksiin ja ammattitutkintoihin kuuluu pakollisia äidinkielen opintoja, sisällöt eri koulutusasteilla tosin vaihtelevat.

Omassa pro gradu -työssäni keskityn ammatillisen peruskoulutuksen äidinkielen oppiaineen tarkasteluun. Tarkemmin tutkimukseni kohdistuu äidinkielen sisältöihin, joita tarkastelen oppikirjojen ja opetussuunnitelman perusteiden pohjalta. Ammatillisessa koulutuksessa äidinkielellä on merkittävä osa ammattitaidon rakentumisessa. Kielitaitoa tarvitaan työssä samoin kuin vapaa-ajalla ja koulussakin. Ammatillisessa koulutuksessa äidinkielen taidoista korostuvat lukeminen, kirjoittaminen sekä tiedonhankinta-, viestintä ja kommunikointitaidot, jotka ovat edellytyksiä täysipainoisen ammattitaidon saavuttamiselle ja ammatissa toimimiselle.

Päätös ammatillisen äidinkielen tutkimisesta syntyi kiinnostuksesta toimia ammatillisen oppilaitoksen äidinkielenopettajana. Opintojeni lopun hämöttäessä tunsin kuitenkin olevani hyvin epäkypsä toimimaan tällä alalla, vaikka pätevyys toimeen opintojen loputtua olisikin. Osaamattomuuteni tuli esiin muun muassa ammattioppilaitoksessa tekemäni opettajaharjoittelun aikana, jolloin huomasin opintojeni keskittyneen vahvasti peruskoulun ja lukion äidinkielen opetukseen. Tiedot ammatillisen äidinkielen opetuksesta, sen tavoitteista ja sisällöistä, olivat heikot.

Kielenopetuksen lähtökohta on ammatillisella puolella erilainen kuin peruskoulussa tai lukiossa, joissa kehitetään pääasiassa peruskielitaitoa ja kasvatetaan yleissivistystä (Kantelinen 2004: 52). Yliopistossa suoritettu aineenopettajan pätevyys ei anna kaikkia niitä valmiuksia, joita ammatillisen puolen kielenopettajalta vaaditaan, sillä ammatillisella puolella opinnot keskittyvät nimenomaan ammatillisen kielitaidon saavuttamiseen (Kantelinen 2004: 55; Tarkoma 2004c: 58). Tämä asia tulee esille omien kokemusteni lisäksi myös useissa aiheeseen liittyvissä tutkimuksissa (mm. Kielenopettamisen kehittäminen ammattikorkeakouluissa 1999: 14–15; Kantelinen 2000: 99–101). Toivon tämän tutkimuksen antavan tietoa siitä, mil-

laisiin sisältöihin ja tavoitteisiin ammatillisessa oppilaitoksessa toimivan äidinkielenopettajan tulisi valmistautua ja millaisiin asioihin aineenopettajan koulutuksessa tulisi kiinnittää huomiota, jotta opettajat voisivat toimia perus- ja lukio-opetuksen lisäksi ammatillisissa oppilaitoksissa. Lisäksi toivon tutkimukseni tuovan lisätietoa oppikirjojen tekijöille.

Ammatillinen peruskoulutus on yksi jatkokoulutusvaihtoehto yleissivistävän koulun päättymisen jälkeen. Opetushallituksen tekemän arvion mukaan Suomessa ammatilliseen perustutkinnon vuonna 2008 on aloittanut vajaat 64 000 opiskelijaa, joista 51 500 oppilasta on opetussuunnitelmapohjaisessa koulutuksessa. Loput 12 300 oppilasta valmistuvat näyttötutkinnon kautta. Lisäksi ammatillisen perustutkinnon suorittaa vuosittain noin 10 000 oppisovellusväylän valinnutta opiskelijaa. (OPH 5.8.2008: 74.) Ammatillisen puolen valitsee vuosittain noin puolet peruskoulun päättävästä ikäluokasta. Tämän perusteella ammatillisten oppilaitosten äidinkielen opettajia tarvitaan, eikä tätä koulutus ja -työväylää voi jättää unohduksiin esimerkiksi opettajakoulutuslaitoksissa.

Ammatin tähtäävän peruskoulutuksen ensisijainen tehtävä on antaa opiskelijoille valmiudet toimia alansa työtehtävissä. Toisena tehtävänä on kasvattaa opiskelijoista yhteiskuntakelpoisia kansalaisia ja mahdollistaa heille hyvät jatko-opintomahdollisuudet. Äidinkieltä ammatillisessa peruskoulutuksessa opetetaan neljän opintoviikon verran. Opetuksessa keskeisessä osassa ovat työelämässä tarvittavien viestintä- ja vuorovaikutustaitojen oppiminen sekä vaikuttavan ja tasapainoisen kansalaisen kasvattaminen. Opetussuunnitelman perusteiden mukaan ammatillisen äidinkielen tavoitteena on sellaisten viestintä- ja vuorovaikutustaitojen saavuttaminen, että opiskelija kykenee harjoittamaan ammattiaan ja osallistumaan työelämään ja ympäröivään yhteiskuntaan (OPS 2007–2010).

Tutkimuksessani tarkastelen ammatillisen äidinkielen oppisisältöjä oppikirjojen ja opetussuunnitelman perusteiden pohjalta. Pääaineistoksi valitsin oppikirjat, sillä ne ovat selkeä kokonaisuus ja niissä tulevat esille ne sisällöt, joita oppiaineessa käsitellään. Oppikirjat ovat tarkoitettut opetuksen tueksi ja materiaaliksi, ja niiden tehtävä on muun muassa välittää oppiaineen sisältöjä ja toimia harjoituskirjoina (Häkkinen 2002: 11). Opetussuunnitelmien perusteiden mukaan ottaminen tutkimukseen oli myös välttämätöntä. Opetussuunnitelman perusteet ovat kehys, joiden perusteella opetettavat sisällöt valitaan ja joiden mukaisiksi myös oppikirjat on tehty. Opetussuunnitelman perusteissa mainitut tavoitteet ja sisällöt ovat myös se, mitä ammatillisen äidinkielen oppimisesta tulisi arvioida.

Oppikirjatutkimusta on tehty Suomessa paljon, ja tämä johtuu luultavasti oppikirjojen vahvasta asemasta suomalaisessa koulukulttuurissa. Suurin osa oppikirjatutkimuksista on kohdistunut peruskoulun ja lukion kirjoihin. Ammatilliselta puolelta tutkimusta on huomattavasti vähemmän. Perusopetuksen puolella äidinkielen oppikirjoista on tutkittu muun muassa kuuntelutaitoja, kirjoittamisen ja murteiden opetusta. Vasta valmistuneita oppikirjoihin liittyviä tutkimuksia ovat esimerkiksi Liisa Hovin suomen kielen pro gradu -tutkielma *Tekstitaidot opetussuunnitelmien perusteissa ja oppimateriaaleissa: Salasana-kirjasarjan ja opetussuunnitelman perusteiden tarkastelua* (2006), Pilvi-Sisko Tiaisen suomen kielen pro gradu aiheesta *Kirjoittamisen opetus ja ohjaus yläasteen äidinkielen ja kirjallisuuden oppikirjoissa* (2008) ja Salla Laineen suomen kielen pro gradu ”*Se on ihan mukavaa!*”: murteiden opetus ja opiskelu peruskoulun yhdeksännellä luokalla (2009).

Ammatillisen koulutuksen äidinkielen oppikirjojen sisällöntutkimusta ovat tehneet muun muassa Leila Tunturi suomen kielen pro gradu -tutkielmassaan *Kauppaoppilaitoksen yleisjakson äidinkielen oppikirjojen tarkastelua* (1982) ja Timo Kortelainen suomen kielen pro gradu -tutkielmassaan *Äidinkielen ja viestinnän opetuksen sisällöt peruskoulupohjaisessa ammatillisessa koulutuksessa* (1996). Edellä mainituista tutkimuksista on kulunut aikaa, ja ammatillisen äidinkielen sisältöihin on tullut paljon muutoksia. Selvitykseni mukaan ajankohtaista tutkimusta ammatillisen äidinkielen oppikirjojen sisällöistä ei ole.

Viime aikoina ammatilliseen äidinkieleen on kuitenkin ryhdytty kiinnittämään huomiota aiempaa enemmän, sillä kielitaidon arvostus on kasvanut. Kieli- ja viestintäkoulutuksen asema on vahvistunut muun muassa lisääntyneen vuorovaikutuksen, yhteistyön, kansainvälistymisen ja ihmisten liikkuvuuden vuoksi. Aiemmin kielitaito on nähty itsestään selvyytensä, ja muun muassa ammatillisesta peruskoulutuksesta valmistuvien, käytännöntyön tekijöiden, ei ole oletettu tarvitsevan erityistä kielitaitoa. Kieltä on pidetty erillisenä taitoalueena muusta ammattitaidosta. Nykyään kieli- ja viestintätaidot ovat kiinteä osa kokonaisvaltaista ammattitaitoa. (Sajavaara & Salo 2007: 238.)

Perusasteen ammatillista äidinkielen koulutusta ja oppimistuloksia on arvioitu opetushallituksen teettämässä, Suomen ensimmäisessä kansallisessa selvityksessä *Äidinkielen oppimistulokset ammatillisessa peruskoulutuksessa* (Väyrynen 2000). Tutkimuksen tavoitteena oli saada kokonaiskuva siitä, millaiset äidinkielen taidot ammatillisen peruskoulutuksen päättövaiheen opiskelijoilla on. Samassa tutkimuksessa kartoitettiin äidinkielen opettajien näkemyksiä ammatillisen äidinkielen opetuksesta. (Väyrynen 2000: 29.) Ammatillisen äidinkielen

integraatiota käsitellään teoksessa *Ammatillinen äidinkieli ja integrointi* (Takala – Tarkoma: 2004). Tässä teoksessa keskitytään äidinkielen ja ammattialan integroinnin hyötyihin ja haasteisiin sekä annetaan käytännön esimerkkejä äidinkielen sisältöjen yhdistämisestä ammattiai-neisiin ja työelämään. Edellä mainitut teokset ovat olleet työni tärkeimpiä lähteitä, ja niistä olen saanut paljon taustatietoa omaan tutkimukseeni.

Tämän johdattelevan luvun (1) jälkeen tutkimukseni etenee seuraavasti. Teoriaosuudes-sa käsittelen äidinkieltä oppiaineena ja yhtenä ammattitaidon osa-alueena. Luvussa 2 pereh-dyn tarkemmin ammatillisen äidinkielen opetussuunnitelman perusteisiin ja luvussa 3 esitte-len äidinkielen ja ammattialan integrointiin liittyvään teoria- ja tutkimustietoa. Ensimmäisessä analyysiluvussa (4) esittelen oppikirjoja sisältöalueittain. Toisessa analyysiluvussa (5) keski-tyn ammatillisuuden näkymiseen sekä äidinkielen ja ammattialan integrointiin oppikirjoissa. Pohdinta-luvussa (6) kokoan tutkimukseni tärkeimmän annin ja pohdin muun muassa tutki-mukseni luotettavuutta ja jatkotutkimusmahdollisuuksia.

1.2. Tutkimustehtävät ja tavoitteet

Tutkimukseni tavoitteena on saada yleiskuva ammatillisen peruskoulutuksen äidinkielen sisäl-löistä oppikirjojen ja opetussuunnitelman perusteiden kautta. Toisena tavoitteena on selvittää, miten opiskelijoiden tulevat ammattialat otetaan kirjoissa huomioon ja millaisia mahdolli-suuksia oppikirjat antavat integrointiin. Tutkimuksen on tarkoitus antaa tietoa ammatillisen äidinkielen opetuksen sisällöistä sekä äidinkielen ja ammattialan integroinnista muun muassa opettajien, opettajakoulutuslaitoksen ja oppikirjojen tekijöiden käyttöön.

Vaikka tutkimukseni käsittelee useampaa oppikirjaa, tarkoitukseni ei ole laittaa valitse-miani kirjoja arvojärjestykseen. Yleisen laadullisen tutkimuksen periaatteen mukaan tutki-mukseni ottaa kuitenkin kantaa oppikirjojen käytettävyyteen niiden sisältöjen kannalta. Oppi-kirjojen keskinäinen vertaileminen ei kuitenkaan ole työn päätarkoitus, vaan tavoitteena on saada yleiskuva ammatillisen äidinkielen oppikirjoista ja niiden sisällöistä.

Ensimmäisenä tutkimustehtävänä on tarkoitus selvittää, mitä oppisisältöjä ammatillisen peruskoulutuksen äidinkieleen kuuluu oppikirjojen perusteella. Tarkastelen myös, miten kir-joissa olevat sisällöt vastaavat opetussuunnitelman perusteissa olevia keskeisiä sisältöalueita.

Toisena tutkimustehtävänä tarkastelen, miten opiskelijoiden tuleva ammattiala otetaan kirjoissa huomioon. Selvitän muun muassa, otetaanko ammattialat huomioon sanastossa, tekstinäytteissä, kuvissa tai tehtävissä. Lisäksi tutkin, edistävätkö tai mahdollistavatko oppikirjat sisältöjen integroimista ammattiaineisiin.

1.3. Aineiston esittely

Ammatilliseen äidinkielen opetukseen on saatavilla useita äidinkielen oppikirjoja sekä perus- että korkeakoulutasoille. Osa oppikirjoista on yleisiä, kaikille aloille yhteisiä ja osa tarkemmin tietylle kohderyhmälle, kuten alalle, suunnattuja kirjoja. Oman tutkimukseni aineistoksi olen valinnut kolme toisen asteen ammatillisen koulutuksen äidinkielen oppikirjaa; *Tekemällä taitavaksi* (Otava), *Tehtävänä äidinkieli* (WSOY) ja *Tekniikan ja palvelu-alojen äidinkieli* (Edita). Aineiston valinta osoittautui vaikeaksi, sillä vaihtoehtoja oli monia enkä tuntenut yhtään kirjaa entuudestaan.

Muutaman valintakriteerin perusteella mahdollinen aineistojoukko rajautui kuitenkin kohtuulliseen määrään. Ensimmäinen valintaperusteeni oli, että oppikirjat on julkaistu muutaman viime vuoden aikana. Halusin uudehkoja kirjoja siksi, että tutkimukseni kuvastaisi ammatillisen koulutuksen oppikirjojen nykytilaa. Valitsemani kirjat ovat tällä hetkellä useassa koulussa käytössä olevia oppikirjoja. Kaikkien valitsemani oppikirjojen tuli myös sisältää kaikki ammatilliseen perustutkintoon kuuluvat neljä pakollista äidinkielen kurssia. Lisäksi halusin, että oppikirjat edustaisivat laajempaa joukkoa kuin yhtä alaa, sillä siten minun ei tarvitse pitäytyä ainoastaan yhden alan tarkastelussa, vaan voin käsitellä ammatillista äidinkielen opetusta yleisemmin.

1.3.1. *Tekemällä taitavaksi*

Tekemällä taitavaksi on Tuula Lammin ja Paula Palttalan toimittama, Otavan julkaisema oppikirja. Se on suunnattu yleisesti toisen asteen ammattioppilaitoksissa opiskeleville opiskelijoille ja heidän opettajilleen. *Tekemällä taitavaksi* on tehtäväkirja, jossa teoriatie-

toutta rakennetaan harjoitusten kautta. Kirjan tekijöiden mukaan tehtävien tekemisen myötä oppikirjasta tulee oppilaalle henkilökohtainen käsikirja.

Tästä kirjasta tutkimuksessani ovat mukana sekä oppilaan että opettajan versiot. Oppilaan kirja on vuodelta 2008 (uudistetun laitoksen 1. painos) kuten myös opettajan aineisto (1., uudistettu painos). Opettajan oppaassa on vastaukset oppilaan kirjassa oleviin tehtäviin sekä teoria- ja tietojaksoja, työtapavihjeitä ja taustamateriaaleja. Ulkoisilta ominaisuuksiltaan oppikirjat ovat pehmeäkantisia ja A 4 -kokoisia.

Tekemällä taitavaksi -kirjan sisällys on rakentunut kolmeen opintojaksoon. Ensimmäisessä opintojaksossa harjoitellaan oppimaan oppimista ja tutustutaan kielen eri osaluokkiin. Toisessa opintojaksossa perehdytään opiskelijaan itseensä kielenkäyttäjänä ja esiintyjänä sekä tutustutaan medioiden maailmaan. Kolmas opintojakso perehdyttää erityisesti työelämässä tarvittaviin suullisiin ja kirjallisiin kielenkäyttötaitoihin.

Opettajan aineiston mukaan ottaminen tähän tutkimukseen on kiistanalaista, sillä muista aineistooni kuuluvista kirjoista opettajan aineistot eivät kuulu tutkimukseeni, vaikka sellaiset ovat olemassa. Perustelen opettajan oppaan mukaan ottamista tämän kirjasarjan kohdalla aineiston vertailukelpoisuudella. Toiset tarkastelemani oppikirjat ovat käsikirjatyypisiä, jossa teoria- ja tehtäväosuudet vuorottelevat ja seuraavat toisiaan. *Tekemällä taitavaksi* -kirjassa oppilaan kirja sisältää tehtävät, ja opettajan aineisto antaa esimerkkivastaukset oppilaan kirjassa oleviin, täydennettäviin, teoriaosuuksiin. Tällöin oppilaan kirja ja opettajan aineisto muodostavat yhdessä saman kokonaisuuden, mikä toisissa aineistolähteissäni on yksissä kansissa. Analyysiluvuissa käsittelemäni oppilaan ja opettajan kirjoja rinnakkain, jotta kokonaisuus olisi vertailukelpoinen toisten lähdekirjojeni kanssa. Raportoidessani oppikirjojen sisältöä käytän oppikirjojen nimiä. Ensisijaisesti oppikirjan nimi viittaa oppilaan kirjaan. Lähdeviitteissä oppilaan kirjaan viitataan merkinnällä *TT oppilas 2008* ja opettajan oppaaseen *TT opettaja 2008*.

1.3.2. Tehtävänä äidinkieli

Tehtävänä äidinkieli -kirjan on toimittanut Elise Tarkoma ja julkaissut WSOY. Kirja on suunnattu erityisesti tekniikan ja liikenteen aloja opiskeleville toisen asteen opiskelijoille. Tekniikan alalla opiskelevat muun muassa vaatetusalan, kone- ja metallialan sekä talotek-

niikan opiskelijat ja liikenteen alalla muun muassa auto- ja merenkulkualan opiskelijat. Kirja sisältää teorian tietoutta eli sitä voi käyttää käsikirjan tavoin. Teoriatiedon lisäksi kirjassa on paljon tehtäviä. Tarkastelen tutkimuksessani vuonna 2008 julkaistua painosta (3., uudistettu painos). Vuoden 2008 oppikirjan takakannessa mainitaan, että oppikirja noudattaa uusia (2008) opetussuunnitelman perusteita. Lähdeviitteenä tästä kirjasta käytän merkintää *TÄ 2008*.

Sisällöltään *Tehtävänä äidinkieli* on jaettu 24 asiakokonaisuuteen. Yhdessä asiakokonaisuudessa keskitytään tietyn aihepiirin asioihin. Esimerkiksi *Opiskelutaitoja*-osiossa harjoitellaan muistiinpanojen ja miellekartan tekemistä, oppimispäiväkirjan kirjoittamista sähköpostin käyttämisestä, ryhmä-, projekti- ja portfoliotyöskentelyn periaatteita sekä kirjallisten opiskelutehtävien ulkoasun käytänteitä. Opiskelutaitojen lisäksi muita asiakokonaisuuksia ovat muun muassa *Kielenhuolto*, *Puhumisen aakkoset*, *Kaunokirjallisuus*, *Mediaosaaminen*, *Viestintä työpaikalla* ja *Opinnäytetyö ja sen esittäminen*. Tehtävät ovat oppikirjassa aina opetettavan asian yhteydessä.

1.3.3. Tekniikan ja palvelualojen äidinkieli

Tekniikan ja palvelualojen äidinkieli on Anja Kaakon, Sirkka Kortetjärvi-Nurmen ja Helena Tuusan toimittama, Editan julkaisema oppikirja. Kirja on tehty nimensä mukaisesti tekniikan ja palvelualojen opiskelijoita ajatellen. Tekniikan alan opiskelijoiden esimerkkialoista on maininta *Tehtävänä äidinkieli* -kirjan esittelyssä. Palvelualalla opiskelevat muun muassa matkailu-, ravitsemus- ja talousalan opiskelijat. Tarkastelemani oppikirja noudattaa uudistettuja (2007–2010) opetussuunnitelman perusteita. Lähdeviitteissä käytän kirjasta merkintää *TPÄ 2008*.

Rakenteeltaan *Tekniikan ja palvelualojen äidinkieli* on jaettu kolmeen sisältöalueeseen: *Opiskelija*, *Työntekijä* sekä *Minä ja media*. *Opiskelija*-osuudessa harjoitellaan ensisijaisesti opinnoissa tarvittavia taitoja. Tähän sisältöalueeseen kuuluvat myös opiskelijoiden perehdyttäminen kielen variaatioihin ja kieli-identiteetin rakentumiseen. *Työntekijä*-osuudessa harjoitellaan nimenomaan työelämään ja ammattiin liittyviä asioita, kuten kokous- ja neuvottelukäytänteitä ja erilaisten asiakirjojen kirjoittamista. *Minä ja media* -osuus keskittyy mediaosaamiseen ja taiteen tulkitsemiseen.

1.4. Tutkimusmenetelmä

Tieteellisessä tutkimuksessa on kaksi pääluokkaa: laadullinen ja määrällinen tutkimus. Laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus pyrkii ymmärtämään tutkittavaa ilmiötä syvällisesti ja johtamaan analyysin avulla uutta tietoa ilmiöstä (Eskola 2001: 134). Laadullisen tutkimuksessa aineisto on yleensä harkinnanvarainen ja otanta vähäinen, mutta analyysi monitahoinen ja yksityiskohtainen. Määrällinen eli kvantitatiivinen tutkimus perustuu aineiston analysointiin laskennallisia ja tilastollisia menetelmiä käyttäen. Määrällisissä tutkimuksissa aineisto tai otanta on yleensä suuri, ja siitä pyritään tekemään yleistettäviä johtopäätöksiä. Oma tutkimukseni on laadullinen, sillä tarkoitukseni on saada tietoa tutkittavasta aiheesta yksityiskohtaisen analyysin kautta, joka ei perustu laskennallisiin menetelmiin.

Laadullinen tutkimus voidaan jakaa kolmeen analyysitapaan: aineistolähtöiseen, teorialähtöiseen ja teoriasidonnaiseen analyysiin, sen mukaan, mitkä tekijät ohjaavat analyysin tekoa. Aineistolähtöisessä analyysissä analyysiyksiköt valitaan aineistosta, eivätkä ne ole ennestään sovittuja tai aiemmista teorioista poimittuja. Teorialähtöinen analyysi sen sijaan pohjautuu aiempaan tutkimustietoon ja teoriaan, jonka pohjalta määritellään oman tutkimuksen analyysikohteet ja kiinnostavat käsitteet. Tällöin tutkimus pohjautuu valmiiseen teoreettiseen viitekehykseen. Teoriasidonnainen analyysi on edellä mainitun kahden analyysimallin välimuoto, jossa teoria toimii analyysin apuna, mutta ei suoraan pohjautu siihen. Teoriasidonnaisessa analyysissä yleensä edetään aluksi aineistolähtöisesti ja lopuksi peilataan aineistosta tehtyjä päätelmiä aiempaan teoriaan ja tutkimustietoon. (Tuomi & Sarajarvi 2009: 95–98.)

Käytän tutkimuksessani teoriasidonnaista analyysiä, sillä analyysini ei pohjautu täysin aineistoon eikä teoriaan, vaan teoria toimii aineiston analyysia ohjaavana apuna. Tutkimukseni alkuvaihe on aineistolähtöistä, sillä aineiston luokittelu on lähtöisin oppikirjoista nousseista sisällöistä. Aineistolähtöisessä tutkimuksessa teoreettiset käsitteet muodostetaan aineistosta, mutta omassa tutkimuksessani teoreettiset käsitteet ovat jo olemassa. Tutkimukseni taustalla ei ole kuitenkaan valmista teoriaa, joka olisi täysin määrännyt tutkimukseni kohteet ja käsitteet, joten teoriasidonnaisestakaan tutkimuksesta ei ole kysymys.

Analyysin menetelmänä käytän sisällönanalyysiä, joka on yksi laadullisen tutkimuksen perusanalyysimenetelmistä ja soveltuu hyvin oppikirjatutkimukseen. Sisällönanalyysin avulla aineisto järjestetään tarkoituksenmukaisiin ja selkeisiin ryhmiin, luokkiin tai teemoihin, jonka jälkeen järjestetty aineisto kuvataan sanallisesti. Järjestäminen ja tiivistäminen eivät vähennä

aineiston informaatioarvoa, vaan pyrkivät hajanaisen aineiston selkiyttämiseen. (Tuomi & Sarajärvi 2009: 108.) Sisällönanalyysin avulla tehtyjä tutkimuksia on kritisoitu keskeneräisyydestä (Tuomi & Sarajärvi 2009: 103), jolla tarkoitetaan sitä, että järjestelty aineisto esitetään tutkimuksen tuloksina eikä siitä kyetä tekemään johtopäätöksiä. Tällöin analyysivaihe jää hyvin pinnalliseksi eikä toteuta hyvän laadullisen tutkimuksen kriteerejä, joiden mukaan tavoitteena on saada ilmiöstä uutta tietoa.

Sisällönanalyysin avulla toteutettu oppikirjatutkimus on tekstianalyysiä, jossa keskitytään tekstin merkityksiin. Oppikirjoja voidaan tutkia myös diskurssianalyysin avulla, jolloin tutkimuksen painopiste on tekstien merkitysten tuottamisen prosessissa, ei itse teksteissä. (Tuomi & Sarajärvi 2009: 104.) Sisällönanalyysi sopii tutkimukseni metodiksi paremmin, sillä tarkoitukseni ei ole pohtia tekstien tuottamisen prosessia vaan itse tekstiä. Tutkimukseni pääpaino on oppisisällöissä. Mikäli tutkimuksen pääpainona olisi kirjojen käytettävyyden arviointi, olisi haastattelututkimus ollut menetelmänä antoisin.

Ensimmäisessä tutkimustehtävässä on erotettavissa kolme vaihetta: oppikirjojen sisältöalueiden tarkastelu ja luokittelu, sisältöjen kuvaaminen sisältöalueittain sekä sisältöjen vertaaminen opetussuunnitelman perusteisiin kirjattuihin keskeisiin sisältöalueisiin ja opetuksen tavoitteisiin. Viimeiseen vaiheeseen kuuluu myös oppikirjojen keskinäinen vertailu, joka ei kuitenkaan ole tärkeässä asemassa tutkimuksessani. Toisessa tutkimustehtävässä vaiheet ovat samankaltaiset, mutta näkökulma on ammatillisuuden tarkastelussa. Molemmissa analyysiluvuissa käsittely etenee aineistosta nousseiden aihealueiden mukaan.

2. ÄIDINKIELI OPPIAINEENA

Oppiaineena äidinkielellä on pitkät perinteet. Luku- ja kirjoitustaitojen oppiminen ovat olleet jo 1600-luvulla sivistyneisyyden mittarina. Suomessa kirkko huolehti kansan sivistyksestä ennen koulujärjestelmän syntyä. Kiertokoulu-aikaan luku- ja kirjoitustaitojen opettaminen olivat merkittävä osa opetusta. Suomalaisen kansakoulujärjestelmän syntyä aikana, 1860-luvulla, äidinkieli oli yksi tärkeimpiä opetusaineita. Varhaiseen äidinkielen opetukseen kuuluivat luku- ja kirjoitustaidon opettaminen sekä kansallisesti merkittävien kirjojen, kuten Kalevalan ja Kantelettaren, lukeminen. Myöhemmin myös puhetaidon opettaminen tuli kiinteäksi osaksi suomalaista äidinkielen opetusta. Ammatillisen äidinkielen opetuksen historiassa luku-, kirjoitus- ja puhetaidon opetuksella on pitkät perinteet. Myös kieliopin opettamisella on vahvat juuret. Ammatillisen puolen opetussuunnitelmien perusteissa kieliopin opettamista ei ole kuitenkaan korostettu enää vuoden 1925 jälkeen, sillä painopiste on siirtynyt käytännön kielitaidon kehittämiseen. (Kauppinen 1986: 21–30.)

2.1. Äidinkielen opetuksen tavoitteet ja sisällöt

Äidinkielen merkitys ihmiselle on erittäin suuri, sillä ajattelu ja suurin osa sosiaalisesta vuorovaikutuksesta tapahtuvat sen avulla. Myös äidinkielen oppiaineella on erityinen rooli koulumaailmassa, sillä oppitunneilla harjoitellaan sellaisia taitoja, joita jokainen tulee tarvitsemaan jokapäiväisessä elämässä. Äidinkielessä kehitetään yksilöiden kielentuntemusta ja viestintävalmiuksia sekä annetaan työkaluja uusien asioiden opiskeluun. Oppitunneilla opitut taidot edesauttavat myös muiden aineiden opiskelua, muun muassa oppimaan oppimisen sekä luku- ja kirjoitustaidon kautta. Äidinkielen oppiaineella on tärkeä tehtävä myös yhteiskuntakelpoisten kansalaisten ja kulttuurintuntemuksen kasvattamisessa. (Sarmavuori 1984: 9.)

Ammatillisen äidinkielen opetuksen tavoitteena on kehittää sellaisia taitoja, jotka edesauttavat opiskelijaa tulevaisuuden työssä, mutta myös vapaa-ajalla ja koulussa. Erona perusopetuksen ja lukion äidinkielen opetukseen on ammattiin kasvamisen tukeminen ja ammatissa tarvittavien valmiuksien oppiminen. Peruskoulun opetussuunnitelman perusteissa (OPS 2004) äidinkielen ja kirjallisuuden tehtävä määritellään seuraavasti: ”Äidinkielen ja kirjallisuuden opetuksen perustehtävä on kiinnostuttaa oppilas kielestä, kirjallisuudesta ja kulttuuris-

ta. – – Tavoitteena on, että oppilaasta tulee aktiivinen ja eettisesti vastuullinen viestijä sekä lukija, joka pääsee osalliseksi kulttuurista sekä osallistuu ja vaikuttaa yhteiskuntaan.” Peruskoulussa äidinkielen opetuksen tehtävä on yleissivistävä ja yksilön kielenkehitystä tukeva. Ammatillisen koulutuksen opetussuunnitelmien perusteiden yleisen osuuden mukaan äidinkielen tulisi antaa niitä perusvalmiuksia, joita opiskelijat tarvitsevat muun muassa oppimiseen, sosiaaliseen vuorovaikutukseen sekä ammattiin ja kulttuuriin kasvamiseen. Äidinkielen osuudessa sekä sisältöjen että tavoitteiden kohdalla korostuvat erityisesti ammatissa tarvittavat vuorovaikutus- ja tekstitaidot. (OPS 2007–2010.)

Äidinkielen taidot ovat hyvin moninaiset. Myös oppiaineena äidinkieli on hyvin laaja-alainen. Aiemmin äidinkielen opetukseen kuuluivat lähinnä kieliopin, kirjoittamisen ja lukemisen harjoittaminen, mutta nykyään oppiaine pitää sisällään paljon enemmän. Äidinkieltä nimitetään (OPS 2004: 23) muun muassa taito-, tieto- tai taideaineeksi sen mukaan, mitä osa-aluetta halutaan painottaa. Perinteisesti äidinkielessä on ajateltu olevan kolme osa-aluetta: kieli, kirjallisuus ja kielenkäyttötaidot. Osa-alueeseen *kieli* kuuluu muun muassa yksilön kielitietoisuuden lisääminen. Kirjallisuuden opetus keskittyy erityisesti kulttuurin tuntemisen edistämiseen sekä antaa samalla esimerkkejä kirjallisesta ilmaisusta. Kielenkäyttötaidoilla tarkoitetaan kuuntelemista, puhumista, lukemista ja kirjoittamista. Nykyään äidinkielen oppiaine on edellistä kolmijakoa huomattavasti laajempi, sillä muun muassa viestinnän ja mediakielitaidon opettamisen päävastuu on äidinkielen opetuksella. (Sarmavuori 1984: 34.)

Ammatillisella puolella oppisisällöt ovat yleissivistävän opetuksen tavoin hyvin laajat, mutta pääpaino opetuksessa on työelämään liittyvien teksti- ja viestintätilanteiden harjoittelussa. Sisällöissä on myös yleissivistäviä osuuksia, sillä opetuksen yksi tavoite on jatko-opintomahdollisuuksien lisääminen ja yhteiskuntakelpoisten kansalaisten kasvattaminen. Ammatillisella puolella äidinkieltä voidaan kutsua välineaineeksi, vaikka nimitys joskus koetaan uhkaksi äidinkielen opetukselle. Takalan mielestä välineellisyys ei kuitenkaan ole äidinkielen oppiaineen arvoa vähentävä seikka, sillä äidinkielen taitojen laaja-alainen osaaminen ja käyttäminen edistävät sekä äidinkielen omaksumista ja arvostusta että muiden aineiden oppimista ja elämässä selviytymistä (Takala 2004: 16).

2.2. Ammatillisen peruskoulutuksen äidinkielen opetussuunnitelma

Ammatillisen peruskoulutuksen opetussuunnitelman perusteissa määritellään, mitä ammattiin valmistuvan opiskelijan tulisi hallita ja taitaa. Koulutuksen laajuus on 120 opintoviikkoa ja se tähtää alakohtaisen ammattipätevyyden saavuttamiseen. Alakohtaisten opintojen lisäksi opetussuunnitelman perusteet määrittävät kaikille yhteisten aineiden, kuten äidinkielen, vieraiden kielten ja toisen kotimaisen kielen, opetusta. Eri oppiaineiden sisältöjen ja tavoitteiden lisäksi opetussuunnitelma ohjaa vallitsevan oppimis- ja opetuskäsityksen mukaisiin työtapoihin eli ottaa kantaa opetuksen didaktiikkaan. Myös opiskelijoiden osaamisen arviointiin on oma kriteeristönsä. (OPS 2007–2010.)

Opetussuunnitelman perusteiden vaikutus toisen asteen ammatilliseen koulutukseen on suuri, sillä opetussuunnitelmat ovat kaikkia oppilaitoksia koskeva määräys, ja niiden noudattamista valvotaan opetushallituksen järjestämällä oppimistulosten arviointien kautta, samoin kuin perus- ja lukiokoulutuksessa. Tässä on merkittävä ero ammatillisiin korkeakouluihin, sillä niissä opetussuunnitelman perusteet ovat opetuksen tienviittoina, eivät ehdottomina määräyksinä. Valtakunnallisia opetussuunnitelman perusteita perustellaan toisen asteen ammatillisen koulutuksen kohdalla erityisesti pyrkimyksellä tasa-arvoiseen koulutukseen sekä yhdenmukaiseen arviointiin muun muassa jatkokoulutuksen vuoksi.

Opetussuunnitelmien perusteita voidaan pitää tulevaisuuden ammattiosaamisen tienneyttäjinä, sillä niiden tehtävä on ohjata koulutusta vastaamaan niihin tarpeisiin, joita opiskelijoilta vaaditaan tulevassa työelämässä (Luukka 2004: 14, 16, 26–27). Ammatillisissa oppilaitoksissa opetuksen tavoitteena on ammattipätevyys niillä taidoilla ja tiedoilla, joita sen hetkinen ja tuleva työyhteisö tarvitsee (Ekola 1991: 56). Jatkuvasti muuttuvassa ja kehittyvässä maailmassa tämä tarkoittaa sitä, että opetussuunnitelmien perusteita uudistetaan tietyin väliajoin. Edellisten uudistuksien perusteella opetussuunnitelmien perusteiden uudistamistarve on noin kymmenen vuoden välein.

Ammatillisten perustutkintojen opetussuunnitelman perusteet ovat tällä hetkellä uudistusvaiheessa. Opetushallituksen työstämässä opetussuunnitelmien perusteiden uudistuksessa tarkastetaan kaikkien ammatillisten perustutkintojen opetuksen tavoitteet, ammattitaitovaatimukset, arviointikohteet ja -kriteerit. Käytännön opetuksessa noudatetaan tällä hetkellä joko vuoden 2000 tai 2007–2008 opetussuunnitelman perusteita, sillä uudistuneet opetussuunnitelman perusteet ovat voimassa niillä aloilla, joille ne ovat jo valmistuneet. Kaikki alat siirty-

vät uusien opetussuunnitelman perusteiden käyttöön viimeistään syksyllä 2010 alkavassa koulutuksessa. Äidinkielen oppiaineen osalta uudistustyö on valmis kaikilla aloilla. (OPS 2007–2010.)

Uudistetuissa opetussuunnitelman perusteissa (OPS 2007–2010) äidinkieli kuuluu pakollisiin opintoihin ja ammattia täydentäviin tutkinnon osiin. *Yhteiset aineet* -nimikkeen muuttaminen *ammattia täydentäviksi opinnoiksi* on yksi merkki uudesta linjasta, joka painottaa äidinkielen oppiaineen asemaa nimenomaan ammattia tukevana oppiaineena, ja uusi nimike kuvastaa myös paremmin aineiden välisen integraation tavoitetta (Tarkoma 2009: 125). Äidinkielen opetussuunnitelmaan on kirjattu erikseen tavoitteet ja arviointi. Arvioinnin kohteet ovat samalla oppiaineen keskeinen sisältö. Arviointikriteerit on kirjattu taulukkoon kolmeen taitotasoon: tyydyttävään (T1), hyvään (H2) ja kiitettävään (K3), joista kaikista on omat kuvauksensa.

Uudet opetussuunnitelmien perusteet ovat tarkentuneet niin sisältöjen kuin arviointikriteerien osalta. Suurin muutos on se, että arviointikriteerit on kirjattu opetussuunnitelmaan kolmiportaisesti, jolloin opettajan työ osaamisen arvioijana helpottuu huomattavasti. Täten myös tavoite tasa-arvoisesta opetuksesta ja arvioinnista toteutuu aiempia opetussuunnitelman perusteita paremmin. Sisältöihin uusina asioina ovat tulleet erilaisten tekstilajien ja kaunokirjallisuuden tulkinta, mediakriittisyys ja lähteiden käytön periaatteiden tunteminen. Lisäksi äidinkielen taitojen itsearviointi korostuu aiempaa enemmän.

Äidinkielen oppiaineen tavoitteet ovat opetussuunnitelman perusteissa luettelon omaisessa muodossa ennen arviointikriteerejä. Luetteloon on kirjattu tavoitteita niille osa-alueille, jotka arviointitaulukossa on mainittu, kuten suulliselle ja kirjalliselle viestinnälle, tiedonhaukselle, kulttuurintuntemiselle, ammattialaan liittyville keskeisille vuorovaikutustilanteille ja tekstitaidoille, median tuntemiselle ja työnhakutaidoille. Ohessa on esimerkkinä liiketalouden opetussuunnitelman perusteiden tavoiteosio.

Opiskelija

- viestii ja toimii vuorovaikutustilanteissa siten, että hän kykenee harjoittamaan ammattiaan, osallistumaan työelämään, toimimaan aktiivisena kansalaisena ja hakeutumaan jatko-opintoihin
- hallitsee työelämässä tarvittavat tekstitaidot
- osaa toimia monikulttuurisessa ja monikielisessä ympäristössä
- ymmärtää liike-elämään ja julkishallintoon liittyvien tekstien keskeiset käsitteet, olennaisen sisällön ja tarkoituksen
- hankkii eri tavoilla tietoa eri lähteistä sekä välittää sitä suullisesti ja kirjallisesti
- tulkitsee erilaisia tekstilajeja ja kaunokirjallisuutta
- arvioi omaa äidinkielen taitoaan ja kehittää sitä jatkuvasti
- osaa toimia erilaisissa vuorovaikutustilanteissa, esimerkiksi asiakaspalvelu- ja ryhmäviestintätilanteissa
- hallitsee liiketalouden alan erilaiset puheviestintätilanteet, esimerkiksi tuotesitelyn
- osaa laatia liike-elämän ja julkishallinnon tavallisimmat asiakirjat, esimerkiksi raportit, tiedotteet ja kaupanteon asiakirjat
- osaa toimia työnhakutilanteessa ja laatia työpaikanhakuun liittyvät asiakirjat
- hyödyntää liike-elämän ja julkishallinnon ammattilehtiä ja muita viestintävälineitä
- osaa toimia työnhakutilanteessa ja laatia työpaikanhakuun liittyvät asiakirjat
- käyttää mediaa kriittisesti ja tuntevat lähteiden käytön periaatteet
- kehittää viestintä- ja vuorovaikutustaitojaan ja osallistuu rakentavasti työpaikkansa viestintään.

Esimerkki 1. Liiketalouden OPS 2008: äidinkielen tavoiteosio.

Kuten edellisestä esimerkistä huomaa, äidinkielen opetuksen tavoitteet pyrkivät vastaamaan suoraan työelämän haasteisiin. Sekä kirjalliseen että suulliseen viestintään liittyvien tavoitteiden lähtökohta on työelämässä. Muita, työelämän ulkopuolelta tulevia tärkeitä tavoitteita ovat muun muassa kulttuurin tunteminen ja mediaosaaminen sekä aktiivisena kansalaisena toimiminen ja jatko-opintokelpoisuuden saavuttaminen.

Äidinkielen keskeiset sisällöt ovat luettavissa arviointikriteerien kuvauksista, jotka on jaettu kuuteen äidinkielen osa-alueeseen: tiedonhankintaan, tekstien ymmärtämiseen, kirjalliseen viestintään, vuorovaikutus- ja työelämän kielenkäyttötilanteissa toimimiseen, mediaosaamiseen sekä kielen ja kulttuurin tuntemiseen. Jokaisen keskeisen sisältöalueen kohdalla on kolmen taitotason, tyydyttävän, hyvän ja kiitettävän, kriteerit.

Opetussuunnitelman perusteet on uudistuksessa tutkintokohtaistettu. Tämä tarkoittaa äidinkielen osalta sitä, että yleisten tavoitteiden kuvausten ohessa on esimerkkejä juuri kyseisellä alalla tarvittavista taidoista tai erityisosaamisista. Tällä on pyritty tarkentamaan juuri kysei-

sellä alalla tarvittavaa erityisosaamista ja siten edesauttaa tarkoituksenmukaista oppimista. Esimerkiksi liiketalouden opetussuunnitelman perusteissa on tekstien ymmärtämisen kohdalla mainittu erikseen liike-elämään ja julkishallintoon liittyvät tekstit. Todellisuudessa suuria eroja eri alojen opetussuunnitelman perusteissa ei ole. Seuraavissa kappaleissa esittelen opetussuunnitelman perusteissa esiteltyt keskeiset sisältöalueet ja annan esimerkkejä välttävän ja kiitettävän taitotason kriteereistä.

Tiedonhankintataidot ovat yksi välttämätön taitoalue uusien asioiden oppimisessa. Tärkeänä pidetään sitä, että opiskelija oppii löytämään tietoa tarkoituksenmukaisesti niin yleisistä kuin ammattialaan liittyvistä tietolähteistä sekä suhtautumaan kriittisesti saamaansa tietoon. Välttävän tason oppilaan tulee kyetä ohjatusti etsimään tietoa erilaisista tietolähteistä. Kiitettävän oppilaan tulee osata monipuolisen tiedonhaun lisäksi arvioida kriittisesti hakemansa tiedon asianmukaisuutta ja todenperäisyyttä.

Tekstien ymmärtämisessä keskeistä on pääasioiden löytäminen ja luetun tiedon suhteuttaminen omiin kokemuksiin. Yksi keskeinen taito on oppia arvioimaan tekstien sisältöä ja ilmaisutapaa. Välttävän taitotason oppilaan olisi ymmärrettävä teksteistä ammattinsa kannalta keskeisen sisällön ja osattava yhdistää se aiemmin oppimaansa. Kiitettävän taitotason oppilaan olisi ymmärrettävä teksteistä, keskeisen sisällön ja sanoman lisäksi, yksityiskohdat ja niiden tarkoituksen. Hänen tulisi myös osata tehdä tekstistä johtopäätöksiä ja arvioida sekä sen sisältöä ja ilmaisutapaa.

Kirjallisessa viestinnässä keskeisiä sisältöjä ovat alaan liittyvien tekstien kirjoittaminen, oikeakielisyys ja tekstilajien huomioiminen omassa kirjoittamisessa. Kirjallinen viestintä keskittyy erityisesti kyseisellä alalla tarvittavien asiakirjojen kirjoittamiseen ja asiakirjastandardin käyttämiseen. Välttävän taitotason oppilaan tulee muun muassa osata kirjoittaa ammattinsa kannalta tärkeitä tekstejä ohjatusti ja tuntee oikeinkirjoituksen perusasiat. Kiitettävän taitotason oppilaan tulee kirjoittaa ammatilleen tärkeitä tekstejä tavoitteellisesti ja osata työstää niitä palautteen pohjalta. Hänen tulee myös tuntee oikeakielisyysäännöt ja soveltaa tekstilajien vaatimuksia omissa kirjoituksissaan.

Vuorovaikutustaitoihin kuuluvat käyttäytymisen tapatietous, puhe- ja keskustelutaidot sekä argumentointitaidot. Työelämänkielenkäyttötaidot painottavat nimenomaan ammattiin liittyvien tilanteiden, kuten asiakaspalvelun, neuvottelun ja kokouksen, kielenkäyttötaitoja. Välttävän taitotason oppilaan tulee osata käyttäytyä asiallisesti vuorovaikutustilanteissa ja osallistua keskusteluun käyttämällä puheenvuoroja sekä perustella mielipiteensä. Hän myös

osaa pitää lyhyen suullisen esityksen. Kiitettävän taitotason oppilas toimii vuorovaikutus- ja keskustelutilanteissa kohteliaasti, rakentavasti ja vakuuttavasti sekä ottaa vastuuta viestintätilanteiden sujuvuudesta ja ilmapiiristä. Hän osaa myös perustella mielipiteensä monipuolisesti ja arvioida omia vaikuttamispyrkimyksiään. Kiitettävän tason oppilas hallitsee puheenvuorosaan rakenteen, sisällön ja vuorovaikutuksen yleisöön.

Mediaosaaminen pitää sisällään sekä erilaisten medioiden tuntemisen että niiden tarkoituksenmukaisen hyödyntämisen taidot. Tähän osa-alueeseen liittyvät myös tekijänoikeuksien ja lähdeviittausten tunteminen. Välttävän taitotason oppilaan tulee tuntea ammattinsa kannalta keskeisimmät mediat sekä noudattaa tekijänoikeuksia ohjatusti. Kiitettävän taitotason oppilas osaa eri medioiden tuntemisen lisäksi hyödyntää niitä tarkoituksenmukaisesti sekä viitata käyttämiinsä lähteisiin ja pyytää niihin tarvittaessa luvan.

Kielen ja kulttuurin tuntemisen osa-alue keskittyy kielitietoisuuden lisäämiseen ja painottaa äidinkieltä kulttuuriaineena. Tavoitteena on muun muassa, että opiskelija oppii tulkitsemaan erilaisia taidemuotoja. Välttävän taitotason oppilas tunnistaa oman kielen ja kulttuurien välisen viestinnän merkityksen sekä osaa käyttää kirjallisuutta ja muita taidemuotoja elämyksellisesti. Kiitettävän taitotason oppilas osaa soveltaa kulttuurintuntemustaan, käyttäytyy suvaitsevaisesti sekä osaa arvioida ja tulkita erilaisia taidemuotoja.

Keskeisten sisältöjen ja arviointikriteerien lisäksi äidinkielen osuuden lopuksi määritellään, mitkä elinikäisen oppimisen avaintaidoista kehittyvät äidinkielen oppiaineen sisältöjen kautta. Elinikäisen oppimisen avaintaidot ovat kaikille kouluasteille yhteinen ydinosaamisen viitekehys, joka on määritelty Euroopan parlamentin ja neuvoston suositusten perusteella (Euroopan parlamentti 2006). Opetussuunnitelman perusteiden mukaan äidinkielen oppiaineessa harjaantuvat seuraavat elinikäisen oppimisen avaintaidot: *Oppiminen ja ongelmanratkaisu, Vuorovaikutus ja yhteistyö, Estetiikka, Viestintä ja mediaosaaminen, Teknologia ja tietotekniikka* sekä *Aktiivinen kansalaisuus ja eri kulttuurit*.

2.3. Oppikirjat opetuksen tukena

Oppikirjat ovat opetuskäyttöön tehtyjä kirjoja, joiden ensisijaisena tavoitteena on helpottaa opiskelijoiden oppimista ja opettajan opettamista (Häkkinen 2002: 11; Lappalainen 1992: 11). Toinen oppikirjojen tärkeä tehtävä on konkretisoida oppilaille opetussuunnitelmaan kirjattuja

tavoitteita ja oppisisältöjä. Oppikirja on pysyvä dokumentti, josta opiskelija voi opiskella asioita ja palata kertaamaan aiemmin opittua. Oppikirjojen lisäksi opetuksen apuna käytetään muita oppimateriaaleja, kuten työkirjoja, opettajan oppaita, kalvoja, monisteita ja verkkoaineistoja. (Häkkinen 2002: 11; Uusikylä – Atjonen 2000: 142–143.)

Oppikirjoilla on ollut vahva asema suomalaisissa kouluissa koko kouluhistorian ajan. Ennen vuotta 1990 kouluhallitus valvoi oppikirjojen valmistusta ja antoi niiden julkaisemiseen hyväksynnän. Valvontajärjestelmän avulla kouluhallitus varmisti oppikirjojen opetussuunnitelmamukaisuuden. Käytännöstä luovuttiin kouluhallituksen rakenneuudistuksen myötä. Nykyään tärkein oppikirjojen tekemistä ohjaava taho on valtakunnalliset opetussuunnitelman perusteet. Oppikirjojen valmistumisprosessin valvontamenettelyn loputtua vuonna 1990 oppikirjojen opetussuunnitelmamukaisuus on oppikirjojen valmistajien käsissä. Kirjojen valmistus on kuitenkin moniosainen prosessi, jossa kirjan käytettävyyttä arvioidaan monelta kannalta. Luottamus oppikirjoihin on opettajien keskuudessa suuri. Oppikirjojen uskotaan jopa korvaavan virallisen opetussuunnitelman joidenkin opettajien keskuudessa. (Mikkilä – Olinkuora 1995: 83.) Usein myös ajatellaan, että opetussuunnitelmien ideologiat ja uudistukset kulkeutuvat opetukseen oppikirjojen kautta (Heinonen 2005: 36).

Vaatimukset oppikirjoille ovat kovat, ja kirjojen tekijöiden tulee ottaa huomioon monta asiaa kirjoja valmistaessaan. Heinosen (2005: 31) mukaan oppikirjojen vaatimukset asettavat suuria haasteita ja ovat ristiriitaisia. Toisaalta kirjoilta vaaditaan ajanmukaisuutta, mutta niitä tulisi voida käyttää useita vuosia. Oppikirjojen tulisi palvella opettajaa työvälineenä, oppilaita oppimisen välineenä ja lisäksi noudattaa vallitsevia opetuksellisia linjauksia, trendejä ja opetussuunnitelman perusteita. Oppikirjassa tulisi olla tehtäviä nopeille, tavallisille ja hitaille oppijoille ja aiheiden tulisi kiinnostaa sekä tyttöjä että poikia. Kovista vaatimuksista huolimatta oppikirjoja pidetään hyvinä ja suuri osa opettajista käyttää opetuksessaan oppikirjoja. Myös oppilaat kokevat oppikirjojen olemassa olon tärkeäksi. Tämä osoittaa oppikirjoilla olevan hyvin vahva rooli suomalaisessa koulujärjestelmässä. Oppikirjoilla on myös suuri kulutus, joten tekijöitä ja kustantajia on useita. Tämä johtaa siihen, että kilpailu eri kirjasarjojen välillä on kova. Saatavilla onkin saman koulutusasteen kirjoja hyvin monelta kustantajalta ja joiltakin suurilta jopa kaksi.

Kaisa Häkkinen on teoksessaan *Suomalaisen oppikirjan vaiheita* (2002) jakanut oppikirjan ominaisuudet kolmeen osa-alueeseen: sisältöön, pedagogisiin näkökohtiin ja luettavuuteen. Asiasisällöltään oppikirjan tulee olla virheetöntä ja ajantasaista sekä kirjan käyttäjälle

ymmärrettävällä tasolla kirjoitettua. Pedagogisilla näkökohdilla Häkkinen tarkoittaa sitä, että kirja tulee kirjoittaa siten, että kirjan käyttäjä pystyy hyödyntämään kirjaa tarkoituksenmukaisella tavalla. Kirjan tulee tarjota yksittäisten asiasisältöjen lisäksi kokonaisuuksia, jotka edesauttavat tiedon rakentumista. Luettavuudella tarkoitetaan sitä, että kieli on hyvää ja asiallista, kappaleet muodostavat selkeitä kokonaisuuksia ja tärkeiden asioiden tulee erottua täydentävistä yksityiskohdista. (Häkkinen 2002: 81–83.)

Ammatillisessa koulutuksessa oppikirjalla ei ole yleisesti niin vahvaa asemaa kuin peruskoulussa tai lukiossa. Tämä johtuu siitä, että markkinoilla olleita yleisesti ammatilliselle puolelle suunnattuja oppikirjoja ei ole pidetty kovin motivoivina ja tarkoituksenmukaisina. Vasta parin vuosikymmenen ajan eri ammatillisille aloille on valmistettu omia äidinkielen kirjoja. Tämän jälkeen oppikirjojen käyttö on lisääntynyt. Tietylle alalle suunnattu oppikirja palvelee paremmin sekä opiskelijoita että opettajia, sillä sisällöt ovat kohdennettuja ja aihepiirit alan sisältöihin kuuluvia. Opettajat ja oppilaat kokevat, että jonkinlainen materiaalipaketti on tarpeen. Silti, tehtyjen oppikirjojen käyttötutkimusten mukaan, iso osa ammatillisen äidinkielen opettajista ei edelleenkään käytä opetuksessaan oppikirjaa, vaan hankkii käytettävät materiaalit toisaalta. Tämä johtuu siitä, että he eivät ole löytäneet mieleistään kirjaa ja toiseksi eivät halua ostattaa opiskelijoilla kirjaa vähäisen käytön vuoksi. (Väyrynen 2000)

3. KIELITAITO OSANA AMMATTITAITOA

3.1. Ammattitaidon eri osa-alueet

Ammattiin kasvaminen on hyvin pitkäkestoinen matka, joka alkaa yleensä ammatillisista perusopinnoista. Ammattiin kasvamisen aikana yksilö oppii niitä tietoja ja taitoja, joita hän ammatissaan tarvitsee. Ammattitaitoon liittyy sekä asiantietoa ja asiantuntijuutta, mutta myös sosiaalisia taitoja, oppimaan oppimista ja sopeutumiskykyä muuttuvissa tilanteissa. Nopeasti muuttuvassa ja kehittyvässä maailmassa työntekijän on pystyttävä kehittämään itseään jatkuvasti. Oppimaan oppiminenkaan ei lopu koulun päättymiseen. Myös jatkuvasti lisääntyvä yhteistyö työntekijöiden ja eri työyhteisöjen välillä luo uusia paineita sosiaalisten taitojen oppimiseen ja ylläpitoon. Keskustelut, neuvottelut, tiimityöskentely ja erilaiset projektit ovat hyvin tavallisia useimmilla tämän päivän työpaikoilla. Näihin tilanteisiin ja vaatimuksiin tulisi valmistautua jo ammattiin opiskelun aikana.

Ammattitaito on kokonaisuus, joka koostuu useasta osataidosta. Emma Kostiaisen mukaan (2003: 30–32) ammattitaito jaotellaan usein alaan liittyvään asiantietoon ja yleis- tai avaintaitoihin, joita tarvitaan jokaisella ammattialalla. Yleistaitoja eli ammattivapaita taitoja ovat muun muassa sopeutumistaidot, viestintä- ja vuorovaikutustaidot sekä oppimaan oppimisen taidot.

Carneval, Gainer ja Meltzer (1990) ovat luokitelleet ammattitaidon seitsemän elintärkeää taito-alueetta. Nämä taidot ovat heidän mukaansa sellaisia, joita jokainen työntekijä tarvitsee työpaikallaan ja jotka työntekijöiden on hallittava pärjätäkseen työmarkkinoilla. Avaintaidot antavat perustan myös sille, että työntekijä pystyy toimimaan täysivaltaisena jäsenenä työpaikalla ja oppimaan ammatilleen tärkeitä asiasisältöjä. (Carneval ym. 1990: 12.)

Ensimmäiseksi avaintaidoksi Carneval kumppaneineen mainitsee oppimaan oppimisen taidon. Heidän mukaansa työntekijän tulee tiedostaa omat vahvuutensa ja heikkoutensa sekä löytää itselleen tehokas tapa oppia uusia asioita. Oppimaan oppimisen taito on ennen kaikkea perusta asiantiedon oppimiseen, mutta se avaa ovia myös muiden taitojen omaksumiseen. Oppimaan oppiminen myös säästää työntekijää, sillä tehokkaan oppimisen vuoksi työntekijälle jää aikaa ja energiaa muuhun tekemiseen. (Carneval ym. 1990: 17–18.)

Toinen taito-alue on niin sanotut kansalaisen perustaidot, kuten lukeminen, kirjoittaminen ja laskeminen. Ilman edellä mainittuja taitoja työntekijä ei pysty hakemaan tietoa, oppia

uutta ja jakaa sitä toisille. Lukemisen, kirjoittamisen ja laskemisen taidoilla kirjoittajat tarkoittavat muutakin kuin kirjainten ja numeroiden osaamista. Luku-, kirjoitus- ja laskutaidon mekaanisen suorituksen lisäksi työntekijän tulee tietää, mihin tarkoituksiin hän voi kyseisiä taitoja käyttää. Muun muassa kriittinen lukutaito ja erilaisten tekstien kirjoitustaito kuuluvat tähän osa-alueeseen. (Carneval ym. 1990: 18–24.)

Kolmantena osa-alueena kirjoittajat mainitsevat kommunikaatiotaidot, joilla he tarkoittavat suullisen viestinnän taitoja ja kuuntelutaitoja. Puhumisen ja toisten kuuntelemisen taidot eivät ole ainoastaan kommunikointia varten, vaan niiden avulla ihminen kehittyy sekä persoonaltaan että ammattitaidoltaan. Kommunikointitaitoja tarvitaan hyvin tavallisissa työpaikan tilanteissa, kuten keskusteluissa, neuvotteluissa, toisten ohjaamisessa, esittelyissä ja haastatteluissa. Hyvät kommunikointitaidot ovat myös hyvän asiakaspalvelun lähtökohta. (Carneval ym. 1990: 24–28.)

Neljäntenä perustaitona kirjoittavat pitävät sopeutumiskykyä, johon liittyvät myös luova ajattelu ja ongelmanratkaisutaito. Hyvä sopeutumiskyky helpottaa sosiaalista työskentelyä ja ongelmaratkaisutaidon omaava ihminen tunnistaa ja ratkaisee ongelmat käyttämättä siihen turhaa energiaa. Luova ajattelija löytää ratkaisut ongelmiin ja pystyy käyttämään omaa kekseliäisyyttään työssään. Nämä taidot auttavat yksilöitä kehittymään työntekijöinä ja asiantuntijoina sekä työyhteisöä yltämään parempiin tuloksiin. (Carneval ym. 1990: 28–30.)

Viidenneksi perustaidoksi kirjoittajat määrittelevät henkilökohtaiset elämänhallintataidot ja itsensä hallintataidot, joilla tarkoitetaan muun muassa itsensä arvostamista, motivaatiota ja tavoitteiden asettamista sekä työllistymisen ja urakehityksen tavoitteellisuutta. Kirjoittajien mukaan työntekijän tulee arvostaa ja luottaa itseensä sekä pystyä asettamaan sellaisia tavoitteita, jotka ovat haasteellisia, mutta realistisia. Huonot elämänhallintataidot voivat aiheuttaa ongelmien kasautumisen ja sitä kautta työkyvyn menettämisen. (Carneval ym. 1990: 30–31.)

Kuudes tärkeä taitoalue on ryhmätyötaidot. Työorganisaatioissa jokainen on erilainen ja kantaa mukanaan omia mielipiteitä ja tyyliä sekä asemaansa työyhteisössä. Erilaisten ihmisten on kuitenkin kyettävä työskentelemään yhdessä. Sosiaaliset tilanteet, tiimityöskentely ja neuvottelut ovat muun muassa sellaisia tilanteita, joissa vaaditaan monenlaisia viestintä- ja yhteistyötaitoja luonteeseen tai asemaan katsomatta. Hyvät ryhmätyötaidot auttavat työntekijää muun muassa toisten ymmärtämisessä ja hyväksymisessä, yhteisten tavoitteiden saavuttamisessa sekä toisten kanssa työskentelyssä. (Carneval ym. 1990: 31–32.)

Seitsemänneksi avaintaidoksi kirjoittajat ovat määritelleet vaikuttamisen taidot, joita tarvitaan erityisesti organisatorisessa työssä ja johtamisessa. Hyvät vaikuttamisen taidot omaava ihminen on työntekijänä ongelmien ratkaisija, innovaattori ja tiimin rakentaja. Johtaja-ainesta tarvitaan kokonaisuuden hallinnassa ja yrityksen koossa pitämisessä. Hyvät vaikuttamisen taidot ovat eduksi myös silloin, kun tärkeäksi koettu asia tulisi saada tärkeäksi myös toisille. (Carneval ym. 1990: 34–36.)

Edellä esitellyt seitsemän ammattitaidon avaintaitoa ovat eduksi jokaiselle, niin työssä kuin muualla elämässä. Mielestäni näitä taitoja voisikin kuvata yleisiksi menestyvän ihmisen avaintaidoiksi, välittämättä työkontekstista. Esitellyt avaintaidot ovat myös hyvin lähellä aiemmin esiteltyjä ammatillisen äidinkielen opetuksen tavoitteita ja sisältöjä. Tämä kertoo siitä, miten tärkeä äidinkielen oppiaine on ammattitaidon syntymisen ja ammatissa toimimisen sekä yhteiskuntakelpoisuuden saavuttamisen kannalta.

3.2. Ammatillinen kielitaito ja kielikoulutus

Kielitaito on yksi tärkeä osa-alue ammattitaitoa. Työelämän tilanteet vaativat laajaa kielitaitoa ja kykyä sopeutua monenlaisiin viestintätilanteisiin ja erilaisiin kielenkäyttäjiin. Myös kulttuurintuntemusta pidetään yhtenä hyvän kielitaidon osa-alueena, sillä viestinnälliset tilanteet ovat vahvasti kulttuurisidonnaisia ja kansainvälistyvässä työympäristössä eri kulttuurien tunteminen on eduksi. (Huhta 2006: 33.) Ammatillinen kielitaito on lukemisen, puhumisen ja kirjoittamisen lisäksi ennen kaikkea vuorovaikutustaitoja, tiedon hankinnan, jäsentämisen ja välittämisen taitoja sekä asioiden ja omien mielipiteiden perustelutaitoa. Kielen avulla myös opitaan uusia asioita, osoitetaan oma tietämys ja osaaminen sekä jaetaan tietoa eteenpäin. (Tarkoma 2004a: 5; Väyrynen 2000: 23.)

Ammatillisen kielikoulutuksen tulisi vastata työelämän tarpeisiin. Korpelan (2004: 106) mukaan kielikoulutuksen tulisi antaa tietoa siitä, miten, mitä ja missä viestitään sekä työkaluja erilaisiin työelämän viestintätilanteisiin. Kantelisen (2004: 52) mukaan kielenopetuksen tavoitteena on, että opiskelijat omaisivat sellaisen kielitaidon, joka palvelisi heitä sekä ammattitaidon kehittämisessä, ammatin harjoittamisessa että arkipäivän viestintätilanteissa. Yleisten ammatillisten kielitaitokuvausten lisäksi on hyvä ottaa huomioon ammattialojen laaja kirjo ja

se, että eri ammateissa tarvittava kielitaito on hyvin erilainen. Täten ei voida määritellä kaikille aloille yhteisiä taitotavoitteita ja -vaatimuksia.

Yleispätevät kielitaidon kuvaukset ovat avaintaitoja, joita tarvitaan jokaisella alalla. Useilla aloilla vaaditaan kuitenkin avaintaitojen lisäksi kielellistä erityisosaamista, jota ei yleisiin kuvauksiin ole kirjattu. Esimerkiksi liiketalouden asiantuntija tarvitsee työssään huomattavasti enemmän neuvottelutaitoa ja erilaisten asiakirjojen luku- ja kirjoitustaitoa kuin ravitsemusalan työntekijä. Samoin ammattisanasto eri aloilla on hyvin erilaista. Ammatillinen kielitaito näyttäytyy eri aloilla hyvin erilaisina asioina ja tämän vuoksi yleisten kielenopetuksen tavoitteiden lisäksi tulisi miettiä alakohtaisia tavoitteita. Opetussuunnitelman perusteissa yhteisten aineiden osalta ammattien kirjo on otettu huomioon eriyttämällä tiettyjä sisältöjä ja tavoitteita alan vaatimukseen vastaaviksi.

3.3. Ammatillinen äidinkielen opetus

Äidinkielen kohdalla kielikoulutuksessa tulee ottaa huomioon ammattikontekstin lisäksi yleisivistävät tavoitteet. Keipi (2002: 37) määrittelee äidinkielen opetuksen tehtävää seuraavasti: ”Yleisenä äidinkielen opetuksen tehtävänä voisi pitää vaikkapa sellaisen yhteiskunta- ja työelämäkelpoisuuden saavuttamista, jossa tuleva työntekijä voi työpaikallaan saavuttaa sosiaalista arvostusta sekä ihmisenä että oman alansa osajana.” Työelämäsuuntautuneisuus on kuitenkin ammatillisen äidinkielen opetuksen lähtökohta, ja opetussuunnitelman perusteet ja opetuksen linjaukset puhuvat vahvasti kielikoulutuksen ja työelämän yhteistyön puolesta. Opetuksessa tämä tarkoittaa sitä, että kaikki opetus tähtää kokonaisen ammattitaidon saavuttamiseen. Laaja-alaisen ammattitaidon saavuttaminen vaatii yhteistyötä niin sanottujen yhteisten aineiden ja ammattiaineiden välillä. Tällöin opetuksen järjestäjien ja viime kädessä opettajien tulee ottaa huomioon oman aineen tavoitteiden lisäksi muiden aineiden tavoitteet ja vaatimukset (Kiviniemi 1991: 62).

Äidinkielen opettajille ammatillinen oppilaitos on yksi mahdollisista työympäristöistä. Tämä usein unohtuu, sillä aineenopettajakoulutus keskittyy vahvasti yleisivistäviin oppilaitoksiin eli peruskouluun ja lukioon. Ammatillisen koulutuksen äidinkielen opettaja kohtaa työssään erityisiä haasteita, sillä sisällöt poikkeavat paljon esimerkiksi lukio-opetuksesta. Jotta opettaja kykenisi noudattamaan opetussuunnitelman perusteita ja työkentältä tulevia oppimis-

tavoitteita, tulee hänen perehtyä opiskelijoidensa tulevaan työelämään ja ammattisisältöihin. Työelämään tutustuminen avaa silmät työelämässä tarvittaviin taitoihin ja kannustaa äidinkielen opetuksen integroimista ammattiaineisiin. Haaste ei lopu ammattiin tutustumiseen, sillä työelämän nopeasti muuttuva ja kehittyvä maailma vaatii opettajaa olemaan aktiivisena jatkuvasti. (Savolainen 2005: 32–33.)

3.4. Äidinkielen ja ammattialan integrointi

Ammatillisessa äidinkielessä on erityisen tärkeä tehdä yhteistyötä ammattiaineiden ja toisten yhteisten aineiden kanssa. Tätä eri oppiaineiden sekä opiskelun ja työelämän välistä yhteistyötä nimitetään *integroinniksi*. Integroinnilla ei siis tässä yhteydessä tarkoiteta erityistä tukea tarvitsevien oppilaiden liittämistä tavalliseen luokkaopetukseen. Integrointi on tärkeää ammatillisessa koulutuksessa erityisesti siksi, että se mahdollistaa eri aineiden oppisisältöjen kohtaamisen sekä tieto- ja taitokokonaisuuksien syntymisen, joita työelämässä tarvitaan. Integrointi tukee käytännöllistä ja tarkoituksenmukaista oppimista. (Tarkoma 2004a: 6–7.)

Opetussuunnitelmien perusteisiin kirjatut äidinkielen opetuksen tavoitteet pohjautuvat työelämässä tärkeiksi koettuihin taitoihin ja tavoitteiden saavuttaminen vaatii yhteistyötä työelämän, käytännön ja opiskelun välillä. Tämä aiheuttaa sen, että ammatillisella puolella toimivalla äidinkielenopettajalla tulisi olla ennen kaikkea laaja tietopohja ammattialasta sekä viitseiä läisyyttä ryhtyä yhteistyöhön toisten opettajien ja opiskelijoiden tulevan ammattikunnan kanssa. Yhteistyö ei aina helpota opettajan taakkaa, mutta se takaa opiskelijoille paremmat mahdollisuudet tulevaisuuden ammattiin. Opettajien laajan sekä oppiaine- että ammattialatuntemuksen lisäksi integrointi edellyttää koulujärjestelmältä tukea. Muun muassa koulun jaksojärjestelmä saattaa hankaloittaa huomattavasti yhteistyötä, mikäli yhteiset aineet ovat eroteltu omaksi jaksoksi erilleen ammattiopinnoista. Onnistunut yhteistyö vaatii siis ponnisteluja, veynymistä ja suunnittelua kaikilta koulutuksen osapuolilta. (Tarkoma 2004a: 6-8; Takala 2004: 15–16.)

Vaikka integraation tavoite tulee esille selkeästi muun muassa opetussuunnitelman perusteissa, ei käytännön toteutus ole itsestään selvää. Opetushallituksen toteuttaman toisen asteen ammatillisen äidinkielen oppimistulosten arvioinnin perusteella joka kolmas opettaja ei integroi äidinkieltä ammattiaineisiin lainkaan (Väyrynen 2000: 111). Tämä tulos kertoo sekä

integroinnin haasteista että siitä, ettei äidinkielen opettajien ammattitaito tue ammatillisella puolella opettamista. Huolestuttavaa asiassa on se, että opetussuunnitelman perusteiden tavoitteet eivät toteudu sellaisessa opetuksessa, jossa äidinkieli jää täysin erilliseksi saarekkeeksi ammatillisesta osaamisesta.

Käytännössä integrointia voi toteuttaa monella tavalla. Se voi lähteä pienien kokonaisuusien yhdistämisestä oppiaineen sisällä ja vähitellen laajentua kokonaisvaltaiseksi yhteistyöksi eri tahojen kanssa. Integraation käytännön toteutus voidaan jakaa viiteen eri tasoon: äidinkielen sisältöjen sisäiseen yhdistämiseen, ammatillisten aiheiden käsittelyyn äidinkielen oppitunneilla, ammattiopintojen ja äidinkielen opettajien yhteistyöhön, ammattiaineiden ja äidinkielen yhteistyöhön sekä työelämän ja äidinkielen yhteistyöhön. (Rajander 2008: 27–31.)

Kokonaisvaltaisen oppimisen myötä äidinkielen eri osa-alueiden integroiminen toisiinsa on jo hyvin tavallista. Sisällöt ovat limittäin opetuksessa ja monessa tavoitteessa ja tehtävässä on aineksia useammasta kuin yhdestä taitoalueesta. Emma Kostiaisen (2003: 162–163) mukaan äidinkielen opetuksessa puhe- ja kirjallisen viestinnän yhdistäminen on tärkeää erityisesti työelämää ajatellen. Työelämässä usein raportoidaan puhetta kirjalliseen muotoon ja työntekijän tulee pystyä kirjoittamaan kuulemansa perusteella. Kieliopin ja kielenhuollon harjoittelu yhdistettynä kirjoittamisen opetukseen on myös hyvin tavallista.

Ammatillisten aiheiden käsittely äidinkielen tunneilla on toinen paljon käytetty integraation muoto. Äidinkieli on oppiaine, johon voi yhdistää ammatillista tietotaitoa hyvin monenlaisissa tehtävissä ja kokonaisuuksissa. Yksi yksinkertainen ja helposti toteutettava integroinnin mahdollisuus on ammattikirjallisuuden, kuten lehtien, tietokirjojen ja mediatekstien, käyttäminen äidinkielen tunneilla. Ammattikirjallisuutta voi käyttää hyväksi muun muassa lukemisen harjoittelussa, kirjoittamisen aineistona tai esitelmien tietolähteinä. (Takala 2004: 16.) Myös kaunokirjallisuutta voi käyttää integraatioon. Esimerkiksi äidinkielenopettaja Auli Salovaara (2004: 28) kertoo käyttävänsä kaunokirjallisuutta terveys- ja sosiaalialan ilmiöiden tarkasteluun. Tällöin opiskelijat tutustuvat sosiaalisiin ilmiöihin kaunokirjallisuuden henkilöiden kautta. Myös viestintätilanteiden harjoittelun kontekstiksi voidaan valita jokin ammattiin liittyvä tapahtuma, kuten työhaastattelu tai asiakaspalvelutilanne.

Ammattiopettajan ja äidinkielenopettajan yhteistyö voi olla esimerkiksi sitä, että äidinkielen opettaja antaa sisällöllisesti ammattialaan liittyvän tekstin ammattiopettajan arvioitavaksi. Vastavuoroisesti äidinkielenopettaja voi tehdä ammatitunneilla tehtyihin kirjallisten

töiden kielentarkastusta. Opettajat voivat tehdä keskenään myös materiaalien vaihtoa siten, että esimerkiksi ammattiopettaja antaa asiamateriaalia äidinkielenopettajan käyttöön.

Ammattialan ja äidinkielen yhteistyö vaatii jo enemmän suunnittelua ja vaivannäköä. Tämä tarkoittaa sitä, että ammattiopettaja ja äidinkielen opettaja suunnittelevat jonkin opetuskokonaisuuden yhdessä. Tavoitteena on tällöin molemminpuolinen hyöty. Yksi esimerkki on suullisen viestinnän harjoittelun integrointi ammattitilanteisiin. Muun muassa Taru Koskinen kertoo artikkelissaan *Palveluviestintää Raumalla* (2004: 58–59) esimerkin puheviestintätilanteidenharjoituksista aidoissa työtilanteissa. Kyseisessä tapauksessa matkailu- ja ravitsemisalun opiskelijat saivat ohjausta ja palautetta asiakaspalvelutaidoista aidon työtilanteen yhteydessä sekä äidinkielen opettajalta että ravitsemuspuolen opettajalta. Toinen paljon käytetty integrointimuoto on raportin kirjoittaminen työssäoppimisjaksoilta. Raportin kirjoittaminen kuuluu sekä äidinkielen sisältöihin että työharjoittelun suorittamiseen. Tällöin opiskelija saa yhdistää käytännön ja opiskelun toisiinsa ja tekee kaksi vaadittavaa kirjallista tehtävää samalla kertaa. (Tarkoma 2004a: 7; Tarkoma 2004b: 69–72.)

Työelämän ja äidinkielen välinen yhdistäminen on integrointia korkeimmalla tasolla. Tällöin opiskelija saa konkreettisesti nähdä, että äidinkielen sisällöt ja tavoitteet tulevat työelämän tarpeista. Esimerkkinä työelämän ja äidinkielen integroimisesta voisi olla muun muassa opinnäytetyön tekeminen johonkin yritykseen, vierailut eli mahdollisuus mennä kuuntelemaan esimerkiksi kokouksia ja neuvotteluja todelliseen työpaikkaan tai aitojen tiedotteiden tekemistä yrityksille (Kostiainen: 196).

Integroinnilla on eri tutkimusten mukaan (mm. Kostiainen 2003; Rajander 2008) huomattu olevan monenlaisia positiivisia vaikutuksia oppimiseen. Opiskelijoiden oppimiskokemusten ja -tulosten parantumisen lisäksi hyötyä ovat kokeneet opettajat, joiden työ- ja ajatusmaailma ovat monipuolistuneet yhteistyön tuloksena. Integroinnin suurin hyöty näkyy luultavasti tulevaisuudessa työyhteisöissä, joissa työntekijät ovat alansa kokonaisvaltaisia osaajia, ja siten edesauttavat sekä yritysten taloudellista menestymistä että työntekijöiden keskinäistä yhteistyötä ja omaa työssäjaksamistaan.

Integroinnin tavoitteena ammatillisessa koulutuksessa on kokonaisvaltaisen ammattitaidon saavuttaminen, jossa eri ammattitaidon osa-alueet tukevat toisiaan. Kokonaisuuksien hallitseminen vastaa työelämän vaatimuksia, sillä työpaikalla ei eritellä, milloin tarvitaan esimerkiksi ammattisisältöjen osaamista ja milloin viestintätaitoja (Rajander 2008: 13). Raitalan mukaan (2000:19) opiskelija, jonka tavoitteena on omaksua kokonaisvaltainen ammattitaito, ajat-

telee oppimiskokonaisuuden oman alansa kautta, ei erillisinä oppiaineina. Tällöin integraation merkitys oppimiselle on todella suuri, sillä kaikkien opiskelijoiden tulisi pyrkiä juuri kokonaisvaltaisen ammattitaidon saavuttamiseen. Integraatio helpottaa tätä tavoitetta huomattavasti, sillä opiskelijan ei tarvitse itse yhdistellä kaikkien aineiden sisältöjä yhdeksi kokonaisuudeksi.

Yksi oppimisen kannalta tärkeä integraation hyöty on opiskelumotivaation lisääminen ja opiskeluasenteisiin vaikuttaminen. Yhteistyö ammattialan kanssa antaa monille äidinkielen sisällöille käytännön tarkoituksen, jolloin opiskelu tuntuu myös opiskelijasta tarkoituksenmukaiselta. (Takala 2004: 6–7.) Parantunut opiskelumotivaatio vaikuttaa oppimistuloksiin erityisesti niille opiskelijoille, joilla on oppimisvaikeuksia tai muita koulunkäyntiin liittyviä ongelmia. Miellyttävät oppimiskokemukset saavat aikaan positiivisen vireen, jolloin sekä oppiminen että työskentelytahti parantuvat.

Yhteistyö eri tahojen välillä johtaa usein myös opetuksen monipuolistumiseen. Vaihtelevuutta saadaan sekä erilaisilla tehtävillä ja opetusmenetelmillä että erilaisilla projektimuotoisilla työskentelymuodoilla. Erilaiset tehtävät ja työtavat ovat hyväksi erityisesti siksi, että kaikenlaiset oppijatyytit voivat saada onnistumisen kokemuksia ja voivat näyttää osaamisensa. (Takala 2004: 6-7, 15, 46–47.) Monipuolistumisen lisäksi myös tehokkuus kasvaa, sillä eri oppiaineiden tehtävien yhdistäminen tehostaa oppimista muun muassa silloin kun kaksi kirjallista tehtävää saadaan tehtyä samalla kertaa. Tästä esimerkkinä jo mainitsin työssäoppimisraportin kirjoittamisen äidinkielen oppitunnilla.

Integroinnissa on hyvät puolensa, mutta se asettaa myös haasteita sekä opettajalle että koko koulutusjärjestelmälle. Kuten Kostiaisen tutkimuksesta (2003: 192) käy ilmi, integrointi koetaan mielekkääksi kaikkien osapuolten kohdalla silloin, kun käytännön järjestelyt toimivat ja eri osapuolet ovat yhtä sitoutuneita yhteistyöhön. Integroinnin onnistumiseen vaikuttavat sekä opettajien motivaatio, ammattitaito, jaksojärjestelmä että taloudelliset resurssit. Käytännössä integroimisen toteuttaminen vaatii tarkkaa suunnittelua, opettajan aktiivisuutta ja aika-tilojen yhteensovittamista. Muun muassa äidinkielen opintojen ajoittuminen ammattiaineisiin nähden on ratkaisevassa asemassa integrointia suunnitellessa, sillä yhteistyö ammattiopintojen kanssa on lähes mahdotonta, mikäli saman jakson aikana opiskellaan ainoastaan yhteisiä aineita.

Opettajan kiinnostusta integraatiota kohtaan voi vähentää muun muassa heikko ammattialan tuntemus. Ammattialan ja opiskelijoiden tulevan työelämän tuntemista pidetäänkin lä-

hes välttämättömänä ammatillisena äidinkielen opettajana toimimiselle. (Savolainen 2005: 32.) Alan asiantuntijaksi kouluttautuminen vie kuitenkin paljon aikaa, eikä kaikilla ole mahdollisuutta perehtyä useaan alaan. Mikäli opettajan tulisi tuntea opiskelijoidensa tulevan työelämän ja tietää alan vaatimukset, täytyisi esimerkiksi äidinkielen opettajan olla perillä hyvin monesta ammattialasta. Hänhän saattaa opettaa jopa viiden eri alan opiskelijoiden äidinkielen oppitunnit. Tämän vuoksi integrointi tulisi pystyä toteuttamaan esimerkiksi opettajien välisenä yhteistyönä, jolloin jokainen opettaja voisi olla oman alansa asiantuntija ja keksittyä niihin tavoitteisiin, jotka hänen oppiaineeseensa liittyvät. Tosin silloinkin opettajan täytyy olla avoin toisille aloille, jotta yhteisyö on mahdollista. (Aaltonen 2003: 51–52.)

Ongelmaksi ammattiaineiden ja äidinkielen integroinnissa voi Kostiaisen (2003: 190) mielestä tulla myös se, että eri aineiden opettajat pitävät tärkeimpinä taitoina eri osaamisen alueita. Esimerkiksi ammattiaineiden opettajat eivät välttämättä vaadi suullisilta ja kirjallisilta töiltä samaa, mitä äidinkielen opettaja vaatii, vaan keskittyvät enemmän asiiasisältöön. Tämä saattaa johtaa ristiriitaisuuksiin muun muassa arvosanaa antaessa, jos etukäteen ei ole mietitty tarkkoja arviointikriteerejä.

Myös ammatillisten aiheiden käsittely äidinkielen tunneilla on koettu joskus ongelmalliseksi. Muun muassa Kostiaisen tutkimuksen eräs opettajainformantti (2003: 187) kritisoi ammatillisen äidinkielen pinnallisuutta silloin, kun esimerkiksi oppikirjoissa kokousta käsitellessä kokouksen konteksti vaihdetaan postimerkkikerhon kokouksesta työmaakokoukseksi. Kostiaisen tulikin tutkimuksessaan siihen tulokseen, että kuvitteelliset harjoitukset voivat toimia hyvin niillä oppilailta, joilla on jo kokemusta työelämästä, jolloin he voivat ottaa sieltä todellista mallia harjoitukseen. Sellaisille opiskelijoille, joilla ei ole käytännön työkokemusta, tällaiset harjoitukset voivat tuntua leikiltä, eikä niinkään todellisten tilanteiden harjoittelulta. (Kostiaisen 2003: 188.)

Vaikka integraation käytännön toteutus onkin haasteellista ja vaatii opettajilta paljon, ovat todetut hyödyt olleet vaivan arvoisia. Integraatio-ajattelu on nouseva ilmiö, joka vaatii vielä paljon tietoa, kokeiluja ja kannustusta. Hyvien oppimistulosten vuoksi kannattaa työkennellä ja tulevaisuuden koulutus tulee luultavasti kehittymään integraatiota tukevaksi järjestelmäksi. Uusia koulutusvisioita on jo esitetty ammatillisen äidinkielenkin osalta. Muun muassa Huovila ja Tarkoma (2002: 30–32) ovat esitelleet uuden äidinkielen opetussuunnitelman rungon, joka palvelisi erityisesti äidinkielen ja ammattialan integraatiota. Kyseisessä ehdotuk-

nessa Huovila ja Tarkoma ehdottavat äidinkielen neljäksi pakolliseksi kurssiksi seuraavanlaisia oppimiskokonaisuuksia:

1. Oman opiskeluympäristön kielenkäyttötavat
2. Oman ammattialan toimintaprosessien kieli
3. Oman alan asiakaspalvelutilanteet
4. Yhteisten asioiden hoitaminen ja kehittäminen työyhteisössä ja yhteiskunnassa oman alan asiantuntijana ja kansalaisena.

Nämä opintojaksot rakentuisivat työelämässä tarvittavista osaamiskokonaisuuksista, mutta pitäisivät sisällään lähes samat äidinkielen oppimistavoitteet ja -sisällöt kuin nykyisissä opetussuunnitelman perusteissa.

Eri aineiden sekä koulutuksen ja työelämän integraation tavoite tulisi ottaa huomioon myös oppikirjoissa. Oppikirjojen kehittäminen kulkee hyvin samaa tahtia opetussuunnitelmien uudistuksen kanssa ja myös integraatioajattelun tuoma uudistus on otettu kirjoissa huomioon. Kuten muun muassa Häkkinen (2002: 31–32) ja Sarmavuori (1984: 7–8) toteavat, tulee oppikirjojen olla ajanmukaisia ja sisällöltään motivoivia. Hyvän oppikirjan tulisi siis edistää eri aineiden välistä integrointia, koska se on opetuksen tavoitteiden mukaista.

Tämän vuoksi onkin hyvä kysyä, missä määrin käytössä olevat oppimateriaalit tukevat ja ohjaavat äidinkielen ja ammattialan integrointiin. Mikäli oppikirjassa on ainoastaan oman oppiaineen sisältöjä ja aihepiirejä, eikä ammattialaa oteta huomioon, aiheutuu integroinnista opettajille runsaasti lisää työtä (Kiviniemi 1991: 81). Integroinnin mahdollistamiseen onkin viime vuosina kiinnitetty enemmän huomiota oppikirjojen teossa. Hyvän oppikirjan ominaisuuksiin luetaan muun muassa motivoivuus ja asiasisältöjen innostavuus. Ammattialaan liittyviä tekstien valitseminen, ammattisanaston käyttäminen ja ammattitietämystä vaativien tehtävien valmistaminen oppikirjoihin edistävät kokonaisvaltaista oppimista ja kannustavat integrointiin. (Sarmavuori 1984: 7–12.)

4. KATSAUS OPPIKIRJOJEN SISÄLTÖIHIN

4.1. Sisältöalueet

Äidinkielenopetuksen sisällön määräävät ensisijaisesti opetussuunnitelman perusteet ja koulukohtaiset opetussuunnitelmat. Niiden lisäksi äidinkielenopettaja ja oppikirjat vaikuttavat siihen, mitä sisältöjä oppitunneilla opiskellaan. Myös oppilaiden mielipiteitä kuunnellaan jonkin verran. Näiden vaikuttajien kautta muotoutuu ammatillisen äidinkielen opiskelu.

Oppikirjojen rooli oppisisältöjen määrittelyssä on merkittävä, sillä suurin osa opiskelijoista ja opettajista käyttää kirjaa oppimisen apuna ja välineenä. Oppikirjat tarjoavat asiantietoutta, tehtäviä, harjoittelumateriaalia ja esimerkkejä siitä, miten sisältöjä voidaan käsitellä. Niihin on valittu tietoisesti sellaiset sisällöt, joita äidinkielen tunneilla uskotaan opetettavan. Oppikirja on myös yksi esimerkki siitä, mitä sisältöjä tulisi käsitellä opetussuunnitelman perusteissa määriteltyjen oppimistavoitteiden saavuttamiseksi.

Ensimmäisessä tutkimustehtävässä tarkoitukseni on selvittää, millaisia oppisisältöjä toisen asteen ammatillisen koulutuksen äidinkielen oppikirjoissa on ja miten kirjojen sisällöt vastaavat opetussuunnitelman perusteissa olevia keskeisiä sisältöalueita. Ammattialan integrointia äidinkielen opetukseen käsittelen erikseen luvussa *Ammatillisuus äidinkielen oppikirjoissa* (5). Tämän vuoksi en tässä luvussa keskity sisältöjen ammatillisuuden tarkasteluun.

Sisältöjen kuvaamista varten olen jakanut äidinkielen oppikirjoissa olevat sisällöt yhdeksään eri osa-alueeseen. Jaottelun runkona käytän opetussuunnitelman perusteiden äidinkielen osiossa olevaa kuutta keskeistä sisältöaluetta.

1. Tiedonhankinta
 2. Tekstien ymmärtäminen
 3. Kirjallinen viestintä
 4. Vuorovaikutus ja työelämän kielenkäyttötilanteissa toimiminen
 5. Mediaosaaminen
 6. Kielen ja kulttuurin tunteminen
- (OPS 2007–2010: äidinkieli.)

Opetussuunnitelman perusteissa olevien sisältöalueiden lisäksi tarkastelen erikseen opiskelutaitoja, tekstinhuoltoa ja opinnäytetyötä. Nämä kolme osa-aluetta toistuvat kaikissa oppikirjoissa ja ovat sen perusteella keskeisiä sisältöjä ammatillisen äidinkielen opiskelussa.

Tutkimuksessani käyttämä sisältöjaottelu perustuu opetussuunnitelman perusteissa olevaan keskeisten sisältöalueiden jaotteluun, mutta osa-alueiden nimitykset ovat hiukan poik-

keavia. *Vuorovaikutus ja työelämän kielenkäyttötilanteissa toimiminen* -osio on tässä tutkimuksessa nimeltään *Suullinen viestintä ja vuorovaikutustaidot*. Keskityn sen käsittelyssä nimenomaan suulliseen viestintään ja sen yhteydessä tarvittaviin vuorovaikutustaitoihin. Työelämän kielenkäyttötaidot on mielestäni liian laaja termi tälle osa-alueelle, sillä se voi käsittää myös kirjallista viestintää, jota tarkastelen erikseen luvussa *Kirjoittaminen* (5.4). *Tekstien ymmärtämisen* osion nimi on *Lukeminen*, sillä haluan painottaa nimenomaan laaja-alaisen lukutaidon merkitystä tekstien ymmärtämisessä. *Kirjallisen viestinnän* osuutta nimitän *Kirjoittamiseksi*.

Oppikirjojen sisältöjen jakaminen sisältöalueisiin ei ole mutkatonta, sillä oppikirjoissa ei ole samaa sisältöjaottelua kuin tutkimuksessani. Yhdessä kirjan luvussa harjoitellaan monia eri taitoja, ja tämän vuoksi samat tekstiosiot ja tehtävät voivat kuulua useampaan kuin yhteen sisältöalueeseen. Analyysini etenee sisällöittäin. Oppikirjoista poimittujen esimerkkien tarkoituksena on toimia näytteinä ja asiaa valottavina yksityiskohtina. Käsittelen jokaista sisältöaluetta omana lukuna. Tällöin kerron, millaisia sisältöjä kyseisen osa-alueen sisällä opiskellaan, pohdin oppikirjojen välillä olevia yhteneväisyyksiä ja eroja sekä peilaan sisältöjä uusimpiin opetussuunnitelman perusteisiin ja niissä mainittuihin keskeisiin sisältöihin.

4.2. Opiskelutaidot

Opetussuunnitelman perusteiden äidinkielen osiossa opiskelutaitoja ei mainita nimeltä. Tehokkaan ja tarkoituksenmukaisen oppimisen tavoite voidaan kuitenkin lukea rivien välistä, sillä muiden tavoitteiden saavuttamiseksi opiskelijoiden tulee kiinnittää huomiota opiskelun tehokkuuteen. Oppimistaitojen osuus kuuluu sen sijaan kiinteästi *Oppiminen ja ongelmanratkaisu* -kokonaisuuteen, joka on yksi opetussuunnitelman perusteiden lopussa mainituista elinikäisen oppimisen avaintaidoista. Elinikäisen oppimisen avaintaidot ovat Euroopan parlamentin asettamat yhteiset taitotavoitteet, jotka koskevat kaikkea opetusta ja oppilaitoksia. Avaintaitojen saavuttamisesta vastaavat kaikki oppiaineet yhdessä.

Euroopan parlamentin ja neuvoston elinikäisen oppimisen avaintaitojen oppimaan oppimisen määritelmän perusteella opiskelijan tulisi oppia sellaiset opiskelutavat ja -taidot, että oppiminen olisi tehokasta, tarkoituksenmukaista ja tuloksellista.

Oppimistaidoilla — oppimaan oppimisella — tarkoitetaan kykyä opiskella sinnikkäästi ja tavoitteellisesti sekä kykyä organisoida oma oppimisensa muun muassa tehokkaan ajan käytön ja tiedon käsittelyn avulla sekä yksilönä että ryhmässä. Tämä avaintaito käsittää myös tietoisuuden omista oppimisprosesseista ja -tarpeista sekä kyvyn kartoittaa tarjolla olevia mahdollisuuksia ja selviytyä esteistä, jotta oppiminen olisi tuloksellista. Tämä avaintaito tarkoittaa uusien tietojen ja taitojen hankkimista, käsittelemistä ja sisäistämistä sekä ohjaukseen hakeutumista ja sen hyödyntämistä. Oppimistaito tarkoittaa myös sitä, että oppija käyttää oppimisen perustana aiemmin opittuja asioita ja elämäkokemustaan ja voi käyttää ja soveltaa tietoja ja taitoja eri yhteyksissä — kotona, työssä ja koulutuksessa. Motivaatio ja itseluottamus ovat olennaisen tärkeitä yksilön oppimistaidoille. (Euroopan parlamentti 2006: 7.)

Tärkeänä pidetään asioiden liittämistä aiemmin opittuun sekä tietojen ja taitojen soveltamista käytäntöön niin koulussa ja työssä kuin vapaa-ajalla. Motivaation ja itseluottamuksen merkitystä ei sovi unohtaa.

Opiskelutaitoihin kuuluvista sisällöistä tulee aineistoistani esiin muun muassa motivaation ja asenteen vaikutus oppimiseen, erilaiset oppimistyyli, ymmärtävä lukeminen, kuuntelemisen taidot, vastaustekniikka, muistiinpanojen ja miellekartan tekeminen, tiedonhankinta sekä erilaiset työskentelytavat. Päällekkäisyyksien välttämiseksi käsitelen tämän luvun yhteydessä edellä mainituista sisällöistä vain sellaisia, jotka eivät kuulu suoranaisesti johonkin toiseen sisältöalueeseen. Muun muassa ymmärtävää lukemista käsitelen luvussa 5.3 *Lukeminen* ja tiedonhankintaa luvussa *Tiedonhankinta* (5.2).

Opiskeluasenteen ja oppimismotivaation tärkeys tulee esille kaikissa tarkastelemisani kirjoissa.

Jos ajattelee, ettei opi, se toteutuu. Mutta jos ajattelee, että oppii helposti, sekin toteutuu. Jos uskoo ja uskottelee, ettei opi, ei edes ryhdy. Myönteinen asenne on oppimisen perusta. Tavoitteen saavuttaminen ja hyvä tulos innostavat ja kannustavat. Asiaan paneutuminen voi herättää kiinnostuksen sellaistaikin aihetta kohtaan, joka ensin tuntui vaikealta ja ikävältä. (TPÄ 2008: 15.)

Kuten edellä olevasta esimerkistä voi päätellä, aiheen käsittelyn avulla oppikirjat pyrkivät osoittamaan opiskelijoille, että he voivat itse vaikuttaa opiskelun mielekkyyteen ja tehokkuuteen. Myönteinen opiskeluasenne saa aikaan positiivisen vaikutuskehän ja parantaa opiskelumuotiota ja tehokkuutta. Kirjoissa olevien tehtävien avulla myös kartoitetaan opiskelijoiden omia asenteita ja niiden merkityksiä oppimiseen. Itsereflektion tarkoitus on auttaa näkemään omat vahvuudet ja heikkoudet opiskelijana. (TT oppilas 2008: 11–12; TPÄ 2008: 15; TÄ 2008: 19–20.)

Erilaisten oppimistyylien esittely osoittaa, että ihmiset oppivat eri tavoin. Oppikirjojen tavoitteena on löytää jokaiselle opiskelijalle mieleinen oppimistyyli, joka edistää oppimista-

voitteiden saavuttamista. Kirjoissa oppimistyyliä käsitellään muun muassa erilaisten testien (TT 2008: 14–21) ja tehtävien kautta (TÄ 2008: 12). Niissä kartoitetaan opiskelijoiden mielipiteitä ja työskentelytapoja. Testeistä saatujen tulosten perusteella opiskelijat voivat päätellä, millainen oppimistyyli heille sopii parhaiten ja millaisia työtapoja heidän kannattaa käyttää. Tulokset antavat myös viitteitä siitä, mitkä ovat opiskelijan vahvuuksia, mitkä heikkoja puolia.

Kuuntelutaidot ovat oppikirjojen mukaan yksi tärkeimmistä opiskelutaidoista (TÄ 2008: 10; TT oppilas 2008: 22) ja niitä tarvitaan sekä oppimis- että vuorovaikutustilanteissa. *Teke-mällä taitavaksi* -kirjan mukaan ”Sekä oppimisessä että työelämässä suurimman osan tiedoista saa kuuntelemalla”. Oppikirjojen kuuntelutehtävät harjoittavat muun muassa erilaisia kuuntelutekniikoita: *sanatarkkaa kuuntelua*, jossa tähdätään tiettyjen asiatiertojen tallentamiseen, *ymmärtävää kuuntelua*, jossa tavoitteena on erottaa pääasiat sivujuonteista ja *kriittistä kuuntelua*, jossa arvioidaan puhujan tarkoitusta ja vaikutuskeinoja. Kuuntelutekniikoiden harjoittelu auttaa ymmärtämään, ettei kaikissa tilanteissa tarvitse eikä ole tarkoituksenmukaista kuunnella samalla tavalla. Toisissa tehtävissä opiskelijoiden tulee pohtia omia kuuntelemisntaitoja sekä hyvän kuuntelijan ominaisuuksia. (TT oppilas 2008: 22–25.)

Myös vastaustekniikkaa harjoitellaan kaikissa kolmessa oppikirjassa. Kirjat muun muassa ohjeistavat erilaisten kirjallisten tehtävien, kuten esseen, avovastausten ja pienempien kysymysten, vastaamiseen. Vastaustekniikan tehtävissä keskitytään kysymyksenannon noudattamisen harjoitteluun. Erityisesti kiinnitetään huomiota kysymyksenannon verbien, kuten *selitä, kuvaile, vertaa, analysoi*, erottamiseen. (TT oppilas 2008: 27; TÄ 2008: 133.) Kirjat antavat myös tarkkoja ohjeistuksia kirjalliseen koetilanteeseen.

Koevastauksen laatiminen

1. Laita vastauspaperiin nimesi ja ryhmäsi tunnus.
2. Lue ja kuuntele tarkasti annetut ohjeet.
3. Lue kaikki tehtävät ennen kuin alat vastata.
4. Laadi vastausjärjestys: aloita helpoimmasta.
5. Lue kulloinenkin tehtävä huolella. Selvitä itsellesi, mitä kysytään.
6. Luonnostele erilliselle paperille ranskalaisin viivoin mitä aiot vastata ja miten – sisältö ja rakenne
7. Kirjoita vastauksesi selkeällä käsialalla. Jätä marginaali reunoihin.
8. Tarkista vastauksesi. Tarkista päivämäärät, eurot, vuosiluvut, matemaattiset merkit ja arvot.
9. Tarkista oikeinkirjoitus. (TÄ 2008:133.)

Koevastausten kirjoittamisen harjoittelusta opiskelija hyötyy kaikissa opinnoissa, sillä tilanteen ja vastaustekniikan hallitseminen vapauttaa energiaa ja keskittymiskykyä asiasisällön

miettimiseen. Koetilanteissa onnistuminen on tärkeää, sillä osaamista mitataan usein kouluarvosanoilla, Myös oppilaat itse määrittelevät oman osaamisen tasonsa koearvosanojen perusteella.

Myös oppimista tehostavien työtapojen harjoittelu kuuluu opiskelutaitojen osa-alueeseen. Runsaan asiantiedon järjestämisen ja oppimisen avuksi oppikirjat opettavat muun muassa muistiinpanojen ja miellekartan tekemistä (TÄ 2008: 9; TPÄ 2008: 13–14). Oppimista parantavien työskentelytapojen tarkoituksenmukaista käyttämistä perustellaan oppikirjoissa monin tavoin.

Opettele tekemään kunnolliset muistiinpanot, niin pääset opinnoissasi pitkälle. Ammatillisissa opinnoissa nimittäin teoria ja käytäntö kulkevat käsi kädessä: se mikä teoriatunneilla perustellaan ja ohjeistetaan, toteutetaan työsaleissa. Omat muistiinpanot ovat näissä tilanteissa kullannarvoinen apu. (TÄ 2008: 9.)

Miellekartta sopii erittäin hyvin kaikkeen ideointiin ja suunnitteluun, esimerkiksi opinnäytetyön, esitelmän tai kirjoitelman laatimisen pohjaksi. Tällöin miellekartan piirtäminen auttaa löytämään omasta muistista aiheeseen liittyvät asiat ja yksityiskohdat. Kertausvaiheessa miellekartasta on helposti nähtävissä, mitkä ovat ydinasioita sekä mitkä asiat liittyvät yhteen ja muodostavat kokonaisuuden. (TPÄ 2008: 13.)

Molemmissa edellä olevissa esimerkeissä oppikirjat pyrkivät osoittamaan, että opiskeltavan asian työstäminen omien muistiinpanojen avulla auttaa opiskelijaa oppimisessa ja opitun kertaamisessa.

Edellä mainittujen sisältöjen lisäksi yhdessä kirjassa annetaan ohjeita erilaisiin työtapoihin, kuten ryhmätöiden ja portfolion tekemiseen sekä projektityöskentelyyn. Kirjassa selitetään, mitä kyseisillä työtavoilla tarkoitetaan ja millaisissa yhteyksissä niiden käytöstä on koettu olevan erityistä hyötyä. Opiskelijat saavat ohjeita myös siitä, miten he voivat itse edesauttaa esimerkiksi ryhmätyön tai projektin tavoitteiden saavuttamista ja miten erilaisissa tilanteissa tulisi toimia. (TÄ 2008: 19–24.) Muissa tarkastelemisiani kirjoissa erilaisia työtapoja ei käsitellä opiskelutaitojen näkökulmasta.

Opiskelutaidot on yksi tärkeä osa-alue äidinkielen sisältöjä, sillä niiden harjoittamisen avulla opitaan oppimaan tehokkaasti ja tarkoituksenmukaisesti erilaisissa tilanteissa. Hyvät oppimistaidot sekä tietoisuus omista vahvuuksista ja heikkouksista helpottavat opiskelijoita heidän tulevissa opinnoissa kuin työelämässäänkin. Oppikirjoissa opiskelutaitoja on käsitelty aika laajasti ja muun muassa elinikäisen oppimisen avaintaidoissa mainitut sisällöt tulevat esille jokaisessa oppikirjassa.

4.3. Tiedonhankinta

Tiedonhankintataitojen opiskelun tavoitteena on, että opiskelijat pystyvät tulevissa opinnoissa, työelämässä ja vapaa-ajalla hakemaan tietoa tarvitsemistaan asioista. Heidän tulisi myös oppia arvioimaan löytämänsä tiedon luotettavuutta. Mistä tietoa voi etsiä? Millaisia hakusanoja kannattaa käyttää? Mikä tieto on luotettavaa? Miten haettuun tietoon pitäisi suhtautua? Näihin kysymyksiin opiskelijoiden tulisi saada vastauksia.

Opetussuunnitelman perusteiden mukaan opiskelijan tulisi oppia hakemaan tietoa erilaisista tietolähteistä. Erikseen mainitaan opiskelijan ammattialan kannalta tärkeät lähteet. Itse mekaanisen tiedonhaun lisäksi opiskelijan tulee oppia suhtautumaan kriittisesti saamaansa tietoon ja osattava hyödyntää löytämäänsä tietoa omaan tarkoitukseensa. Hyvän arvosanan saamisen ehtona on myös tekijänoikeuksien tunteminen ja lähdeviittausten hallitseminen. (OPS 2007–2010: äidinkieli.)

Tiedonhaun lähteinä oppikirjoissa luetellaan kirjastot, joukkoviestimet, kuten radio, lehdet ja TV, sekä tietoverkot, kuten Internet. Yhdessä kirjassa mainitaan myös asiantuntijoiden haastattelut ja keskustelut (TPÄ 2008: 19). Erilaisten lähteiden suuri määrä tulee kirjoissa esille, mutta käsittely keskittyy tiedon hakemiseen Internetistä ja kirjastosta. Nämä ovatkin suosituimpia ja helposti saatavilla olevia tietokanavia.

Tiedonhaun prosessia ohjeistetaan kahdessa kirjassa (TÄ 2008; TPÄ 2008). Hakulausekkeen kirjoittamisohjeissa annetaan esimerkkejä siitä, millaisia lausekkeitä kannattaa käyttää halutun tuloksen saamiseksi. Esimerkkeinä ovat muun muassa lausekkeet *Uudenmaan hitsaus*, *”Uudenmaan Hitsaus”* ja *image:hitsaus*, joissa jokaisessa haun tulokset ovat erilaiset (TÄ 2008: 43). Systemaattista tiedonhakua harjoitellaan yhdessä kirjassa (TPÄ 2008: 21), jossa tiedonhaun prosessi on kuvattu ja ohjeistettu vaiheittain aina hakusanojen määrittelystä lähteiden hankintaan ja hakutulosten arviointiin saakka. Ammattikirjallisuuden tiedonhakuohjeita on yhdessä kirjassa (TÄ 2008: 189–190).

Tekijänoikeuksiin viitataan jokaisessa tarkastelemassani oppikirjassa. Kahdessa kirjassa on selitetty sanallisesti, mitä tekijänoikeudet tarkoittavat ja annettu ohjeita, mitä tietoja lähteistä tulee merkitä omaan tekstiin (TÄ 2008: 352–354; TPÄ 2008: 20). Lähdeviitteiden ja lähdeluettelon kirjoitusohjeet ovat kaikissa kirjoissa oppinnäytetyön ohjauksen yhteydessä (TT

opettaja 2008: liite s. 5–6; TÄ 2008: 355–357; TPÄ 2008: 89–90). Niissä annetaan esimerkkejä ja malleja erilaisista lainaustavoista, lähdemerkinnöistä ja lähdeluetteloista.

Lähdekriittisyys ja hakutulosten luotettavuuden arviointi on mainittu vain yhdessä oppikirjassa (TÄ 2008: 20). Kirja opastaa tiedonhakijaa kiinnittämään huomiota esimerkiksi tiedon julkaisijaan, julkaisupaikkaan ja -aikaan. Luotettavina lähteinä kirja mainitsee *alan asian tuntijoiden kirjoittamat kirjat ja artikkelit sekä korkeakoulujen ja tutkimuslaitosten julkaisut. Tehtävänä äidinkieli* -kirjassa kriittistä suhtautumista sivutaan yhdessä tehtävässä, jossa opiskelijoiden tulee etsiä tietoa käyttämiensä sivujen tekijöistä ja pohtia, mihin tarkoituksiin kyseiset Internet-sivut on tehty (TÄ 2008: 43). Tässä tehtävässä ei kuitenkaan ole suoraan mainittu, että se liittyy lähdekriittisyyden tai luotettavuuden arviointiin.

Tiedonhakua käsitellään oppikirjoissa monessa eri yhteyksissä, muun muassa opiskelutaitojen osiossa sekä suullisen esitelmän ja opinnäytetyön tekemisen ohessa. Käsittelyn laajuus kuitenkin vaihtelee oppikirjoissa paljon. *Tekemällä taitavaksi* -kirjan tiedonhaun ohjaus on suppeaa. Oppilaan kirjassa kysytään erilaisia lähteitä ja sitä, mitä lähdetiedoista tallennetaan (TT oppilas 2008: 180). Opettajan oppaan liitteessä *Ohjeita opinnäytetyön tekijälle* on esimerkkejä lähdeviittausten merkinnästä (TT opettaja 2008: liite s. 5–6). Itse tiedonhaun prosessista ei ole tietoa tai harjoituksia. Käsittelemättä jäävät myös hakusanat ja kriittinen suhtautuminen haettuun tietoon. Opetussuunnitelman tavoitteet eivät täyty pelkästään kirjassa olevan käsittelyn perusteella. *Tekniikan ja palvelualan äidinkielessä* tiedonhaun ohjaus on tarkastelemistani kolmesta kirjasta kattavinta ja se täyttää opetukselle annetut tavoitteet: ohjeita on sekä tiedonhaun prosessista, hakusanojen käytöstä että luotettavuuden arvioinnista.

Kriittisen suhtautumisen opettaminen haettua tietoa kohtaan jää kaikissa kirjoissa aika vähälle huomiolle. Vain yksi kirja käsittelee asiaa omana tiedonhaun osa-alueena. Opetussuunnitelman perusteissa luotettavuuden arviointi on kuitenkin mainittu erikseen. Yleiseen tietoon perustuen tiedonhaku Internetistä on suurimmalle osalle ihmisistä hyvin tuttua toimintaa. Tällöin voisi olettaa, että esimerkiksi tiedonhaun kanavat ja hakusanojen määrittäminen ovat opiskelijoille jokseenkin tuttuja asioita. Kriittiseen suhtautumiseen ei kuitenkaan arjessa ja vapaa-ajalla kiinnitetä huomiota. Tämän vuoksi koulussa tiedonhaun painopistettä voisi siirtää enemmän lähdekriittisyyden suuntaan. Tämä olisi tarpeen erityisesti siksi, että koulussa ja työpaikoilla tapahtuva tiedonhankinta liittyy usein asiatietoon, jossa luotettavuutta pidetään erityisen tärkeänä.

4.4. Lukeminen

Lukutaito on jokaisen kansalaisen perustaito, jota tarvitaan jokapäiväisessä elämässä. Itse teknisen lukutaidon lisäksi tärkeää on luetun ymmärtäminen. Laaja-alaisesti lukutaito on erilaisten tekstien lukutaitoa, pää- ja sivuasioiden erottamista, arviointi ja analyysitaitoja sekä tekstien sisältöjen suhteuttamista omiin kokemuksiin ja ajattelumaailmaan. (Linnakylä 1995: 10–20; Linnakylä – Takala 1990: 3–6.) Uusissa opetussuunnitelmissa vallitseva laaja tekstitaitokäsitys korostaa erilaisten tekstien luku- ja käyttötaitoja. Teksteinä ymmärretään sekä kirjoitetut, puhutut että piirretyt tai kuvatut dokumentit. Tässä luvussa keksityn kirjallisessa muodossa olevien tekstien lukemiseen, joita ovat muun muassa kirjoissa, lehdissä ja Internetissä olevat tekstit.

Opetussuunnitelman perusteissa lukeminen liittyy hyvin moniin tavoitteisiin ja sisältöihin. Sisällöissä esiin tulevat muun muassa tekstinymmärtäminen, työelämän tekstitaidot ja ammatillisten tekstien lukeminen sekä erilaisten tekstilajien, kuten kaunokirjallisuuden, tulkinta. Tekstin ymmärtämisen tavoitteena on oppia erottamaan pää- ja sivuasiat toisistaan eli löytämään tekstistä niiden tärkeimmän sanoman. Toisena lukemisen tavoitteena on oppia arvioimaan tekstien sisältöä ja ilmaisutapaa.

Oppikirjojen lukemiseen liittyvissä sisällöissä esiin nousevat erilaiset tekstit, lukemistekniikat sekä tekstinymmärtäminen ja tulkinta. Tekstejä on oppikirjoissa moniin eri tarkoituksiin: esimerkkeinä erilaisista tekstilajeista, lukutekniikan harjoitteluun, tehtävien aineistoina ja tulkittavina. Lukemistekniikoita harjoitellaan tehokkaan lukutavan savuttamiseksi. Tekstin ymmärtämisen ja tulkinnan avulla tekstejä käsitellään pintalukemista syvällisemmin.

Tekstejä on oppikirjoissa paljon. On asiakirjoja ja ammatillisia tekstejä, kaunokirjallisia tekstejä, mediatekstejä, vieraskielisiä tekstejä ja taulukoita. Ammatillisia tekstejä ja asiakirjoja käsitellään ammatillisten tekstitaitojen yhteydessä. Asiakirjoista käsitellään muun muassa valtakirjoja, velkakirjoja, kuitteja, kauppakirjoja, tarjouspyyntöjä, tarjouksia, tilauksia, laskuja, reklamaatioita, anomuksia ja hakemuksia. Edellä mainituista asiakirjoista on oppikirjoissa mallitekstit, jonka kautta niiden ominaispiirteitä opetellaan. (TÄ 2008: 264–283, 305–307; TPÄ 2008: 48–63.)

Kaunokirjallisista teksteistä esillä ovat tarinat, runot, novellit ja näytelmätekstit (TT oppilas 2008: 40–42; TÄ 2008: 157–183; TPÄ 2008: 200–221.) Mediateksteistä oppikirjoissa

esiintyvät artikkeli, mainos, uutinen, kolumni, blokit, yrityksen kotisivu ja Wikipedia-sivusto (TT oppilas 2008: 117, 125; TÄ 2008: 34–35, 40, 204, 212, 222; TPÄ 2008: 188, 198–199.) Esimerkkeinä ja tehtävien aineistoina olevien kaunokirjallisten tekstien ja mediatekstien lisäksi oppikirjoissa on paljon tehtäviä, joihin opiskelijoiden tulee itse hankkia luettavaa.

Edellä mainittujen tekstien lisäksi yhdessä oppikirjassa (TÄ 2008) käsitellään vieraskielisten tekstien ja taulukoiden lukemista. Vieraskielisestä tekstistä on esimerkkinä englanninkielinen teksti, joka kertoo gsm-puhelimen protokollaperheistä. Tekstin avulla harjoitellaan vieraskielisen ohjeen lukemista. (TÄ 2008: 41.) Taulukoiden lukemisen yhteydessä oppikirjassa on erilaisia diagrammeja, jotka käsittelevät muun muassa polttoaineiden hintakehitystä sekä naisten ja miesten palkkakehitystä Pohjoismaissa (TÄ 2008: 32–41).

Lukutekniikkaa ja luetun ymmärtämistä harjoitellaan kaikissa kolmessa oppikirjassa. Lukutekniikan harjoittelu tähtää oppivan lukutavan omaksumiseen. Kahdessa kirjassa esitellään *oppivan lukemisen* eli *SST(M)K-tekniikan* (*Silmäile, Syvenny, Tarkista [Muistele], Kertaa*) käyttöä. Tätä tekniikkaa suositellaan muun muassa uuden asian opiskeluun ja kokeisiin kertaamiseen. (TT oppilas 2008: 32; TPÄ 2008: 16). Luetun ymmärtämisen harjoittelu pyrkii pää- ja sivuasioiden erottamiseen teksteistä. Sen avuksi esitellään muun muassa miellekartan tekemistä (TÄ 2008: 33–35).

Tekstien tulkinta- ja arviointitaitojen harjoittelu liittyy lähinnä kaunokirjallisuuden ja mediatekstien lukemiseen ja niistä tehtäviin analysointiharjoituksiin. Seuraavat esimerkit ovat näytteitä kirjan tehtävistä, joissa harjoitetaan tulkinta- ja arviointitaitoja.

Tehtävänä runoanalyysi

Avaa jokin sivujen 176–181 runoista pohtimalla kuka tai ketkä runossa puhuvat ja toimivat, missä, milloin ja miksi? Perustele havaintosi runositaatein. (TÄ 2008: 181.)

Mitä kirjoittaja haluaa sanoa?

Mikä on novellin Joulu Kontulassa perusajatus eli teema? Mitä kirjoittaja haluaa tekstilään sanoa? Mistä sen voi päätellä? Mitkä asiat nousevat mielestäsi novellin rivien välistä keskeisiksi? Mitä kysymystä novellissa pohditaan? Löytyykö sille ratkaisu? (TÄ 2008: 170.)

Selosta tarkoin, mitä näet Harley Davidsonin moottoripyörämainoksessa: ihmiset, esineet, ympäristö. Keitä mainoksen ihmiset ovat? Millaisia he ovat ja minne he ovat menossa? Millainen tunnelma kuvasta välittyy ja millä keinoin tunnelma on saatu aikaan? Millaisia asenteita ja arvoja mainos välittää? (TPÄ 2008: 199.)

Tehtävissä opiskelijoiden tulee pohtia teksteissä käytettyjä kielellisiä tehokeinoja sekä analysoida niitä oman henkilökohtaisen tulkinnan kautta. Analysointitehtävien tarkoituksena on

oppia löytämään teksteistä pintatasoa syvällisempiä teemoja sekä kirjoittajan ajatuksia. Mediatekstien lukeminen ja niistä tehtävät harjoitukset lisäävät tulkintataitojen lisäksi tekstikriittisyyttä.

Kaikki edellä mainitut lukemisen sisällöt on kirjattu myös opetussuunnitelman perusteiden sisältöihin ja tavoitteisiin. Sekä luetun ymmärtämiseen että tulkintataitojen harjoitteluun on kaikissa oppikirjoissa joitain sisältöjä. Ammatilliset tekstitaidot ja ammattiin liittyvien tekstien lukeminen tulee esille sekä lukutekniikan harjoituksissa, vieraskielisten tekstien ja taulukoiden lukemisessa että hyvin monipuolisesti käsiteltyjen asiakirjojen kautta. Selvänä puutteena oppikirjoissa on tieteellisten tekstien lukemisen harjoittelu, mitä tarvitaan muun muassa jatko-opinnoissa ja monien alakohtaisten tekstien lukemisessa. Ainoastaan yksi tarkastelemistani oppikirjoista on käsitellyt tietokirjallisuuden ja ammattilehtien lukemista omalla lukemisen osa-alueella. Kyseinen oppikirja esittelee ammatin ja ammattiopintojen kannalta tärkeitä lähteitä ja antaa ohjeita niiden lukemiseen. (TÄ 2008: 189, 216.)

Lähestymistapa teksteihin ja lukemiseen on ammatillisen puolen oppikirjoissa hyvin ammattiin ja käytäntöön sitova. Lukeminen ja lukutekniikan harjoittelu tähtää ammatissa tarvittavan lukutaidon saavuttamiseen. Toinen syy lukemisen harjoitteluun on opinnoissa pärjääminen. Yleissivistävyyttä ja lukemisen iloa voi sanoa olevan kaunokirjallisuuden ja median käsittelyssä.

4.5. Kirjoittaminen

Kirjoittaminen on lukemisen ohella hyvin vahva osa-alue äidinkielen sisältöjä. Siihen kuuluvat muun muassa erilaisten tekstien kirjoittaminen, tekstinhuolto sekä tyylitietous. Tässä luvussa käsitelen kirjoittamista kirjoitettavien tekstityyppien näkökulmasta. Tekstinhuoltoa tarkastelen omana kokonaisuutena seuraavassa luvussa (5.5). Opetussuunnitelman perusteissa (OPS 2007–2010) mainittuja kirjoittamisen keskeisiä sisältöjä ovat alaan liittyvien tekstien kirjoittaminen, oikeakielisyys ja erilaisten tekstilajien vaatimusten huomioiminen omista kirjoitustehtävissä. Tavoitteissa sanotaan, että opiskelijan tulisi osata laatia tavallisimmat alan asiakirjat ja työhakuun liittyvät tekstit. Hänen tulisi myös kyetä välittämään opittua tietoa kirjallisesti.

Kirjoittaminen on ammatillisella puolella käytännön tekstitaitojen harjoittelua. Erityisen tärkeää on yhteisöllisten kirjoituskäytänteiden oppiminen, sillä kirjoittaminen työpaikalla on yleensä yksi tapa osallistua työyhteisön toimintaan. Kirjoittamisen avulla myös prosessoidaan opittuja tietoja ja harjoitellaan omien ajatusten ja erilaisten tapahtumien kielentämistä kirjalliseen muotoon. (Tarkoma 2009: 124–129.)

Oppikirjoissa kirjoittamisen sisällöt voidaan jakaa karkeasti kolmeen osa-alueeseen: opiskelukirjoittamiseen, työelämässä tarvittavaan kirjoitustaitoon ja luovaan kirjoittamiseen. Kirjoitettavia tekstityyppejä ovat muun muassa muistiinpanot, raportit, viestinnälliset tekstit, asiakirjat, mielipidetekstit ja runot. Mielipidetekstien, sähköpostien ja tiedotteiden kirjoittaminen sekä asiakirjastandardin opetteleminen liittyvät kiinteästi sekä opiskeluun että työelämään.

Opiskeluteksteistä kirjoissa harjoitellaan muun muassa muistiinpanojen, esseen, haastatteluraportin, koevastauksen, työselostuksen, ohjeen, oppimispäiväkirjan, referaatin ja työssäoppimisraportin kirjoittamista (TT oppilas 2008: 27; TÄ 2008: 9, 15–18, 28–31; TPÄ 2008: 48–64). Muistiinpanojen ja koevastaamisen sisältöjä käsittelin opiskelutaitojen näkökulmasta luvussa 5.1. Erilaisten raporttien kirjoittaminen vie oppikirjojen kirjoittamisen sisällöistä suurimman osan. *Tehtävänä äidinkieli* -kirjan mukaan (2008: 145) *opiskeluraportoinnissa harjoitellaan faktojen kertomisen lisäksi perustelutaitoja sekä oman työskentelyn arviointia. Raportoivana voi olla harjoitustyö tai jokin opintoihin kuuluva työ. Toisen kirjan mukaan raportin tehtävä on välittää tietoa. Kirjoittajan tulee esittää omia havaintojaan ja saamiaan tietoja raportoinnin kohteesta* (TPÄ 2008: 61). Raportointiin liittyvät tehtävät ovat monipuolisia.

Tee havaintoja jostakin dokumenttielokuvasta. Kirjoita havaintosi raportin muotoon. (TÄ 2008: 146.)

Muokkaa seuraava vapaamuotoinen kertomus asiakirjastandardin mukaiseksi, asialliseksi matkaraportiksi. (TT oppilas 2008: 91.)

Kirjoita raportti jostain kuulemastasi luennosta, opintokäynnistä tai työharjoittelusta. (TPÄ 2008: 63.)

Oppikirjojen harjoituksissa raportteja kirjoitetaan muun muassa työtehtävistä, työssäoppimajaksoilta, haastatteluista ja elokuvan havainnoista. Raportointia ovat myös oppimispäiväkirjan ja lukupäiväkirjan sekä opinnäytetyön kirjoittaminen. Itse kirjoitustehtävien ohessa kirjoissa on ohjeita raportin rakenteesta, sisällöstä ja ulkoasusta sekä mallitekstejä esimerkiksi työtehtävän ja matkaraportin kirjoittamisesta (TT oppilas 2008: 91; TÄ 2008: 145–149).

Työelämään liittyvä kirjoittaminen on oppikirjoissa lähinnä erilaisten asiakirjojen kirjoittamista. Esillä ovat valtakirja, velkakirja, kuitti, kauppakirja, tarjouspyyntö, tarjous, tilaus, lasku, reklamaatio, anomus ja kokouspöytäkirja sekä työhakemus ja ansioluettelo. Asiakirjojen lisäksi harjoitellaan muun muassa tiedotteen ja sähköpostin kirjoittamista. (TT oppilas 2008: 68–73, 168–174, 178–179; TT opettaja 2008: 27–29; TÄ 2008: 13, 133, 127, 137, 143, 145, 149, 153; TPÄ 2008: 152–172.)

Suoranaista luovaa kirjoittamista harjoitellaan ainoastaan kaunokirjallisuuden yhteydessä, jossa opiskelijoiden tehtävänä on kirjoittaa runoja.

Kirjoita vapaamittainen runo omasta isästäsi, äidistäsi, siskosta, veljestä tai ystävistä. Sisällytä runoosi vahvoja tunteita, positiivisia tai negatiivisia, jotka muistat koko ikäsi. (TT oppilas 2008: 201.)

Myös kirjallisten analyysitehtävien voidaan ajatella kuuluvan luovaan kirjoittamiseen, sillä niissä opiskelijat saavat pukea sanoiksi omia tulkintoja ja ajatuksia muun muassa runoista, novelleista ja mainoksista. Näissä tehtävissä ilmaisutaito on yksi tärkeä osa-alue. Luova kirjoittaminen on ammatillisella puolella hyvin vähäistä. Omaehtoista, itseä ilmaisevaa kirjoittamista ei juurikaan opeteta eikä siihen erityisemmin kannusteta. Lähes kaikki kirjoittaminen liittyy joko opiskeluun tai työelämään.

Sekä opiskelu- että työelämän teksteihin kuuluvia kirjoitettavia tekstityyppejä ovat mielipidekirjoitukset, sähköpostit ja tiedotteet. Näiden lisäksi opetellaan asiakirjastandardin käyttöä. Mielipidetekstien kirjoittamisessa harjoitellaan oman mielipiteen ilmaisua, perustelua ja samalla julkista osallistumista yhteiskuntaan kirjoittamisen avulla. Sähköpostien kirjoittamistehtävissä tavoitteena on asianmukaisen viestin kirjoittaminen vastaanottaja huomioon ottaen. Tiedotteiden kirjoittamisharjoituksissa tavoitteena on tiivis, informatiivinen teksti. Lisäksi kaikissa kolmessa oppikirjassa opetetaan asiakirjastandardin käyttöä. Oppikirjojen mukaan kaikki opiskeluaikana kirjoitettavat tehtävät tulee kirjoittaa vakioasettelun muotoon. Asiakirjastandardin harjoittelu ja käyttö opiskeluaikana on hyvin perusteltua, sillä sen käyttö helpottaa sekä kirjoittajaa että lukijaa: kirjoittaja tietää, miten tekstinsä asettelee, ja lukija löytää helposti hakemansa tiedon. Tavoitteena on, että opiskelijat tottuvat asiakirjastandardin käyttöön, jolloin he osaavat hyödyntää sitä myös työelämässä.

Edellä mainittujen osioiden lisäksi kirjoittaminen on mukana lähes jokaisen opittavan asian yhteydessä: muistiin merkitsemisessä ja asioiden työstämisessä. Kirjoittamista harjoitellaan jatkuvasti, vaikka ensisijainen tehtävä onkin jokin toinen. Muun muassa mediaosuudessa

kirjoitetaan mainosanalyysi, jonka ensisijaisena tehtävänä on oppia analysoimaan mainoksen tarkoitusta, tehokeinoja ja vaikuttavuutta, mutta toissijaisena tehtävänä on harjoitella kirjallisen analyysin tekemistä.

Kirjoittamisen tehtävä ammatillisella puolella on sekä opetussuunnitelman perusteiden että oppikirjojen sisältöjen perusteella selvästi käytäntöön ja työelämän viestintään tähtäävä. Kirjoittamisella on välineellinen arvo eli kirjoittaminen palvelee viestin välittämistä tai asian muistiin kirjaamista. Tämä näkyy oppikirjoissa runsaina työelämään ja opiskeluun tähtäävinä kirjoitustehtävinä. Kuten jo aiemmin mainitsin, omaehtoista, luovaa kirjoittamista on kirjoissa erittäin vähän. Kirjoittamisen vaiheisiin ja prosessiin kirjat eivät juuri puutu, vaan painopiste on sisältöjen ja rakenteen harjoittelussa. Opetussuunnitelman perusteissa annetut tavoitteet kuitenkin toteutuvat jokaisessa oppikirjassa.

4.6. Tekstinhuolto

Tekstinhuolto on osa kirjoittamisen harjoittelua ja pitää sisällään oikeakielisyyden sekä tekstin rakenteeseen, tekstityyppiin ja tyyliin liittyvät asiat. Myös opetussuunnitelman perusteissa (OPS 2007–2010) oikeakielisyys on mainittu kirjoittamisen yhteydessä. Opetussuunnitelman perusteissa olevien arviointikriteerien perusteella välttävänkin arvosanan saavan oppilaan tulee osata oikeakielisyyden perusasiat. Ilman oikeakielisyysääntöjä ei selviä ammatillisellaan puolella.

Oikeinkirjoitussäännöistä kirjoissa esillä ovat iso ja pieni alkukirjain, yhdyssanat, välimerkit, lukusanat, lyhenteet ja vierasperäisten sanojen kirjoittaminen. Lisäksi käsitellään pronominien valintaa, adjektiivien taivutusta ja kongruenssia. Oppikirjoissa käsitellään myös tekstin rakenteeseen liittyviä asioita, kuten kappaleen muodostamista, jäsentelyä, sidosteisuutta ja otsikointia.

Tehtävätyypit vaihtelevat käsiteltävän asian mukaan. Eräässä kirjassa eris- ja yleisnimen erottamista harjoitellaan muun muassa piilosanaristikoiden avulla.

Piilosanaristikko

Tästä ristikosta pitäisi löytyä 20 erisnimeä. Etsi ne ja tee sääntö siitä, millaiset sanat kirjoitetaan isolla alkukirjaimella. (TT oppilas 2008: 74.)

Edellä olevassa tehtävässä opiskelijoiden tulee tietää, mitä erisnimi tarkoittaa, löytää piilotetut 20 erisnimeä ja tehdä löytämiensä sanojen perusteella yleistettäviä sääntöjä ison alkukirjaimen käytöstä. Oppikirjassa on vastaava tehtävä myös yleisnimitystä. Yhdyssanojen oikeinkirjoitusta harjoitellaan sen sijaan sananmuodostamis- ja korjaa virheet -tehtävillä.

Muodosta seuraavista sanoista (*auto, käynti, lasku, alennus, maksu, sähkö, korjaamo, päivä*) mahdollisimman monta yhdyssanaa. (TÄ 2008: 68–70.)

Yhteen vai erikseen? Korjaa virheelliset, kaikissa ei ole virhettä.

Verstas tila/ pako kaasu/ kiihdytys ajo/ työ elämä/ katsastushomma – – (TÄ 2008: 68–70.)

Tekstin rakenteeseen liittyvissä tehtävissä opiskelijoiden tulee muun muassa tehdä teksteihin kappalejakoja, etsiä ydinvirkeitä, lisätä sidossanoja sekä otsikoida tekstejä (TÄ 2008: 80–85). Laaja-alaisia tekstinhuoltotehtäviä, joissa opiskelijoiden tulisi huoltaa kokonaisia tekstejä ja kiinnittää huomionsa useaan asiaan, ei kirjoissa ole.

Oppikirjoissa tekstinhuollon käsittelytapa poikkeaa toisistaan. *Tekemällä taitavaksi* -kirja ei sisällä teoriaosioita, joissa olisi kerrottu oikeakielisyyssääntöjä, vaan asioita harjoitellaan pelkästään tehtävien avulla. Tehtävien teon jälkeen opiskelijoiden tulee itse muodostaa yleispäteviä sääntöjä oikeinkirjoitukseen. Vastaukset tehtäviin ovat opettajan oppaassa. (TT oppilas 2008: 74–87.) *Tehtävänä äidinkieli* -kirjassa jokaisesta oikeakielisyyssasiasta on muistisääntöjä, joita on selvennetty runsaiden esimerkkien avulla. Sääntöosuuden jälkeen on tehtäviä. Kirjan lopussa on vastaukset kaikkiin kielenhuollon tehtäviin. (TÄ 2008: 46–101, 380–385.) *Tekniikan ja palvelualojen äidinkieli* -kirjassa käsittelytapa on samankaltainen kuin *Tehtävänä äidinkieli* -kirjassa. Kirjassa on teoriaosuus, joka sisältää runsaasti esimerkkejä sekä tehtäväosuus, jossa sääntöjä harjoitellaan käytännössä. (TPÄ 2008: 65–84.)

Oikeakielisyyden on yksi tärkeä osa-alue myös ammatillisia äidinkielen sisältöjä, eikä sen osuutta oppikirjoissa voi sanoa vähäiseksi. Perustason oikeakielisyyssasiat, kuten välimerkit ja yhdyssanat, ovat esillä kaikissa oppikirjoissa ja niitä harjoitellaan tehtävien avulla. Oikeakielisyyden osaamista perustellaan kirjoissa muun muassa sillä, että kielivirheet herättävät epäluottamusta ja antavat työntekijästä piittaamattoman mielikuvan (TPÄ 2008: 49). Varsinkin asiakirjoittamisessa asiatyylillä ja oikeinkirjoittamisesta pidetään ehdottomana.

Tekstin ehyt rakenne ja oikea tyyli ovat tärkeitä ominaisuuksia tarkoituksenmukaisen tekstin kirjoittamisessa. Tyyliin liittyvien harjoitusten tavoitteena on opetella kirjoittamaan tiettyyn tilanteeseen sopiva teksti. Sidosteisuuden, jäsentelyn ja otsikoinnin harjoittelu liittyy erityisesti rakenteeseen. (TÄ 2008: 78–101.)

4.7. Suullinen viestintä ja vuorovaikutustaidot

Suullisen viestinnän taidot ja vuorovaikutustaidot ovat muun muassa puhe- ja keskustelutaitoja, argumentoinnin taitoja sekä kielenkäytön tapatietoutta. Työelämän suullisten kielenkäyttötilanteiden hallintaan kuuluvat muun muassa asiakaspalvelun osaaminen, kokouskäytänteiden tunteminen sekä tuote-esittelyn pitäminen. Suullista viestintätaitoa arvostetaan, sillä ihmisten kanssa käyminen tapahtuu suurimmaksi osaksi suullisesti. Myös työelämässä yhteistyö eri tahojen välillä lisääntyy jatkuvasti ja työntekijöiden tulee osallistua monenlaisiin viestintätilanteisiin.

Opetussuunnitelman perusteiden tavoitteissa (OPS 2007–2010: äidinkieli) sanotaan, että opiskelijan tulisi saada koulussa sellaiset vuorovaikutustaidot, että hän pystyy työskentelemään ammatissaan, toimimaan aktiivisena kansalaisena sekä hakeutumaan jatko-opintoihin. Työelämän kielenkäyttötilanteista mainitaan muun muassa asiakaspalvelu sekä ryhmäviestintätilanteet. Arviointikriteereissä mainitaan erikseen tapatietous, puheenvuoron/esitelmän pitäminen sekä erilaisten viestintätilanteiden hallinta.

Onnistunut vuorovaikutustilanne koostuu monesta eri osa-alueesta. Yksi tärkeä asia on vastapuolen huomioiminen ja hyvät käytöstavat. Oppikirjoissa suullisen viestinnän ja vuorovaikutustaitojen harjoittelu aloitetaan hyviin käytöstapoihin tutustumalla ja erilaisten etikettisääntöjen opettelulla. Sääntöjä ja käytänteitä opetetaan muun muassa seuraavan *Vuorovaikutuksen A ja O* -ohjeen avulla.

Vuorovaikutuksen A ja O

- Puhu selkeästi.
- Kuuntele puhukumppaniasi.
- Ole hienotunteinen.
- Ole myönteinen.
- Ole avoin. (TPÄ 2008: 34.)

Tapakasvatus kuuluu kiinteästi vuorovaikutustaitojen harjoitteluun, sillä ilman hyviä tapoja eivät kanssakäyminen ja vuorovaikutus luonnistu mutkattomasti. Muun muassa kättely ja itsensä esittely ovat tärkeitä asioita uusia ihmisiä kohdatessa. Kättelytapojen ja itsensä esittelyn lisäksi oppikirjoissa käsitellään tilankäyttöä, äänensävyä ja -voimakkuutta sekä sanatonta viestintää, kuten eleitä, ilmeitä ja katsekontaktia. (TT oppilas 2008: 61–62; TÄ 2008: 103–106; TPÄ 2008: 34–40.)

Oppikirjoissa olevissa tehtävissä opiskelijoiden tulee miettiä, mitä hyvät tavat heille itselleen merkitsevät ja mitä heidän tulisi ottaa huomioon erilaisia ihmisiä tavatessa. Heidän tulee myös pohtia käyttäytymisen ja ulkoisen olemuksen vaikutusta yleiseen uskottavuuteen ja mielikuvaan ihmisestä.

Miten sanattomat viestit vaikuttavat sanoman uskottavuuteen? (TPÄ 2008: 37.)

Millaista ulkoista olemusta uskoisit asiakkaiden edellyttävän seuraavilta ammattilaisilta (pukeutuminen, kampaas, korut, hygieniat, meikki)? Miksi?

- ravintolakokki huippuravintolassa
- palveluvastaava työpaikkaruokalan linjastossa
- asiakaspalvelussa oleva autonasentaja, joka ottaa vastaan huoltoon tulevat autot
- keskisuuren yrityksen myyntineuvottelija asiakaspalaverissa? (TPÄ 2008: 38.)

Monet tapakasvatukseen liittyvät tehtävät, kuten edellä oleva esimerkki, linkittyvät opiskelijoiden tuleviin työtehtäviin. Yleisten käyttäytymissääntöjen ohessa pohditaan muun muassa tiettyihin aloihin liittyviä käyttäytymisnormeja ja ulkoisen olemuksen rajoitteita. Samassa yhteydessä harjoitellaan myös asiakaspalvelutilanteissa toimimista. Asiakaspalvelussa hyvät tavat, asiakkaan huomioiminen ja tehokas vuorovaikutus ovat kaiken perusta.

Puhetaidon osuuksissa pohditaan hyvän puhujan ominaisuuksia ja arvioidaan omia puhekykyjä. Hyvän puhujan ominaisuuksien tunnistaminen on kirjojen mukaan avain oman puhetaidon kehittämiseen.

Arvioi itseäsi puhujana:

- Millaiset puhetilanteet ovat sinulle mieluisia – koulussa, työpaikalla, kotona ja kaveripiirissä?
- Millaista palautetta olet saanut?
- Mitkä ovat vahvuutesi puhujana?
- Millaisissa puhetilanteissa jännität? Miten jännitys ilmenee?
- Mitä asioita toivoisit voivasi vielä kehittää? (TÄ 2008: 103.)

Puhetaidon pohdintatehtävien lisäksi oppikirjoissa on ohjeita sekä hyvään yksilöpuheen pitämiseen että ryhmäviestintätilanteisiin. Argumentoinnin harjoittelulla on erityisen suuri rooli molemmissa edellä mainituissa viestintätilanteissa. Oppikirjoissa huomioon on otettu myös kehonkielen hallinta, mielipiteen ilmaisu, äänenkäyttö ja katsekontakti sekä erilaiset vaikuttamisen keinot. Puhetaidon yhteydessä kirjoissa käsitellään myös esiintymisjännityksen ilmenemismuotoja ja hallintakeinoja (TT oppilas 2008: 96, 104; TÄ 2008: 107–108).

Kirjoissa käsiteltäviä yksilöpuhetilanteita ovat vaikuttavat puheet, tuote-esittelyt sekä onnittelu-, kiitos- ja tervehdyspuheet. Näiden yhteydessä harjoitellaan kuulijaystävällisen ja mielenkiintoisen puhe-esityksen pitämistä. Tuote-esittelyharjoituksissa perehdytään erityisesti

vaikuttavaan ja markkinoivaan puhumiseen. Vaikuttavan puheen harjoittelussa keskitytään tehokkaan rakenteen ja ilmaisen harjoitteluun sekä perustelemisen tärkeyteen. Tietoa on myös puhe-esityksen suunnittelusta, havainnollistamisesta sekä esityksen arvioinnista. (TT oppilas 2008: 95–111, 180–186; TÄ 2008: 108–119, 308–319; TPÄ 2008: 34–46.)

Tehtävissä harjoitellaan sekä yksittäisiä puhe-esityksen osa-alueita että kokonaisen esityksen pitämistä.

Laadi jäsentely johonkin seuraavista puhe-esityksen aiheista.

- a. Armeijan tarpeellisuus
- b. Doping ja kilpaurheilu
- c. Äänestysikäraja alemmaksi?
- d. Ammattiopisto vai lukio? (TÄ 2008: 111.)

Mielenkiintoinen puhuja

Nauhoita radiosta tai televisiosta mielenkiintoisia puhe-esityksiä. Tarkkaile esiintyjien ääntä ja esiintymistä. Mikä esityksestä tekee mielenkiintoisen? (TÄ 2008: 104.)

Toivota juhlatöimikunnan puolesta työntekijät tervetulleeksi yrityksen pikkujouluun. (TPÄ 2008: 149.)

Harjoitusten avulla opiskelijat oppivat paljon erilaisista puhe-esiintymistilanteista ja samalla tutustuvat muun muassa työelämässä tarvittaviin esiintymistaitoihin. Harjoitusten tavoitteena on esiintymistilanteisiin totuttautuminen ja omien vahvuuksien tunnistaminen. Yksilöesiintyminen kuuluu ammatillisen äidinkielen sisältöihin myös opetussuunnitelman perusteiden mukaan, sillä arviointikriteereissä on mainittu, että välttävän arvosanan saava oppilas kykenee pitämään lyhyen suullisen esityksen.

Ryhmäviestintätilanteiden puhetaitoharjoituksissa pyritään keskustelevuuteen, toisten mielipiteiden ja esitysten huomioimiseen omissa puheenvuoroissa sekä oman ilmaisen tehokkuuteen ja perustelutaitoon. Ryhmäviestintätilanteista oppikirjoissa käsitellään kokouksia, neuvotteluja sekä ongelmanratkaisu-, palaute- ja kehityskeskusteluja. Kokous, neuvottelu ja ongelmanratkaisukeskusteluissa harjoitellaan erityisesti yhteiseen päämäärään pyrkimistä ja kompromissien tekoa sekä omien mielipiteiden perustelua. Tärkeää on myös erilaisten kokous- ja neuvottelukäytänteiden oppiminen. Palaute- ja kehityskeskusteluja pidetään tärkeinä erityisesti oppimisen kannalta. Ne on otettu esille siksi, että opiskelijat oppisivat hyödyntämään saadut palautteet sekä opinnoissa että työssä. Ryhmäviestintätilanteiden harjoitusten lisäksi kirjat antavat konkreettisia neuvoja muun muassa siitä, miten ryhmätilanteisiin voi osallistua ja millainen on hyvä puheenvuoro. (TT oppilas 2008: 145–166; TÄ 2008: 320–331.)

Mallikas puheenvuoro

- liittyy saumattomasti keskusteluun
- on lyhyt
- on perusteltu
- sisältää vain yhden asian
- sisältää asiasta uusia puolia
- on maltillinen. (TÄ oppilas 2008: 152.)

Suullisen viestinnän ja vuorovaikutustaitojen harjoittelu on kirjoissa hyvin suuressa roolissa ja niitä harjoitellaan sekä opiskeluun ja työelämään liittyvissä sisällöissä. Opiskelussa tarvittaviin taitoihin suullisen viestinnän taitoihin on liitetty muun muassa ryhmätöiden tekeminen ja esitelmän pitäminen. Työelämässä keskustelu- ja vuorovaikutustaitoja tarvitaan muun muassa neuvotteluissa ja työhaastattelussa. Tärkeimmiksi suullisen viestinnän ja vuorovaikutustaitojen sisällöiksi nousivat oppikirjojen perusteella erilaisten keskustelutilanteiden hallinta sekä argumentointitaidot. Myös hyvän puhujan ominaisuuksista oli tietoa monessa eri yhteydessä.

Opetussuunnitelman perusteissa mainitut työelämään liittyvät puhetilanteet olivat kirjoissa erittäin hyvin edustettuina. Myös tapatietoutta tuotiin esille hyvin monipuolisesti. Tämäkin on oletuksen mukaista, sillä opetussuunnitelman perusteiden arviointikriteereissä mainitaan, että välttävän taitotason opiskelijan tulee osata käyttäytyä asiallisesti vuorovaikutustilanteissa ja osallistua keskusteluihin. Hyvän ja kiitettävän taitotason opiskelijoilta vaaditaan hyvän käyttäytymisen ja osallistumisen lisäksi perustelutaitoja ja vakuuttavuutta sekä hyviä esiintymisen taitoja, kuten vuorovaikutteisuutta. Myös näitä asioita harjoiteltiin jokaisessa oppikirjassa. Tämän perusteella oppikirjojen puhumisen ja vuorovaikutustaitojen käsittely oli kaikin puolin kattavaa.

4.8. Mediaosaaminen

Medialukutaitoa tarvitaan mediatekstien, kuten uutisen tai Internet-sivun, lukemisessa, ymmärtämisessä ja tuottamisessa. Mediaosaamiseen kuuluvat lukutaidon lisäksi käyttö- ja hyödyntämistäidot sekä mediakokemusten saavuttaminen. (Kotilainen 1999: 35–40.)

Mediaosaaminen on teknologian kehittymisen myötä noussut hyvin tärkeäksi osaksi äidinkielen opetusta. Tosin mediakasvatuksen vastuu on jaettu kaikille oppiaineille, eikä äidinkielen pitäisi olla ainut oppiaine, jossa mediaa käsitellään. Opetussuunnitelman perusteiden

äidinkielen osiossa mediaosaamisen kohdalle on kirjattu, että opiskelijan tulisi tuntea erilaiset mediat ja oppia hyödyntämään niitä tarkoituksenmukaisesti. Mediaosuuteen liitetään opetussuunnitelmissa myös tiedonhankintaan kuuluvia asioita, kuten mediat tietolähteinä ja tekijänoikeudet. Näitä käsittelee jo luvussa *Tiedonhankinta* (5.2).

Oppikirjoissa medioiden käsittely on aika vaihtelevaa. Muun muassa median historiaosuudet vaihtelevat paljon. Kahdessa kirjassa opiskellaan median historiaa ja kolmas ei käsittele sitä lainkaan. Yhden kirjan median historiaosuudessa opiskellaan eri medioiden synty-aikoja ja tärkeitä kehitysvaiheita. Tarkastelussa ovat TV, radio, elokuva ja äänitteet. (TT oppilas 2008: 112–114.) Toisessa kirjassa historiavaiheita esitellään pelkästään elokuvasta, jota tarkastellaan muutenkin hyvin tarkasti. (TPÄ 2008: 177–185.)

Toinen oppikirjoissa vaihteleva mediasisältö on sähköinen media ja ennen kaikkea Internet. Televisiota käsitellään jokaisessa kirjassa televisio-ohjelmien kautta. Internet otetaan erikseen esille ainoastaan yhdessä kirjassa, jossa näkökulmana on kansalainen mediasisältöjen tuottajana. Tässä yhteydessä tarkastellaan erityisesti blokeja ja Wikipediaa. (TÄ 2008: 219–221.) Mediaosuuden ulkopuolella oppikirjoissa käsitellään muun muassa IRC-, chat- ja messenger-keskusteluja kielen eri variaatioiden yhteydessä (TÄ 2008: 234–235) sekä verkkotekstejä ja sähköpostia kirjoittamisen yhteydessä (TPÄ 2008: 50–51).

Yhteistä kaikissa kolmessa kirjassa on lehtien, elokuvien, mainosten ja kuvien käsittely. Painetuista medioista kaikissa oppikirjoissa käsitellään sanomalehtiä ja aikakauslehtiä. Lehtien yhteydessä mediateksteistä esillä ovat pääkirjoitus ja kolumni. (TT oppilas 2008: 134–137; TÄ 2008: 212–218; TPÄ 2008: 175). Myös kuvien ja mainosten käsittely on kirjoissa samankaltaista. Suurimmassa roolissa on erilaisten analyysien tekeminen.

Leikatkaa lehdistä erilaisia urheilukuvia, joissa kädet, jalat tai kasvot ovat esillä. Minkälaisia asioita voit lukea käsien tai jalkojen asennosta tai kasvonilmeistä? Minkälaisista tilanteista kuvat ovat otettu? Kuka tai minkälainen on kuvattu henkilö? Kertokaa tulkintanne luokalle. (TT oppilas 2008: 130.)

Kuva-analyysi

Valitse jokin tämän kirjan kuvista ja analysoi sitä. Onko kuva kuvituskuva? Miten kuva liittyy aukeaman tekstiin? (TÄ 2008: 203.)

Valitse jokin sanomalehti- tai aikakauslehtimainos. Tee havainnot kuvallisista ja sanallisista keinoista tuotteen markkinoinnissa. Tee havaintojen pohjalta kirjallinen raportti. Liitä mainos raportin liitteeksi. (TÄ 2008: 206.)

Analyysitehtävien ohessa on tietoa muun muassa kuvakulmista ja kuvan tehtävistä sekä mainonnan tehokeinoista ja eettisyydestä. (TT oppilas 2008: 116–121, 129–131; TÄ 2008: 199–207; TPÄ 2008: 188–190, 196–197.)

Edellä esiteltyjen sisältöjen lisäksi kirjoissa on tietoa medioiden tehtävistä ja mediakriittisyydestä. Median tehtävistä esille tulevat tiedottaminen, viihdyttäminen ja vaikuttaminen. Mediakriittisyyttä opetetaan kertomalla median vallasta ja ihmisten mielipiteisiin vaikuttamisesta. Erityisesti painotetaan sitä, että myös mediassa esitetyt asiat ovat jonkun tekemiä ja tiettyistä näkökulmista kerrottuja. Kuluttajan tulee siis oppikirjojen mukaan kyseenalaistaa kuulemansa ja näkemänsä ja puntaroida asioita myös toisista näkökulmista. (TT oppilas 2008: 112–143; TT opettaja 2008: 5-6; TÄ 2008: 196–221, 352–356; TPÄ 2008: 89–90, 173–199.)

Opetussuunnitelman perusteissa mainittiin, että opiskelijoiden tulee tuntea eri mediat ja oppia käyttämään niitä tarkoituksen mukaisesti. Medioita käsitellään aika monipuolisesti, joten opiskelijat tutustuvat eri medioihin oppikirjojen avulla. Myös tarkoituksenmukainen käyttö tulee esille hyvin. Tiedonhaun avuksi esitellään muun muassa lehtiä, uutisia ja Wikipediaa. Viihteellisyys tulee esille erityisesti elokuvan käsittelyssä. Myös vaikuttaminen otetaan esille sekä median puolelta että kansalaisen näkökulmasta. Jokaisessa kirjassa ei kuitenkaan ole kaikkia edellä mainittuja sisältöjä, joten opiskelijat tarvitsevat lisämateriaalia kirjojen ulkopuolelta.

4.9. Kielen ja kulttuurin tunteminen

Kielen ja kulttuurin tuntemisen osa-alue painottaa äidinkieltä kulttuuriaineena ja pyrkii lisäämään opiskelijoiden kielitietoisuutta. Kieliympäristön ja oman kulttuuritaustan tunteminen ja toisten kulttuurien huomioonottaminen ovat helpottamassa identiteetin rakentumista sekä eri kulttuureissa elävien ihmisten kohtaamista. Kulttuurintuntemiseen liittyvät myös kansanperinteen ja taiteen tunteminen. Opetussuunnitelman perusteiden tavoitteissa sanotaan, että opiskelijan tulisi osata toimia monikulttuurisessa ja -kielisessä ympäristössä. Arviointikriteereissä mainitaan eri taidemuotojen elämyksellinen käyttäminen ja tulkitseminen. Oman kieli- ja kulttuuritaustan tuntemisesta ei ole mainintoja.

Oppikirjojen sisällöissä kielen tuntemista edistetään suomen kielen asemaan, juuriin, ominaispiirteisiin ja variaatioihin tutustumalla. Kulttuurienvälistä kasvatusta sivutaan vähäisin määrin. Taide- ja kulttuuritarjonnasta käsitellään erityisesti kirjallisuutta sekä elokuvaa.

Suomen kielen asemaa ja juuria kartoitetaan kahdessa oppikirjassa (TÄ 2008: 223–224; TPÄ 2008: 23–24). Näiden oppikirjojen avulla opiskelijat saavat tietoa suomen puhujien määrästä ja sijanneista sekä kielitaustoista ja sukukielistä. Suomen kielen ominaispiirteitä käsitellään myös kahdessa kirjassa (TT oppilas 2008: 35; TÄ 2008: 225–226). Esillä ovat muun muassa sanojen johtaminen, taiputus ja astevaihtelu.

Kielen variaatioita käsitellään kaikissa kolmessa kirjassa (TT oppilas 2008: 46–57; TÄ 2008: 226–239; TPÄ 2008: 29–34). Esillä on sekä puhuttuja että kirjoitettuja kielimuotoja. Puhutuista kielistä tarkastellaan murteita, slangia ja ammattikieliä, ja kirjoitetun kielen puolelta esillä ovat kirjakieli, tekstiviestien ja verkkotekstien kieli sekä viranomaiskieli. Esimerkkitekstien ja tehtävien lisäksi kirjoissa on teoriatietoa eri kielimuotojen käyttäjistä ja kielen ominaispiirteistä.

Murteista kirjoissa esitellään kaksi pääryhmää: itä- ja länsimurteet. Itä- ja länsimurteiden eroja havainnollistetaan muun muassa sanaston avulla.

Länsimurteet	Itämurteet
suvi	kesä
vihta	vasta
ehtoo	ilta
puhua	haastaa
en kehtaa	en ilkiä
en viitsi	en kehtaa

(TPÄ 2008: 31.)

Lisäksi kirjoissa on mainittu Suomen murrealueet kartan muodossa. (TÄ 2008: 227–229; TPÄ 2008: 31–32.) Slangia ja eri ryhmien omia puhekieliä esitellään kirjoissa esimerkkien ja tehtävien avulla. Slangi määritellään eräässä kirjassa *ryhmän sisäistä yhteenkuuluvuuden tunnetta vahvistavaksi kielenkäytöksi* (TPÄ 2008: 29). Eri ryhmistä esillä ovat muun muassa koulu-
laiset ja ammattialat, kuten sotilaat ja merimiehet.

Kirjoitetuista kielimuodoista käsitellään erikseen tekstiviestikieltä, Internetin keskustelupalstojen kieltä sekä viranomaiskieltä (TÄ 2008: 233–239). Näissä keskitytään kielen erityispiirteiden tarkasteluun. Tekstiviestikielen ja keskustelupalstojen kielen ominaispiirteistä mainitaan muun muassa puhekielisyys, sanojen lyhentäminen, verbien poisjääminen, hymiöt ja akronyymit. Viranomaiskieli on nostettu esille sen erityisluonteen vuoksi. Samalla muistu-

tetaan kansalaisten oikeudesta saada tietoa muun muassa laista ja viranomaispäätöksistä ymmärrettävällä ja yksiselitteisellä kielellä.

Eri kulttuurien tuntemiseen ja kulttuurienväliseen kohtaamiseen liittyvää tietoa oppikirjoissa on hyvin vähän. Tapakasvatuksen yhteydessä harjoiteltavat käyttäytymiskonventiot (ks. luku 5.6) liittyvät tähän osa-alueeseen, mutta niissä ei juurikaan perehdytä eri kulttuurien välillä oleviin eroihin. Kulttuurien välisiä käyttäytymiseroja tarkastellaan ainoastaan kirjassa *Tekemällä taitavaksi* (s. 62–67). Tässä kirjassa esitellään muun muassa eri maiden ihmisten tervehtimistapoja, tilankäyttöä ja kauneushanteita sekä tarkastellaan eri maiden värisymboleita.

Eri puolilla maailmaa ihmiset suhtautuvat eri tavalla läheisyyteen ja kosketukseen. Minkälainen on suomalaisen reviiri, eli miten suhtaudut, jos outo ihminen tulee hyvin lähelle puhumaan ja ottaa ehkä olkapäästä kiinni? (TT oppilas 2008: 64.)

Kulttuureissa on eroja. Tarina kertoo kiinalaisesta kauppavaltuuskunnasta, joka vieraili maassamme. Suomalaiset isännät antoivat vierailleen lahjaksi neljä valkoista kotimaista kynttilää. Koko komeus oli pakattu Suomen sinivalkeisiin väreihin. Kiinassa kuitenkin neljä symboloi kuolemaa, valkoinen on surun väri, kynttilöitä poltetaan vain hartaustilaisuuksissa ja sinivalkeisiin paketteihin pakataan vain lääkkeitä. (TT oppilas 2008: 63.)

Tehtävissä opiskelijoiden tulee pohtia, millaisia asioita tulee ottaa huomioon tavatessa eri kulttuurista tulevia ihmisiä. Esimerkit valottavat kulttuurein välisistä eroista aiheutuvia hämmennyksiä ja konflikteja.

Kulttuuritarjontaan tutustuminen rajoittuu oppikirjoissa lähinnä kaunokirjallisuuden ja elokuvien tarkasteluun. Tämä johtuu luonnollisesti siitä, että kirjallisuudella on hyvin vahva side äidinkielen oppiaineeseen peruskoulussa ja lukiossa. Elokuvat sen sijaan ovat nuorten keskuudessa hyvin tunnettu taidemuoto, joten sitä on mielenkiintoista ja hedelmällistä käsitellä. Muita taide- ja kulttuurimuotoja, kuten musiikkia tai kuvataidetta, kirjoissa ei käsitellä. Kaunokirjallisuus on aina kuulunut vahvasti äidinkielen sisältöihin, mutta ammatillisen äidinkielen sisällöissä sillä ei ole niin suurta roolia kuin peruskoulun ja lukion äidinkielen sisällöissä. Maininta taiteen arvostamisesta ja tulkitsemisesta ammatillisen puolen opetus suunnitelman perusteisiin on lisätty vasta uusimmassa versiossa, ja sen asema on käytännön opetuksessa aika vähäinen. *Tekemällä taitavaksi* -kirjan otsikko *Välipalaksi suomalaista kirjallisuutta* (TT oppilas 2008: 98) kuvaa kaunokirjallisuuden asemaa ammatillisen äidinkielen opiskelussa hyvin.

Kaunokirjallisuuden tekstilajeista kirjoissa esillä ovat muun muassa kertomakirjallisuus, lyriikka ja draama sekä sarjakuva. Runoja ja novelleja on kaikissa kirjoissa ja niistä on myös analyysitehtäviä (TT oppilas 2008: 40–42, 198–201; TÄ 2008: 157–183; TPÄ 2008: 200–229). Yhdessä kirjassa esitellään runojen ja novellien lisäksi draama- ja sarjakuvatekstejä. Samassa kirjassa käsitellään myös kirjallisuuden pääajat: proosa, lyriikka ja draama sekä päätyylisuunnat: romantiikka ja realismi. Lisäksi kirja esittelee kirjallisuuden lajien ja tyyli-suunnatien yhteydessä tunnetuimpia kirjailijoita niin suomalaisten kuin ulkomaalaisten osalta. (TPÄ 2008: 200–221, 222–229.)

Elokuvaa käsitellään kirjoissa median yhteydessä, mutta se voidaan kaunokirjallisuuden tavoin lukea kulttuuritarjontaan. Kirjoissa elokuvia käsitellään eri elokuvatyyppien kautta ja niistä tehdään myös analyysitehtäviä.

Opetussuunnitelmien perusteissa mainitut kielen ja kulttuurin tuntemiseen liittyvät sisällöt toteutuvat oppikirjoissa vaihtelevasti. Yhtenä tavoitteena opetussuunnitelmissa mainittiin monikulttuurisessa ja -kielisessä ympäristössä toimiminen. Monikulttuurisuuden ja kulttuuristen erojen tarkastelua ei kahdessa kirjassa ole lainkaan ja yhdessä aika pinnallisesti. Tämän perustella kaksi tarkastelemistani kirjoista ei edistä tätä tavoitetta juuri lainkaan. Toinen tavoite opetussuunnitelmissa on taiteen elämyksellinen käyttäminen ja tulkitseminen. Tämä tavoite toteutuu kaikissa kirjoissa kirjallisuuden ja elokuvan osalta.

Suurimpina kokonaisuuksina kielen ja kulttuurin tuntemisen sisällöistä oppikirjoissa ovat suomen kielen ominaispiirteiden ja kielen variaatioiden tarkastelu. Näitä sisältöjä opetussuunnitelman perusteissa ei mainittu lainkaan, mutta jokaisessa oppikirjassa niitä käsiteltiin aika laajasti. Tämä johtuu luultavasti siitä, että äidinkielen oppikirjoihin on haluttu tietoa omasta äidinkielestä ja sen käytöstä. Perusopetuksen ja lukion puolella oman kielen tunteminen on tärkeässä roolissa, ja siellä se on erikseen mainittu myös opetussuunnitelman perusteissa.

4.10. Opinnäytetyö

Opinnäytetyö on ammattitutkinnon loppunäyttö, ja sen on tarkoitus osoittaa, että opiskelija osaa hyödyntää koulutuksessa saamia tietoa ja taitoja. Opinnäytetyö on myös kypsyysnäyte, joka osoittaa, että opiskelijalla on kyky raportoida, argumentoida ja pohtia sekä työskennellä omatoimisesti ja järjestelmällisesti. (Laaksonen 2009: 140–141.) Opinnäytetyön tekemi-

seen kuuluu sekä kirjallisen raportin kirjoittaminen että suullisen esitelmän pitäminen. Molempiin opiskelijat saavat neuvoja ja apua ammattiopettajien lisäksi äidinkielen opettajalta. Opinnäytetyö on yksi kokonaisuus, jossa ammattiaineiden ja ammattia täydentävien aineiden yhteistyö on tärkeää. Opetussuunnitelman perusteissa sanotaan, että opinnäytetyö voi olla esimerkiksi tutkimus, selvitys, projektityö, tuote- tai tehtäväkokonaisuus, ja sen tulee toteuttaa tutkinnon opetussuunnitelman perusteissa kirjattuja tavoitteita.

Tekemällä taitavaksi -kirjassa opinnäytetyön ohjeistus on opettajan oppaassa erillisenä liitteenä kirjan lopussa. Tästä opettaja voi halutessaan kopioida ohjeet oppilaille. Ohje sisältää seuraavat osiot: *Opinnäytetyötyypit*, *Ongelmanratkaisumallit*, *Kirjallisen esityksen osat*, *Kirjoitusohjeita*, *Suullinen raportointi*, *Lähteet* ja *Liitteet*. Kokonaisuus on kirjoitettu opinnäytetyön kirjalliseen muotoon kannesta liitteisiin saakka eli se toimii samalla mallina kirjalliselle raportille. (TT opettaja 2008: liite). Oppilaan kirjassa opinnäytetyön tekemistä ei ohjeisteta lainkaan.

Tehtävä äidinkieli -kirjassa opinnäytetyöhön liittyvät ohjeet ovat omana lukunaan kirjan lopussa. Luvun alussa on tietoa opinnäytetyön tehtävistä ja tavoitteista sekä työn tekemisen prosessista. Äidinkielen ohjauksen kuuluvaksi on luettu opinnäytetyön tekemisen vaiheista tiedonhaku, kirjoittamisprosessi, lähdeluettelo, raportin ulkoasu ja seminaarin eli opinnäytetyön esittely ja arviointi. Jokaisesta edellä mainituista osa-alueesta on tarkat ohjeet. Esimerkiksi *Tiedonhaku*-osiossa ohjeistetaan lähdemerkintöjen tekemiseen. *Kirjoittamisprosessi*-osiossa on erikseen tietoa tekstin rakenteesta, kansilehden, tiivistelmän, sisällysluettelon, johdannon, asialukujen ja pohdinnan kirjoittamisesta. (TÄ 2008: 342–378.)

Tekniikan ja palvelualojen äidinkieli -kirjassa opinnäytetyön ohjeistus on kirjoittamisen yhteydessä. Teknisten ohjeitten lisäksi kirjassa on tietoa opinnäytetyön tekemisen tavoitteista ja vaiheista. Opiskelijaa ohjataan muun muassa tiedonhakuun ja ongelmanratkaisumallin käyttöön, raportointiin sekä tekstin rakenteen ja asiasisältöjen valintaan. Lisäksi kirja antaa ohjeita muun muassa lähdeviittauksen merkintätavoista, marginaalien käytöstä, kappalejaosta ja sisällysluettelon teosta. Suullisen osuuden ohjeissa kerrotaan esittelytilaisuudesta ja sen kuluista sekä opponoinnista. (TPÄ 2008: 85–93.)

Opinnäytetöiden ohjaaminen on hyvin kattavaa jokaisessa oppikirjassa, ja opiskelija pystyy tekemään opinnäytetyönsä ohjeiden perusteella itsenäisesti. Lähdekriittisyyteen ei oppikirjoissa ollut juurikaan paneuduttu. Erityisen hyvää *Tehtävänä äidinkieli* ja *Tekniikan ja palvelualojen äidinkieli* -kirjoissa on se, että niissä mainittiin opetussuunnitelman perusteisiin

kirjoitetut opinnäytetyön tavoitteet ja tehtävät. Tavoitteiden mainitseminen antaa opiskelijalle tietoa siitä, miksi kyseistä työtä tehdään.

5. AMMATILLISUUS ÄIDINKIELEN OPPIKIRJOISSA

5.1. Integroinnin perusteet

Äidinkieli kuuluu toisen asteen ammatillisen koulutuksen opetussuunnitelman perusteissa ammattia täydentäviin tutkinnon osiin. Uudistuneet opetussuunnitelman perusteet korostavat äidinkielen merkitystä ammattia tukevana osaamisen alueena, ja sen vuoksi äidinkielen ja ammattialan integraatio tulee esille monessa yhteydessä. Koska oppikirjojen tulee edistää oppimistavoitteiden saavuttamista ja noudattaa opetussuunnitelman perusteita, voidaan myös olettaa oppikirjojen tekijöiden ottaneen huomioon opiskelijoiden tulevan ammattialan ja kiinnostuksen kohteet oppikirjoissaan.

Tässä luvussa tarkastelen, miten opiskelijoiden tuleva ammattiala otetaan kirjoissa huomioon. Toisen tutkimustehtävän tarkemmat tutkimuskysymykset ovat seuraavanlaiset:

- Miten oppikirjat johdattelevat ja motivoivat opiskelijoita ammatillisen äidinkielen opiskeluun?
- Miten ammatillisuus on huomioitu oppikirjan teksteissä, kuvissa ja tehtävissä?
- Onko oppikirjoissa sellaisia tehtäviä, jotka vaativat tai kannustavat äidinkielen ja ammattiopintojen tai työelämän yhteistyöhön?

Tutkimuskysymysten avulla tarkoitukseni on selvittää, miten oppikirjat omalta osaltaan tukevat äidinkielen oppisisältöjen liittämistä kokonaisvaltaisen ammattitaidon osaksi.

Käytännössä äidinkielen ja ammattialan yhdistäminen lähtee hyvin pienistä asioista. Suuri vaikutus on muun muassa sillä, että äidinkielen opiskelu ja sisällöt perustellaan ammatissa tarvittavilla taidoilla. Oppikirjoissa ammattialan ja äidinkielen yhdistäminen voi olla myös sitä, että tekstit ja kuvat ovat ammatillisiin aiheisiin liittyviä. Hyvinkin vahvasti äidinkielen liittyviä asioita, kuten kielioppia, voidaan elävöittää ammatillisella materiaalilla. Näillä pienillä valinnoilla on suuria vaikutuksia siihen, millaiseksi opiskelijat kokevat äidinkielen opiskelun.

Tässä luvussa tarkasteluni keskittyy niiden asioiden ja sisältöjen käsittelyyn, joissa äidinkielen ja ammattialan integrointi ei ole itsestään selvää ja välttämätöntä. En tarkastele niitä sisältöjä, joissa ammatti ja työkonteksti tulevat itsestään selvästi esille. Tällaisia osa-alueita ovat muun muassa työpaikan hakeminen ja työhön liittyvien asiakirjojen kirjoittaminen.

5.2. Johdatus ammatilliseen äidinkieleen ja sen sisältöihin

Opiskelijoille äidinkielen oppiaineen tarkoitus ei aina näyttäydy tarpeellisena, vaan se on yksi yhteisistä, pakollisista aineista, joita vain täytyy opiskella. Erityisesti ammatillisella puolella opiskelijat usein kokevat itsensä käytännöntyön tekijöiksi ja saattavat olettaa peruskoulun päättäneinä päässeensä eroon yleissivistävistä aineista, kuten äidinkielestä. Ammatillisella puolella äidinkielenopettajana työskentelevä Kaisa Keipi kertoo (2002: 36), että ammatillisen puolen opiskelijat ovat vahvasti työ- ja ammattiorientoituneita, jonka vuoksi yhteisten aineiden opiskelua joutuu perustelemaan. Opintojen perustelu lisää opiskelumotivaatiota ja luo luottamusta opintojen hyödyllisyydestä. Oppisisältöihin johdattelun avulla opiskelijat orientoituvat tulevan asian omaksumiseen ja ovat siten valmiimpia uusien asioiden oppimiseen.

Oppikirjat johdattelevat opiskelijoita ja opettajia äidinkielen opiskeluun ja sisältöihin saatepuheissa ja oppikokonaisuuksien johdantoteksteissä. Saatepuheiden tarkoitus on vakuuttaa lukijat kirjan hyvydestä ja tarpeellisuudesta. Oppikokonaisuuksiin johdatteluissa orientoitetaan opiskelijat kyseisen aiheen opiskeluun. Tehtävänantojen yhteydessä olevat johdattelut ja perustelut kertovat opiskelijoille, miksi kyseinen tehtävä tehdään ja mikä sen tavoite on.

Tarkastelemisiani oppikirjoissa sisältöihin johdattelu alkaa kirjan tekijöiden kirjoittamissa saatepuheissa *Sinulle lukijani*, *Hyvä opiskelija*, *Hyvä äidinkielen opettaja* ja *Opiskelijalle*. Niissä muun muassa muistutetaan äidinkielen opintojen tärkeydestä ja kielitaidon merkityksestä osana laaja-alaista ammattitaitoa.

Äidinkieli on hienointa, mitä omistat. Se on myös tärkein työvälineesi ammatillisissa opinnoissa. (TÄ 2008: 3.)

Ammatillisissa opinnoissasi keskeistä ovat käden taidot. Sinun tulee osata ajatella ja ymmärtää, mitä teet, miten teet ja miksi teet. Tähän tarvitset äidinkieltä. (TÄ 2008: 3.)

Lisäksi kirjoittajat ovat tehneet kysymyksiä, joiden tarkoitus on osoittaa opiskelijoille ammatillisen äidinkielen opintojen tarpeellisuus niin opintojen kuin työelämän kannalta. Samalla annetaan ymmärtää, että huono kielitaito huomataan ja se voi synnyttää työnantajassa ja asiakkaissa epäluottamusta. Ammatin ja äidinkielen välistä yhteyttä ja opintojen käytännölläisyyttä korostetaan useassa kohdassa.

Minkä muun avulla markkinoisit ammattitaitoasi työnantajille kuin kielen? Minkä muun avulla hankkisit tietoa, elämyksiä ja kokemuksia kuin kielen? (TÄ 2008: 3.)

Ottaisitko töihin henkilön, joka aloittaa puhelunsa sanoen: ”Teillä on kuulemma hommi. Paljonko siitä maksetaan?” Söisitkö ilman epäilyksen häivääkään ruokalassa, jonka listalla on panerattuja Porsan leikkeitä? Kirjoittaisitko nimesi sopimukseen, jossa rakennusmie-
sporukka lupaa ”suorittaa talo paketin pystytys työn Lokakuun 15:sta päivään mennessä”?
(TPÄ 2008: esipuhe.)

Opettajalle osoitetuissa saatesanoissa kerrotaan myös lyhyesti ammatillisen äidinkielen tavoitteista, selostetaan kirjassa käsitellyt oppisisältöjä ja ominaisuuksista sekä esitellään kir-
jan käsittelytapaa.

Selkeä ja käytännönläheinen kirja antaa vankan äidinkielen ja viestinnän pohjan työelä-
mään. (TPÄ 2008: esipuhe.)

Opetuksen integrointi keinona liittää kieli osaksi ammattitaitoa on otettu kirjassa huomi-
oon. (TÄ 2008: 4.)

Saatesanoissa markkinointikonteksti tulee selvästi esille. Niiden tehtävä on vakuuttaa opetta-
jat kirjan sopivuudesta ammatilliseen äidinkielenopetukseen, ja sitä kautta edistää kirjan me-
nekkä.

Uuden oppikokonaisuuden aluksi kirjoissa on yleensä lyhyt johdantoteksti, jossa kirjan
tekijät johdattelevat kyseisen asian opiskeluun ja perustelevat, miksi kyseistä asiaa harjoitel-
laan. Perustelut pohjautuvat tavallisesti joko ammattiaineiden opiskelussa tai työelämässä tar-
vittaviin taitoihin. Ammattikonteksti otetaan esille monessa kohdassa.

Oppimaan oppimisen taito on perustaito, jota ihminen tarvitsee koko elämänsä ajan. Se
auttaa opiskelijaa suorittamaan tutkintonsa, mutta se auttaa myös työntekijää kehitty-
mään ammatissaan. (TPÄ 2008: 10.)

Ammatillisiin opintoihin kuuluu monenlaisia puhetilanteita, kuten palautekeskusteluja,
seminaareja, kokouksia, opastustehtäviä ja asiakaspalvelua. Puhetilanteet ovat paljon
muutakin kuin esitelmöintiä luokan edessä. Koulun puhe- ja esiintymistehtävät harjaan-
nuttavat ammatillisiin puhetilanteisiin. (TÄ 2008: 103.)

Sekä oppimisessa että työelämässä suurimman osan tiedoista saa kuuntelemalla.
(TT oppilas 2008: 22.)

Työelämässä arvostetaan esiintymistaitoja. (TPÄ 2008: 43.)

Äidinkielen opiskelu työelämässä ja opinnoissa pärjäämisen hyväksi näkyvät näissäkin joh-
datteluissa hyvin selvästi. Samalla opiskelijat huomaavat, että asioiden opiskelulla on suu-

remppi merkitys kuin äidinkielen opintosuorituksen saaminen. Ammattikontekstin esiin tuominen edistää myös opiskelijoiden kykyä yhdistää äidinkielen opintoja ammattitaitoon. On tärkeää, että opiskelijat saavat käytännön esimerkkejä siitä, miten ja missä tilanteessa opinnot hyödyttävät työelämässä, ettei äidinkieli jää muista opinnoista irralliseksi saarekkeeksi.

Ammatilliseen äidinkieleen ja sen sisältöihin johdattelu on tarkastelemisani kirjoissa erilainen. *Tekemällä taitavaksi* -kirjassa asiasisältöihin johdattelevaa tai perustelevaa tekstiä ei ole juuri lainkaan. Johdattelujen ja perustelujen vähyys johtuu luultavasti kirjan tehtäväkirjaisuudesta. Teoriaosuuksien tekstiosiot ovat lyhyitä, sillä tarkoitus on, että opiskelijat täydentävät harjoitusten ohessa teorianäytämystään, eikä sitä anneta valmiiksi. Opettajan oppaan mukaan täydennettynäkin opiskelijan kirjan teoriaosuudet ja johdantokappaleet jäävät usein ilman ammattikontekstia. Tehtävien yhteydessä perusteluja on johdantotekstejä enemmän. *Tehtävänä äidinkieli* ja *Tekniikan ja palvelualojen äidinkieli* -kirjat sen sijaan sisältävät johdattelevaa tekstiä ja ammattiin sitomista huomattavasti enemmän.

Yllättävää kaikissa kirjoissa oli se, että opiskelijoiden mielestä luultavasti epämiellyttävimmät ammatillisen äidinkielen asiasisällöt saavat hyvin vähän perusteluita. Muun muassa kielenhuoltoa ja tekstin rakenteen harjoittelua ei perustella ammattiosaamisen kannalta juuri lainkaan. *Tekniikan ja palvelualojen äidinkieli* on ainut kirja, joka viittaa esipuheessaan kielenhuollon tarpeellisuuteen (TPÄ 2008: esipuhe). Kielenhuollon osioissa ei ole perusteluja lainkaan. Huonosti perustellut sisällöt voivat antaa opiskelijalle kuvan, että asia ei ole ammatin kannalta tärkeä. Tämä korostuu erityisesti silloin kun toisia sisältöjä on perusteltu ja toisia ei.

Esipuheen luettuaan opiskelijoiden tulisi vakuuttua, että he tarvitsevat kirjaa ja äidinkielen opintoja ammattitaidon saavuttamiseksi. Kirjan tekijän ajatukset ovat tärkeitä lukijalle, sillä niiden avulla käyttäjät voivat arvioida, onko kyseinen teos sellainen, mitä hän etsii ja haluaa käyttää. Eri oppikokonaisuuksiin johdattelu ja ammatissa tarvittavien taitojen esille nostaminen ylläpitää opiskelijoiden mielenkiintoa opintojen aikana. Johdattelujen puuttuminen ja ammatillisuuden huomiotta jättäminen vähentävät kirjan käyttöarvoa huomattavasti, sillä opettajat luultavasti valitsevat käytettäväksi kirjaksi sellaisen, joka tukee ammattialan ja äidinkielen yhdistämistä, ja opiskelijat tarvitsevat kannustusta ja perusteluja motivaation ylläpitämiseen.

5.3. Tekstit ja esimerkit

Oppikirjoissa tekstejä ja esimerkkejä on moneen tarkoitukseen. Tekstejä tarvitaan muun muassa lukemisen harjoittelussa, kielen tarkastelussa, kaunokirjallisuuden käsittelyssä sekä kulttuurintuntemisen ja kielenhuollon harjoituksissa. Tässä luvussa tarkastelen, millaisia tekstejä oppikirjoissa on. Mitä aihepiirejä niissä käsitellään? Mistä tekstinäytteet ovat peräsin, ja ketkä ne ovat kirjoittaneet? Erityisesti pohdin, miten ammatillisuus näkyy kirjan teksteissä ja esimerkeissä. Teksteistä puhuessa tarkoitan sellaisia tekstinäytteitä, jotka ei ole alun perin kirjoitettu oppikirjakäyttöön eli ne on liitetty kirjaan eri kontekstista. Tällaisia tekstejä ovat esimerkiksi novellit, runot, kolumnit, artikkelit ja taulukot. Esimerkkejä tarkastelen kielenhuollon, kuten yhdyssanojen, yhteydessä. Silloin kiinnitän huomion muun muassa siihen, liittyvätkö esimerkit ammatilliseen kontekstiin.

Tekstien aihepiirit ovat kirjoissa hyvin moninaiset ja eri kirjoissa eri tavalla valittuja. Toisaalta tekstejä on valittu tarkoituksenmukaisesti ammatillisista aiheista, jolloin asian harjoittelu vahvistaa äidinkielen oppimisen lisäksi ammatti-identiteetin rakentumista. Toisaalta esimerkkiteksteiltä on vaadittu tiettyjä ominaisuuksia, kuten kaunokirjallisen kielen piirteitä, jolloin ammattikontekstin vaatimuksesta on luovuttu. Toisissa kirjoissa ammatillisten aiheiden ja tekstien tarkoituksen mukaiseen valintaan on käytetty selvästi enemmän aikaa kuin toisissa.

Kaunokirjallisuuden kohdalla kaikissa kirjoissa runot ovat aihepiireiltään hyvin yleismaailmallisia. Novelleissa ja romaanikatkelmissa aiheet vaihtelevat perhesuhteista ja kauhu-kertomuksista ammatillisiin kertomuksiin. Runoissa työelämään liittyviä aiheita ei ole helposti saatavilla, ja niiden käsittely painottuu lyriikan tehokeinojen ja ominaispiirteiden tarkasteluun sekä tulkintojen tekemiseen. Esimerkkirunot ovat peräsin tunnetuilta kirjailijoilta, kuten Einari Vuorelalta, Otto Manniselta, Lauri Viidalta, Juice Leskiseltä, Eino Leinolta ja Sirkka Turkalta. (TT oppilas 2008: 40–42, TÄ 2008: 172–183; TPÄ 2008: 203–205.) Yhdessä kirjassa novellien ja katkelmien aihevalinnat ovat selvästi ammatilliselle puolelle liittyviä (TÄ 2008). Esimerkiksi Arto Salmisen romaanista *Varasto* otettu katkelma kertoo varastotyöntekijöiden työnkuvasta ja työilmapiiristä (TÄ 2008: 160–162). Hannu Luntialan novelli *Musta* kertoo sen sijaan siivoojan työstä (TÄ 2008: 163–167). Kahdessa kirjassa aihepiirit eivät liity erityisesti ammatillisiin aiheisiin (TT oppilas 2008; TÄ 2008), vaan voisivat olla yhtä hyvin niin lukion kuin ammattioppilaitoksen äidinkielen kirjassa.

Kielenhuollon harjoitusteksteissä aiheet vaihtelevat kaunokirjallisuuden tavoin. Yhdessä oppikirjassa harjoitustekstit ovat selvästi ammattiaiheisia. Tekstit kertovat muun muassa la- sialan perustutkinnosta ja sähköilmiöistä. (TÄ 2008: 67.) Toisissa kirjoissa ammatillisuus on kaukaa haettu tai jätetty kokonaan huomioimatta. Yhdessä kirjassa esimerkiksi välimerkkejä ja isoa alkukirjainta harjoitellaan hauen fileoinnista ja paistamisesta kertovat tekstin avulla (TPÄ 2008: 84). Toisessa kirjassa kielenhuollon tekstit kertovat muun muassa uuslukutaidot- tomuudesta ja popcornin syönnistä (TT oppilas 2008: 77, 80).

Kielenhuollon oikeinkirjoitusohjeiden esimerkeissä ammatillisuus tulee esille tekstejä vahvemmin. Tälläkin osa-alueella on kuitenkin kirjakohtaisia eroja. *Tehtävänä äidinkieli-* kirjassa lähes kaikki kielenhuollon esimerkit ovat ammattisanastoa. Kahdessa muussa kirjassa ammatillisuus tulee esille vaihtelevasti. Seuraavissa kappaleissa on esimerkkejä yhdyssanojen ja välimerkkien opettamisesta.

Yhdyssanat ovat ainoa kielenhuollon osa-alue, jossa kaikissa kirjoissa on ammattiin liit- tyvää esimerkisanastoa. Esimerkkeinä käytetään muun muassa erilaisten työkoneiden ja - materiaalien nimiä.

Sähköasennus, kupu-uppokantaruuvi, seinä- tai kattopalkki, ei-syövyttävä
(TPÄ 2008: 67–70.)

Harrison-sorvi, matka-asentaja, CNC-sorvi (TT oppilas 2008: 78.)

Vesieriste, LVI-ala, asentaja-koneistaja (TÄ 2008:50–51.)

Tämä huomio on tärkeä, sillä aiemman tutkimuksen perusteella on huomattu, että ammatillis- ten oppilaitosten opiskelijoiden yhdyssanavirheitä esiintyy eniten opiskeluun ja työelämään liittyvissä sanoissa. Opiskelu- ja ammattisanasto on opiskelijoille uutta, joten oikeinkirjoitus horjuu tavallista sanastoa herkemmin. (Karjalainen 2008: 78.)

Välimerkkien kohdalla ammatillisuuden liittäminen esimerkkivirkkeisiin on vaihtelevaa, kuten suurimmassa osassa muitakin kielenhuollon sisältöjä. Vain yhdessä kirjassa esimerkki- virkkeet ovat ammattiaiheisia (TÄ 2008). Toisissa kirjoissa aiheet ovat yleisiä.

Vien auton katsastukseen ensi viikolla, koska olen silloin lomalla.
On tilanteita, joissa tavalliset kaapelit eivät riitä. (TÄ 2008: 57–58.)

Oiva oli päättänyt viedä kalastamaan Suvin, joka oli aiemmin harrastanut vain mato- ongintaa.
He saivat kaksi suurta ahventa, kiisken ja ahvenen. (TPÄ 2008: 80–81.)

Esimerkkivirkkeiden aiheilla ei ole itse välimerkkien osaamisen kannalta suurta merkitystä, sillä säännöt voidaan opetella muidenkin esimerkkien kautta. Ammatillisen aiheen valinta voi kuitenkin lisätä opiskelun mielekkyyttä. Sama totuus koskee lähes kaikkia kielenhuoltoon liittyviä osa-alueita. Ammatillisuuden liittäminen tehtäviin ja esimerkkeihin tuo ammattialaa lähemmäksi opiskelijaa ja lisää motivaatiota.

Kirjojen aihe- ja esimerkkivalinnoissa on selviä eroja. *Tehtävänä äidinkieli* -kirjassa lähes kaikki teksteistä ja esimerkeistä ovat ammattiaiheisia. Muun muassa miellekartan tekoa harjoitellaan sellaisen tekstin avulla (s. 34–35), joka kertoo Alppien rautatieporaaajista. Myös kielenhuoltoa (s. 67) ja kaunokirjallisuutta (s. 160–167) ja taulukoiden lukemista (s. 36–37) opiskellaan alakohtaisten tekstien kautta. Tämän kirjan esipuheessa mainitaankin, että esimerkit ja tekstinäytteet liittyvät tekniikan ilmiöihin. Asiaan on siis kiinnitetty erityistä huomiota, ja ammatillisilla aiheilla on koettu olevan motivaatiota ja oppimista lisäävä vaikutus. *Tekniikan ja palvelualojen äidinkieli* -kirjassa tekstit eivät liity erityisemmin työelämään tai ammattialoihin. Tekstien aiheita ovat muun muassa interrailaus (s. 27–28), vanhan kansan uskomukset (s. 95–96) ja eläinaktivistit (s. 206–207). Esimerkeissä ammatillisuus on huomioitu joidenkin sisältöjen kohdalla (ks. edellä olevat esimerkit). *Tekemällä taitavaksi* -kirja on tekstien aiheiltaan ja esimerkeiltään Tekniikan ja palvelualojen äidinkieli -kirjan kaltainen. Ammatillisuus tulee esille muassa kielenhuollonesimerkeissä, kuten yhdyssanoja harjoiteltaessa, mutta tekstien aiheet ovat muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta hyvin yleismaailmallisista aiheista.

5.4. Kuvat

Tarkastelemissani oppikirjoissa on sekä piirrettyjä kuvia että valokuvia. *Tekemällä taitavaksi* -kirjassa suurin osa kuvista on piirrettyjä. *Tehtävänä äidinkieli* -kirjassa kuvat ovat valokuvia. *Tekniikan ja palvelualojen äidinkieli* -kirjassa on sekä piirrettyjä kuvia että valokuvia.

Suurin osa kirjojen kuvista on niin sanottuja kuvituskuvia, ja ne liittyvät kullakin sivulla oleviin teksteihin tai käsiteltäviin asioihin. Kuvituskuvat ovat humoristisia, ja ne tuovat asioiden opiskeluun iloa (mm. TT oppilas 2008: 34, 97,123; TPÄ 2008: 112, 195). Osa kuvista on työelämän tilanteista, kuten kokouksesta, työhaastattelusta ja asiakaspalvelusta (TT oppilas 2008: 161, 175; TPÄ 2008: 117). Lisäksi kirjoissa on opiskeltaviin asioihin liittyviä sarjaku-

via. *Tehtävänä äidinkieli* -kirjan kuvat ovat värillisiä valokuvia, ja pääasiassa ne esittävät nuoria henkilöitä erilaisissa työtehtävissä. Kirjan tekijän mukaan kuvat ovat autenttisista opiskelutilanteista (TÄ 2008: esipuhe).

Lähes kaikkien kuvien tehtävä kirjoissa on enemmän taiteellinen ja viihdyttävä kuin informatiivinen. Osa kuvista liittyy tehtäviin. Muun muassa eleiden ja ilmeiden merkitystä tarkastellaan tehtävässä, jonka materiaalina on ihmisiä esittäviä piirroskuvia ja valokuvia (TT oppilas 2008: 100–101). Lisäksi kaikissa kirjoissa on kuvia, muun muassa mainos-, taide- ja uutiskuvia, joista opiskelijoiden tulee tehdä analyyssejä. Analyysitehtävissä opiskelijoiden tulee kiinnittää huomiota muun muassa kuvan tehokeinoihin ja siihen, miksi kyseinen kuva on valittu juuri kyseiseen kontekstiin. (TÄ 2008: 199–202; TPÄ 2008: 188.)

5.5. Tehtävät

Tehtävät kuuluvat kiinteänä osana oppikirjoihin. Niiden avulla teoriassa opeteltuja asioita harjoitellaan käytännössä. Luvussa 4. tarkastelin oppikirjojen sisältöjä ja niiden yhteydessä kuvailin myös sisältöihin liittyviä tehtäviä. Tässä luvussa tarkastelen tehtäviä ammatillisuuden näkökulmasta. Selvitän, millaisissa tehtävissä ammatillisuus on huomioitu ja millaisissa ei. Lisäksi tarkastelen, millaisia äidinkielen ja ammattiopintojen tai työelämän välistä yhteistyötä vaativia tehtäviä kirjoissa on.

Kaikissa oppikirjoissa ammatillisuus tulee esille muun muassa kielenhuollon tehtävissä. Niissä on käytetty ammattisanastoa ja ammattikontekstista otettuja tekstejä, joihin opiskelijoiden tulee täydentää muun muassa välimerkkejä.

Yhdistä kaarella yhdyssanat, käytä tarvittaessa yhdysmerkkiä.	
nosto silmukka mutteri	kuusio kolo ruuvi
korkea hattu mutteri	UNC kierre
kuusio ruuvit ja mutterit	metrinen ISO kierre
pyöritelty mutteri	voitelu ura
pidätin ruuvi	kierteen pääte ja pääte ura
(TPÄ 2008: 70.)	

Esimerkiksi edellä olevassa esimerkissä opiskelijan tulee soveltaa yhdyssanasääntöjä oman tekniikan alan sanastoon. Erityinen hyöty tällaisilla tehtävillä on työelämää ajatellen, koska työntekijöinä heidän tulee hallita oman alansa sanaston oikeinkirjoitus.

Toinen osa-alue, jossa kaikkien kirjojen tehtävissä on otettu ammatillisuus huomioon, on ohjeiden antamiseen ja selostukseen liittyvät suulliset ja kirjalliset harjoitukset. Näissä opiskelijat muun muassa antavat ohjeita jonkun työn suorittamiseen tai selostavat jo tehtyä työvaihetta.

Valitse ohje, joka on hyödyllinen ja hauska. Ole asiallinen ja ”aikuinen”.

Aiheet: auton maalaaminen, lautasliinan taitteleminen, jonkin sairauden hoito (TT oppilas 2008: 108.)

Selosta jonkin työtehtävän vaiheet, esimerkiksi

- a. jatkojohdon valmistus
- b. puikkohitsausharjoitus
- f. sorvausharjoitus

(TÄ 2008: 94.)

Molemmat edellä olevista tehtävistä, selostus ja ohje, ovat sellaisia, joihin jokainen törmää sekä työssä että vapaa-ajalla. Samaan kategoriaan voidaan nimetä raporttien kirjoittaminen. Ammattialan liittäminen näihin tehtäviin on tarkoituksenmukaista, sillä arkipäiväiset selostukset ja ohjeidenannot ovat opiskelijoille tuttuja, mutta ammattityön raportointi on usein uutta ja siihen tarvitaan harjoitusta.

Edellä olevien esimerkkien lisäksi ammattiala on liitetty moniin muihin tehtäviin. Yksi esimerkki on puhetilannetehtävä, jossa harjoitellaan kohteliasta puhetapaa.

Muuta seuraavat ilmaisut myönteisemmiksi ja kohteliaammiksi:

- Laura Nieminen ei ole tavattavissa ennen kuin kello 15.
- Emme voi ottaa vastaan uusia töitä ennen kuin vasta ensi kuussa.
- En tiedä, onko meillä Michelinin renkaita varastossa..
- Soittakaa huomenna uudestaan. (TPÄ 2008: 35.)

Edellä oleva harjoitus on hyvä työelämää ajatellen, sillä asiakaspalvelu on yksi osa ammattiosaamista hyvin monella alalla. Kohteliaan puhutavan oppiminen ei tosin ole haitaksi arjenkaan kannalta.

Tehtäviä, joissa ammatillisuutta ei huomioida on kirjoissa paljon. Suuri osa muun muassa lukemisen harjoitteluun ja median käsittelyyn liittyvistä tehtävistä eivät liity mitenkään ammattitaidon vahvistamiseen. Annan tässä muutaman esimerkin, joissa ammatillisuuden yhdistäminen tehtäviin olisi mielekäästä ja helppo toteuttaa. Yksi esimerkki on tiedotteen kirjoittaminen.

Suunnittele tiedote jostakin tapahtumasta, joka voitaisiin järjestää. Tapahtuma voi olla muun muassa show, kilpailut, kirpputori, pikkujoulut, talkoot tai mikä tahansa tapahtuma,

jollaisessa sinäkin olet käynyt. Laita tiedotteeseen kaikki ne asiat, jotka hyvässä tiedotteessa kuuluu olla. (TT oppilas 2008: 89.)

Aiheista mikään ei liity työelämään, vaikka tiedote on yksi tekstityyppi, jossa työelämäkonteksti voitaisiin ottaa hyvin helposti mukaan. Jokaisella työpaikalla kirjoitetaan tiedotteita mainoksia joko yrityksen sisäiseen tai ulkoiseen tehtävään.

Äidinkielen ja ammattiopintojen tai työelämän yhteistyötä vaativia tehtäviä kirjoissa on vain muutamia. Kaikissa kirjoissa tällaisia tehtäviä ovat työssäoppimisraportin kirjoittaminen ja opinnäytetyön tekeminen. *Tehtävänä äidinkieli* -kirjassa ammattiaineiden ja äidinkielen integroimista vaativia tehtäviä ovat myös oppimispäiväkirjan kirjoittaminen ammatillisen aineen opiskelusta (s. 14), käyttöohjeen laatiminen alalla käytettävälle työkoneelle (s. 143), haastattelurungon tekeminen työssäoppimisohjaajan haastattelua varten (s. 155) ja opinnäytetyön kirjoittaminen (s. 342–357). *Tekniikan ja palvelualojen äidinkieli* -kirjassa ammattiaineiden tai työelämän ja äidinkielen välistä integraatiota tarvitaan muun muassa tehtävässä, jossa opiskelijan tulee kirjoittaa essee ammatillisen koulutuksen haasteista käyttämällä ammattiaineiden opetusta ja materiaaleja hyödyksi. Lisäksi kirjassa on tehtävä, jossa opiskelijan tulee kirjoittaa työhakemus todellisen työpaikkailmoituksen perusteella (s. 168).

5.6. Yhteenveto

Ammatin integroimista äidinkieleen pidetään opetussuunnitelmassa hyvin tärkeänä. Myös opettajien kokemukset ja aiheesta tehdyt tutkimukset osoittavat, että yhdistämisellä on hyviä vaikutuksia oppimistuloksiin ja motivaatioon. Oppikirjojen kannalta integrointi lisää kirjan käytettävyyttä ja tuo äidinkielen opiskelua lähemmäksi opiskelijoiden päämäärää eli ammatin valmistumista. Työelämäkontekstin ja ammatillisuuden puuttuminen teksteissä, tehtävissä ja kuvissa poistaa sen oletuksen, että kirja olisi todella suunnattu ammatilliseen äidinkielen opetukseen. Sen sijaan sen huomioon ottaminen edistää opiskelijoiden mielenkiintoa ja kokonaisvaltaisen ammattitaidon muodostumista.

Ammattialan liittäminen äidinkielen sisältöihin oppikirjoissa on hyvin vaihtelevaa. Äärimmäisinä esimerkkeinä aineistossani ovat *Tekemällä taitavaksi* ja *Tehtävänä äidinkieli* -kirjat. Näiden välimaastossa on kirja *Tekniikan ja palvelualojen äidinkieli*. *Tekemällä taitavaksi* -kirjassa ammatillisuuden liittäminen oppikirjaan on aika vähäistä. Suurin osa teksteistä,

tehtävistä ja kuvista jää ilman ammattikontekstia. *Tehtävänä äidinkieli* -kirjassa työelämäsuuntautuneisuus tulee esille kaikilla tarkastelemilla osa-alueilla. Oppikirjojen vaihtelevaan sisältöön voi olla monia syitä. Muun muassa alakohtaisuus tekee kirjasta helpommin integroitavamman, sillä aineistot ja kuvat voidaan rajata hyvin tietyille kohderyhmälle sopiviksi. Tämän vuoksi *Tehtävänä äidinkieli* -kirjassa, joka on tarkoitettu nimenomaan tekniikan ja liikenteen aloille, ammattiin integroiminen on helpompaa kuin *Tekemällä taitavaksi* -kirjassa, joka ei ole suunnattu millekään tietylle alalle.

Se, että kirja on suunnattu yleisesti ammatillisen äidinkielen opetukseen, ei tietyille alalle, ei kuitenkaan poista mahdollisuutta yhdistää työelämää tai ammattiopintoja äidinkielen opiskeluun. Esimerkkinä voin mainita tiedotteen kirjoittamisharjoitukset, joista on esimerkki sivulla 61. Jokaisella ammattialalla ja työpaikalla kirjoitetaan tiedotteita. Se, että ammatillisen äidinkielen oppikirjassa tiedotteen kirjoittamisen tehtävässä annetaan tiedotteen kohteeksi kirpputori tai shownäytös (TT oppilas 2008: 89), ei erityisesti edistä ja motivoi työelämässä tarvittavaa tiedotteen kirjoitustaitoa. Myös tekstin opiskelua harjoittava tekstin aiheeksi voi valita yleisesti työhön liittyvän tekstin. Yleisesti ammattioppilaitoksiin suunnattujen oppikirjojen tehtäviä tulisi tehdä sellaisiksi, että niitä voi soveltaa eri alojen tarpeisiin sopiviksi. Muun muassa puheharjoitukset voivat olla sellaisia, että jokaisella alalla valitaan omaan työhön liittyvä asiakaspalvelu- tai neuvottelutilanne.

Tekemällä taitavaksi -kirja on jaettu sisällöissään kolmeen opintojakssoon. Erityisesti työelämässä tarvittavia taitoja harjoitellaan kolmannessa opintojaksossa, jossa aiheina ovat muun muassa työelämän ryhmätyötaidot ja työpaikan hakeminen. Kahdessa ensimmäisessä opintojaksossa keskitytään äidinkieleen niin sanottuna yleissivistävänä aineena. Niissä ammatillisuus näkyy huomattavasti vähemmän kuin kolmannessa opintojaksossa.

Tehtävänä äidinkieli -kirjassa opintokokonaisuudet ovat toisia kirjoja huomattavasti pienemmissä kokonaisuuksissa. Ammattiala ja työelämä on otettu huomioon hyvin tietoisesti kaikissa sisällöissä. Jo esipuheessa kirjan tekijä kertoo kirjan tehtävien, esimerkkien ja tekstinäytteiden liittyvän tekniikan ilmiöihin. Lisäksi tekijä mainitsee kirjan kuvien olevan autenttista opiskelutilanteista. Ammatillisuus näkyy kirjassa hyvin kokonaisvaltaisesti ja tämä kertoo siitä, että kirjan tekijä on ottanut erityisesti huomioon kirjan käyttäjien mielenkiinnon kohteet ja tuonut ammattikontekstia esille kaikilla kirjan osa-alueilla.

Tekniikan ja palvelualojen äidinkieli -kirja on jaettu kolmeen osioon: *Opiskelija*, *Työntekijä* sekä *Minä ja media*. *Työntekijä*-osiossa ammatin huomioiminen on läsnä hyvin vahvas-

ti, sillä sen aihepiirit liittyvät suoraan ammatin harjoittamiseen. Osioissa *Opiskelija* sekä *Minä ja media* ammattikontekstin mukaan tuominen ei ole yhtä näkyvää.

Kirjojen opintokokonaisuuksia tarkastelemalla voidaan huomata, että kirjan jakaminen opiskelijalle ja työntekijälle tarkoitettuihin sisältöihin vähentää ammatillisuuden yhdistämistä opiskelija osuuksissa. *Työntekijä*-osuuksissa ammatillisuus tulee luonnollisesti esille. *Tehtävä äidinkieli* -kirjassa, jossa opintokokonaisuudet ovat pienemmissä jaksoissa, ammatillisuus on huomioitu paremmin. Tästä päätellen, mikäli integrointiin halutaan pyrkiä, tulisi äidinkielen oppikokonaisuuksia käsitellä yleisinä sisältöinä, ei niinkään erityisesti opiskelijalle tai työntekijälle tarkoitettuina.

6. POHDINTA

Tutkimukseni tavoitteena oli selvittää, millaisia oppisisältöjä perusasteen ammatillisen äidinkielen oppikirjoissa käsitellään. Yleisen katsauksen yhteydessä vertasin oppikirjojen sisältöjä opetussuunnitelman perusteissa mainittuihin tavoitteisiin ja sisältöihin. Lisäksi tarkastelin oppikirjojen ammatillisuutta ja ennen kaikkea äidinkielen ja ammattialan yhdistämistä oppikirjoissa. Aineistonani olivat kolme oppikirjaa: *Tekemällä taitavaksi* (Otava), *Tehtävänä äidinkieli* (WSOY) ja *Tekniikan ja palvelualojen äidinkieli* (Edita), sekä uusimmat opetussuunnitelman perusteet (OPS 2007–2010). Tarkastelemistani oppikirjoista ensimmäisenä mainittu on yleinen ammatilliseen koulutukseen suunnattu äidinkielen kirja, toinen on suunnattu erityisesti tekniikan ja liikenteen alojen opiskelijoille ja kolmas tekniikan ja palvelualojen opiskelijoille. Metodina käytin sisällönanalyysia, joka sopi hyvin oppikirjojen analyysin pohjaksi.

Tutkimusaiheeni on hyödyllinen ja ajankohtainen, sillä ammatillista äidinkieltä ei ole paljoa tutkittu, vaikka äidinkielen oppisisällöt ovat suuressa roolissa kokonaisvaltaisen ammattitaidon saavuttamisessa. Tutkimukseni nostaa esille myös sen tosiasian, että ammatilliset oppilaitokset ovat yksi tärkeä työväylä äidinkielen opettajille. Aineenopettajakoulutuksessa ammatillisen äidinkielen käsittely jää kuitenkin lähes olemattomaksi peruskoulu- ja lukio-opetuksen rinnalla, eivätkä ammattipätevyyden saaneet opettajat ole valmiita ammatillisella puolella työskentelyyn, virallisesta pätevydestä huolimatta. Toivoin, että tutkimukseni kokoaisi sellaista perustietoa, jota voisi hyödyntää muun muassa opettajien koulutuksessa. Tarkemmin sanottua, halusin tietoa siitä, millaisiin sisältöihin ja tavoitteisiin ammatillisessa oppilaitoksessa toimivan äidinkielenopettajan tulisi valmistautua ja millaisiin asioihin aineenopettajan koulutuksessa tulisi kiinnittää huomiota, jotta opettajat voisivat toimia perus- ja lukio-opetuksen lisäksi ammatillisissa oppilaitoksissa.

Perehdyin aineistooni sisällönanalyysin avulla. Erityinen etu menetelmässä oli siinä, että pystyin lähestymään aineistoa kahdesta eri näkökulmasta tutkimuksen eri vaiheissa. Lähdin liikkeelle sisältölähtöisesti ja sain aineistoni luokiteltua aineistosta nousseiden sisältöjen kautta. Myöhemmässä vaiheessa otteeni oli teoriasidonnainen, sillä peilasin aineistoani aiemmin tutkittuun tietoon ja se johdatti analyysiani eteenpäin. Tavoitteeni ei ollut päätyä uuteen teoriaan vaan saada uutta tietoa jo olleen teorian tiedon valossa.

Tutkimuksessani halusin keskittyä oppisisältöjen tarkasteluun. Oppikirjat tarjosivat tähän aiheeseen käytännöllisen ja valmiin materiaalin. Toinen vaihtoehto toteuttaa samankaltai-

nen tutkimus olisi ollut haastattelututkimus. Haastattelemalla esimerkiksi opettajia ja opiskelijoita olisi myös saanut selville, millaisia sisältöjä ammatillisessa äidinkiessä opiskellaan. Opettajien käytännöt ja opettamat asiat kuitenkin vaihtelevat suuresti, joten katsoin saavani yleistettävämmän tuloksen oppikirjoja tarkastelemalla. Tosin myös oppikirjat ovat tekijöidensä tuotoksia, ja heidän valintansa näkyvät oppikirjojen sisällöissä. Oppikirjan taustalla on yleensä kuitenkin suurempi joukko ihmisiä ja pitkän ajan työstämisprosessi takana. Oppikirjat pyrkivät myös tarjoamaan sellaisia sisältöjä, joita he olettavat suurimman osan opettajista oppilailleen opettavan. Haastattelututkimus olisi ollut hedelmällisempi esimerkiksi sellaiseen tutkimukseen, jossa olisi kartoitettu opettajien ja oppilaiden mielipiteitä ja kokemuksia siitä, mitä sisältöjä he pitävät tärkeinä tai turhina opettaa.

Tutkimukseni edetessä eteen tuli monia haasteita. Muun muassa oppikirjojen sisältöjen luokittelu aiheutti paljon hankaluuksia. Sisällöt ovat oppikirjoissa limittäin ja samassa luvussa harjoitellaan monia osa-alueita. *Tehtävänä äidinkieli* -kirjan esipuheessa sanotaankin (2008: 4), että ”kirjassa on unohdettu kategorinen ajattelu, jossa puhuminen, kirjoittaminen ja lukeminen nähdään kielenkäytön erillisinä osa-alueina”. Tästä johtuen jotkut kirjan sisällöistä ja tehtävistä toistuivat raportissani monessa sisältöalueessa. Oli myös haastavaa päättää, mitä taitoaluetta kukin tehtävä harjoittaa ensisijaisesti, ja mikä on tehtävän toissijainen tarkoitus. Jaottelu ja rajan veto oli kuitenkin välttämätöntä, jotta sisällöt pystyttiin raportoimaan kirjallisesti kohtuullisen lyhyeen muotoon.

Ensimmäisessä analyysiluvussa jaoin äidinkielen oppikirjat yhdeksään sisältöalueeseen. Osa sisältöalueista oli peräisin opetussuunnitelman perusteista, osa muita kaikissa oppikirjoissa esiintyviä keskeisiä aihealueita. Sisältöalueet olivat *opiskelutaidot, tiedonhankinta, lukeminen, kirjoittaminen, tekstinhuolto, suullinen viestintä ja vuorovaikutustaidot, mediaosaaminen, kielen ja kulttuurin tunteminen* sekä *opinnäytetyö*.

Tarkastelemieni oppikirjojen ja opetussuunnitelman perusteiden perusteella ammatillisen äidinkielen oppisisällöt ovat hyvin monipuoliset. Äidinkieli valmentaa opiskelijoita uusien asioiden opiskelemiseen ja antaa ohjeita esimerkiksi tehokkaaseen lukutapaan, kirjoittamiseen ja kriittiseen tiedonhankintaan. Näiden taitojen oppiminen on keskeistä opinnoissa pärjäämiselle. Myös työssä ja tavallisessa elämässä tarvitaan samoja taitoja. Viestintä- ja vuorovaikutustaitojen sekä työelämän tekstitaitojen harjaannuttaminen ovat ammatin kannalta sisällöissä keskeisimmässä asemassa. Työelämään liittyvien sisältöjen lisäksi kirjoissa opiskellaan muun muassa kieltä ja kulttuuria, perehdytään kaunokirjallisuuden lajeihin ja tutustutaan mediaan.

Toisessa analyysiluvussa perehdyin erityisesti oppikirjojen ammatillisuuteen. Tarkoitukseni oli tarkastella, miten äidinkielen oppikirjat omalta osaltaan edesauttavat äidinkielen ja ammattialan integroimista toisiinsa. Ensin selvitin, miten oppikirjat johdattelevat kirjan käyttäjiä ammatillisen äidinkielen opiskeluun ja millaisia perusteluja sisällöille annetaan. Sen lisäksi tarkastelin äidinkielen ja ammattialan yhdistämistä oppikirjojen teksteissä, esimerkeissä, kuvissa ja tehtävissä.

Esipuheissa ja johdantoteksteissä oppikirjan tekijät yrittävät vakuuttaa kirjan lukijat ammatillisen äidinkielen tarpeellisuudesta. Toisena tehtävänä johdantoteksteillä on orientoida opiskelijat uusien taitojen oppimiseen ja vanhojen kertaamiseen. Ammatissa tarvitseminen oli yleisin peruste sille, miksi kyseisiä sisältöjä käsitellään. Muina perusteluina mainittiin muun muassa opinnoissa ja elämässä selviäminen ja työpaikan saaminen. Perusteluiden ja johdantotekstien käytössä on kirjakohtaisia eroja. Oman tuntemuksen mukaan, ja myös yhden opettajan vahvistamana (Keipi 2002: 36), johdattelu ja perustelu ovat tärkeitä elementtejä kirjoissa. Niiden puuttuminen voi aiheuttaa sen, että opiskelijat eivät näe kirjojen sisällöille ja äidinkielen opinnoilleen tarkoitusta.

Tekstejä kirjoissa on moneen tarkoitukseen, esimerkkejä lähinnä tekstinhuollon yhteydessä. Tekstien tarkastelussa ilmeni, että aihepiirit ovat aika yleisiä. Vain yhdessä kirjassa on järjestelmällisesti käytetty ammatillisia aiheita käsitteleviä tekstejä. Muita valintaperusteita tietyille teksteille ovat muun muassa tunnetut kirjailijat (runot, novellit), tietyn tekstilajin erityispiirteiden paljous (runot) ja yleisesti nuoria koskettavat aiheet (lukemisen harjoitukset). Tekstejä paremmin ammattialat tulevat esille esimerkeissä. Muun muassa yhdyssanaesimerkeissä on jokaisessa kirjassa käytetty ammattiin liittyvää sanastoa.

Kuvissa ammatillisuuden huomioiminen on heikkoa. Kaikissa kirjoissa kuvien tehtävä on ensisijaisesti kuvittaa tekstejä, ei niinkään antaa lisää informaatiota käsiteltävästä asiasta. Usein kuvat ovat myös tehtävien aineistoina. Ammatillisuus tulee kuvista harvoin esille. Vain yhdessä oppikirjassa on aitoja kuvia ammatillisista työtilanteista.

Tehtävissä ammatillisuuden huomioiminen on vaihtelevaa. Vaihtelevuutta on sekä yhden kirjan sisällä että eri kirjojen välillä. Ammattikonteksti on otettu mukaan kaikissa kirjoissa muun muassa kielenhuollon sekä kirjallisten ja suullisten selostuksien ja ohjeiden yhteydessä. Yhdessä kirjassa ammatillisuus on läsnä lähes kaikissa tehtävissä. Toisissa kirjoissa ammatillisuutta ei ole huomioitu muun muassa lukemisen harjoituksissa, tiedotteen kirjoittamisessa ja median käsittelyssä.

Kokonaisuutena kirjojen ammatillisuudessa on eroja. *Tehtävänä äidinkieli* -kirjassa ammatillisuus on huomioitu lähes kaikissa osa-alueissa ja äidinkielen ja ammattialan integrointiin on kiinnitetty erityistä huomiota. Tämän kirjan tekijä mainitsee myös esipuheessaan ja takakannen tekstissä. *Tekemällä taitavaksi* -kirjassa ammatillisuuden huomioiminen on melko heikkoa. Johdattelu ja perustelutekstejä on vähän, eikä niissä tuoda ammattikontekstia esiin muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta. Myös tekstien aiheet ja kuvat ovat suurimmaksi osaksi yleismaailmallisia. Tehtävissä ammatillisuus tulee esiin vahvimmin, mutta kirjassa on myös paljon sellaisia tehtäviä, joissa ammatillisuutta ei huomioida, vaikka se olisi ollut helposti toteutettavissa. *Tekniikan ja palvelualojen äidinkieli* -kirjassa ammatillisuus tulee esille vaihtelevasti niin johdattelujen, tekstien, kuvien kuin tehtävienkin osalta. Toisiin kirjoihin verrattuna tämä kirja jää kahden edellä mainitun välimaastoon.

Ammatillisuuden huomioimista kirjoissa pidetään etuna, sillä äidinkielen tulisi nimenomaan täydentää ammattiosaamista. Ammatillisuuden esiin tuominen edistää muun muassa opiskelijoiden kykyä liittää äidinkielen sisällöt työelämään ja siellä tarvittaviin taitoihin. Ammatillisuudella uskotaan myös olevan positiivisia vaikutuksia opiskelijoiden äidinkielen opiskelun motivaatioon ja asenteeseen.

Alkuperäisessä tutkimussuunnitelmassa tutkimukseni oli kolmivaiheinen. Kolmantena tutkimustehtävänä minun oli tarkoitus tarkastella sitä, miten opetussuunnitelmauudistus on muuttanut oppikirjoja. Tässä tutkimustehtävässä lisäaineistona olisin käyttänyt ensimmäisessä ja toisessa tutkimustehtävässä tarkastelemieni kirjojen vanhempia painoksia, jotka noudattavat pian vanhentuvia (OPS 2000) opetussuunnitelman perusteita. Tällöin olisin voinut sujuvasti vertailla vanhojen ja uudistettujen painosten eroja, ja sitä kautta opetussuunnitelmauudistuksen vaikutuksia. Tästä tutkimustehtävästä kuitenkin luovuin kahdesta syystä. Ensinnäkin vanhempien ja uusien painosten erot olivat olemattomat, koska vanhemmat painokset olivat vain muutama vuosi aiemmin ilmestyneitä kirjoja ja niissä oli jo selvästi ennakoitu uudistuvia opetussuunnitelmia. Toiseksi tutkimukseni olisi laajentunut turhan suureksi pro gradu -tason työssä. Tätä asiaa en siis käsitellyt työssäni lainkaan. Uudistuksen vaikutuksia on luultavasti helpompi vertailla muutaman vuoden kuluttua, jolloin uudet opetussuunnitelman perusteita noudatetaan kaikissa perusasteen ammatillisissa oppilaitoksissa.

Tutkimukseni on antanut tietoa sekä ammatillisen äidinkielen sisällöistä että oppikirjojen tavasta liittää äidinkielen opinnot ammattialaan. Ammatillisen äidinkielen sisältöjä voi tarkastella opetussuunnitelman perusteidenkin pohjalta, mutta niissä sisältöjen esittely on

yleisemmällä tasolla kuin tutkimukseni oppikirjakatsauksessa. Oppikirjojen äidinkielen ja ammatillisuuden yhdistämisestä ei ole tutkittua tietoa muualla, joten se lienee tämän tutkimuksen tärkein anti. Integroinnin tarkastelu antaa tietoa ja esimerkkejä muun muassa oppikirjojen tekijöille. Myös opettajat voivat saada tutkimuksestani vinkkejä omaan opetukseen. Tutkimustani voi hyödyntää myös ammatillisten äidinkielen sisältöjen tarkastelussa esimerkiksi opettajakoulutuslaitoksissa, sillä tekemäni katsauksen avulla saa konkreettisen kuvan siitä, mitä ammatillisen äidinkielen oppitunneilla voidaan käsitellä.

Tutkimustani voisi jatkaa muun muassa kirjojen käytettävyyden tarkastelulla. Mielenkiintoista oli kuulla opettajien ja oppilaiden kokemuksia kyseisten kirjojen käytöstä. Ovatko he kokeneet kirjat hyväksi? Miten he parantaisivat kirjojen käytettävyyttä? Lisäksi mielenkiintoista oli tehdä laaja tutkimus, jossa kartoitettaisiin yleisesti oppikirjojen käyttöä ammatillisella puolella. Samalla voitaisiin selvittää, miksi jotkut käyttävät kirjoja ja toiset eivät. Myös tämä tutkimus antaisi lisätietoa oppikirjojen tekijöille. Myös äidinkielen ja ammattialan integroinnissa olisi paljon lisätutkimusmahdollisuuksia.

Oma tutkimukseni on antanut minulle paljon tietoa ammatillisesta äidinkielen opetuksesta. On ollut mukava saada vahvistusta siihen, että äidinkielen taitojen merkitys ulottuu perusasteen ja lukion jälkeen hyvin laajalle ammattitaitoon ja yleensä elämään. Sisältöihin ja tavoitteisiin perehtyminen on antanut viitteitä siitä, millaisiin asioihin ammatillisessa äidinkielen opetuksessa törmää. Suurin merkitys tutkimuksella on ollut itseni kannalta se, että nyt koen ammatillisena äidinkielen opettajana toimimisen aloittamisen paljon helpompana. Ammatillinen äidinkielen opettaja on muotoutunut realistiseksi työväyläksi omalla ammattiurallani.

AINEISTOLÄHTEET

TPÄ 2008 = Tekniikan ja palvelualojen äidinkieli 2008. 1.–6. painos. KAAKKO, ANJA – KORTEJÄRVI-NURMI, SIRKKA – TUUSA, HELENA. Helsinki: Edita.

TT oppilas 2008 = Tekemällä taitavaksi 2008. Oppilaan kirja. Uudistetun laitoksen 1. painos. LAMMI, TUULA – PALTTALA, PAULA. Helsinki: Otava.

TT opettaja 2008 = Tekemällä taitavaksi 2008. Opettajan aineisto. 1. uudistettu laitos. LAMMI, TUULA – PALTTALA, PAULA. Helsinki: Otava.

TÄ 2008 = Tehtävänä äidinkieli 2008. 3., uudistettu painos. TARKOMA, ELISE. Helsinki: WSOY.

LÄHTEET

AALTONEN, KATRI 2003: Pedagogisen ajattelun ja toiminnan suhde. Opetustaan integroivan opettajan tietoperusta lähihoitajakoulutuksessa. Joensuun yliopiston kasvatustieteellisistä julkaisuja 89. Joensuun yliopisto: Kasvatustieteiden tiedekunta.

ALASUUTARI, PERTTI 1999: Laadullinen tutkimus. Tampere: Vastapaino.

CARNEVAL, ANTHONY – GAINER, LEILA – MELTZER, ANN 1990: Workplace basics: The Essential Skills Employers Want. San Francisco: Jossey-Bass Publishers.
<http://eric.ed.gov/ERICDocs/data/ericdocs2sql/content_storage_01/0000019b/80/20/6c/d1.pdf> [luettu 7.9.2009].

EKOLA, JORMA 1991: Ammatillisen keskiasteen opetussuunnitelmajärjestelmä. – Jorma Ekola (toim.), Ammatillisen keskiasteen koulunuudistus. Jyväskylän yliopiston Kasvatustieteiden tutkimuslaitoksen julkaisusarja B. Teoriaa ja käytäntöä 56. Jyväskylän yliopisto.

EUROOPAN PARLAMENTTI 2006 = Euroopan parlamentin ja neuvoston suositus elinikäisen oppimisen avaintaidoista.
<<http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:394:0010:0018:fi:PDF>> [Luettu 31.10.2009].

HIRVI, VILHO 1984: Ammatillisten oppilaitosten äidinkielen opetuksesta. – Katri Sarmavuori, Aineenopettajan äidinkielen opetusoppi. Espoo.

HEINONEN, JUHA-PEKKA 2005: Opetussuunnitelmat vai oppimateriaalit. Peruskoulun opettajien käsityksiä opetussuunnitelmien ja oppimateriaalien merkityksestä opetuksessa. Helsingin yliopiston tutkimuksia 257. Helsingin yliopisto.

HOVI, LIISA 2006: Tekstitaidot opetussuunnitelmien perusteissa ja oppimateriaaleissa: Salasana-kirjasarjan ja opetussuunnitelman perusteiden tarkastelua. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto.

- HUHTA, MARJATTA 2006: Työelämän kieli- ja viestintätaito: kohti ammatillisen viestinnän täsmäopetusta. Helsingin ammattikorkeakoulu Stadian julkaisuja. Sarja A, Tutkimukset ja raportit. Helsingin ammattikorkeakoulu.
- HUOVILA, TUULI 2000: Ammatillisen koulutuksen maailma ja äidinkielen opetus. *Virke*, 2000: 4, s. 3-4. Helsinki: Äidinkielen opettajain liitto.
- HUOVILA, TUULI - TARKOMA, ELISE 2002: Integroitu opetussuunnitelma perinteisen sijaan. *Virke*, 2002: 3. s. 30–32. Helsinki: Äidinkielen opettajain liitto.
- HÄKKINEN, KAISA 2002: Suomalaisen oppikirjan vaiheita. Helsinki: Hakapaino Oy.
- JUNKKARI, KAISU 2003: Kirjoittaminen ja kirjoittaja lukion äidinkielen oppikirjasarjan tuottamana. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.
- KANTELINEN, RITVA 2004: Opettajankoulutus ammatillisesti suuntautuneen kielenopetuksen tehtäviin – haaste kansallisen tason kehittämistyölle. – Kari Sajavaara & Sauli Takala (toim.), Kielikoulutus tienhaarassa. Jyväskylän yliopisto: Soveltavan kielentutkimuksen keskus.
- KARJALAINEN, PIRJO 2008: Yhdyssanavirheet merkonomiopiskelijoiden itsearvioinneissa. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto.
- KARVONEN, PIRJO 1995: Oppikirjateksti toimintana. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 632. Helsinki.
- KEIPI, KAISA 2002: Äidinkieli ei ole irrallinen saareke. *Virke*, 2002:4. s. 36–37. Helsinki: Äidinkielen opettajain liitto.
- KIELTEN OPETUKSEN KEHITTÄMINEN AMMATTIKORKEAKOULUISSA 1999: Opetusministeriön työryhmien muistioita 25. Helsinki.
- KIVINIEMI, KARI 1991: Tavoite ilman tiedostavaa suunnittelua on unelma. Kehittämisenäkökulmia yleis- ja ammattisivistyksen integrointiin ammatillisissa oppilaitoksissa. – Jorma Ekola (toim.), Ammatillisen keskiasteen koulunuudistus. Jyväskylän yliopiston Kasvatustieteiden tutkimuslaitoksen julkaisusarja B. Teoriaa ja käytäntöä 56. Jyväskylän yliopisto.
- KIVINIEMI, KARI 2001: Laadullinen tutkimus prosessina. – Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.), Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- KORPELA, TUIJA 2004: Kielikoulutus yritys- ja liike-elämän näkökulmasta. – Kari Sajavaara & Sauli (toim.), Kielikoulutus tienhaarassa. Jyväskylän yliopisto: Soveltavan kielen tutkimuksen keskus.
- KORTELAINEN, TIMO 1996: Äidinkielen ja viestinnän sisällöt peruskoulupohjaisessa ammatillisessa koulutuksessa. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Joensuu yliopisto.
- KOSKINEN, TARU 2004: Palveluviestintää Raumalla. – Tuija Takala & Elise Tarkoma (toim.), Ammatillinen äidinkieli ja integrointi. Helsinki: Äidinkielen opettajain liitto.

- KOSTIAINEN, EMMA 2003: Viestintä ammattiosaamisen ulottuvuutena. Jyväskylän yliopisto: Viestintätieteiden laitos.
- KOTILAINEN, SIRKKU 1999: Mediakasvatuksen monet määritelmät. – Kotilainen, Sirkku – Hankala, Mari – Kivikuru, Ullamaija (toim.), Mediakasvatus. Helsinki: Edita.
- LAAKSONEN, PETRI 2009: Opinnäytetyö osaamisen kokoajana. – Minna Harmanen & Tuija Takala (toim.), Tekstien pyöryksessä. Tekstitaitoja alakoulusta yliopistoon. Helsinki: Äidinkielen opettajain liitto.
- LAAKSONEN, PETRI – TAKALA, TUIJA – TARKOMA, ELISE 2006: Sähköpostista raporttiin – Esimerkkejä ammatillisen äidinkielen tekstilajeista ja arvioinnista. Laatusana Oy.
- LAINEN, SALLA 2009: ”Se on ihan mukavaa!” : murteiden opetus ja opiskelu peruskoulun yhdeksännellä luokalla. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto.
- LAPPALAINEN, ANTTI 1992: Oppikirjan historia: kehitys sumerilaisista suomalaisiin. Helsinki: WSOY.
- LINNAKYLÄ, PIRJO 1995: Lukutaidolla maailmankartalle: kansainvälinen lukutaitotutkimus Suomessa. Jyväskylän yliopisto: Kasvatustieteiden tutkimuslaitos.
- LINNAKYLÄ, PIRJO – TAKALA, SAULI 1990: Lukutaidon uudet ulottuvuudet. Jyväskylän yliopiston Kasvatustieteiden tutkimuslaitoksen julkaisusarja B. Teoriaa ja käytäntöä 61. Jyväskylän yliopisto.
- LUUKKA, MINNA-RIITTA – LEIWO, MATTI 2004: Opetussuunnitelma äidinkielenopetuksen suunnannäyttäjänä. – Kari Sajavaara & Sauli (toim.), Kielikoulutus tienhaarassa. Jyväskylän yliopisto: Soveltavan kielentutkimuksen keskus.
- MIKKILÄ, MIRJAMAIJA – OLKINUORA, ERKKI 1995: Oppikirjat ja oppiminen. Turun yliopiston Oppimistutkimuskeskuksen julkaisuja 4. Turun yliopisto.
- MÄÄTTÄ, KAARINA 1984: Oppimateriaalin käyttö ja valinta. Helsingin yliopiston Kasvatustieteiden osaston julkaisuja C 4. Helsingin yliopisto.
- OPH 25.2.2008: Ammatillisten perustutkintojen kehittämisen periaatteet. Opetushallitus.
- OPH 5.8.2008: OPETUSHALLITUKSEN ARVIOITA SYKSYN 2008 KOULUTUKSEN ALOITTAVIEN JA OPISKELIJOIDEN MÄÄRISTÄ SEKÄ OPPILAITOSTEN LUKUMÄÄRISTÄ. <http://www.oph.fi/download/47978_2008SYKSYN_TIEDOTE.pdf> [Luettu 23.11.2009].
- OPM 2009: Koulutus ja tutkimus 2007–2012. Kehittämissuunnitelma. Opetusministeriö. <http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2008/Koulutus_ja_tutkimus_2007_2012._Kehittamisuunnitelma> [luettu 1.12.2009].
- OPS 2000: Ammatillisen peruskoulutuksen opetussuunnitelman perusteet 2000. Pakolliset aiheet, Äidinkieli. <http://www.edu.fi/julkaisut/maaraykset/ops/liiketalous.pdf> > [luettu 20.9.2009]

- OPS 2004: Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet 2004. Äidinkieli, suomi. Helsinki: Opetushallitus.
- OPS 2007–2010: Ammattitaitoa täydentävät tutkinnon osat, Äidinkieli, suomi. 2008. Helsinki: Opetushallitus. <<http://www.oph.fi/SubPage.asp?path=1,17627,5238,6610>> [luettu 8.9.2009].
- RAITALA, LEENA 2000: Yhteistyö koulussa ja elämässä. Virke, 2000: 4, s. 18–20. Helsinki: Äidinkielen opettajain liitto.
- RAJANDER, TUULA 2008: Opetuksen integraatio. Suomen kielen ja viestinnän integrointimahdollisuudet ammattikorkeakoulussa. Kehittämishankeraportti. Jyväskylän ammattikorkeakoulu.
<https://oa.doria.fi/bitstream/handle/10024/50001/jamk_1234953804_3.pdf?sequence=2> [luettu 10.11.2009].
- RUOHOTIE, PEKKA 2002: Oppiminen ja ammatillinen kasvu. Helsinki: WSOY.
- RÄISÄNEN, ANU 2009: SOVITELLEN. Sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet ammatillisessa peruskoulutuksessa. Koulutuksen arviointineuvoston julkaisuja 37. Jyväskylä.
- SAJAVAARA, ANU – SALO, MAILIS 2007: Työelämän kielitaitotarpeet ja kielikoulutus. – Luukka, Minna-Riitta – Pöyhönen, Sari (toim.) KOHTI TULEVAISUUDEN KIELIKOULUTUSTA. s. 233–249. Kielikoulutuspoliittisen projektin loppuraportti. Jyväskylän yliopisto: Soveltavan kielentutkimuksen keskus.
- SALOVAARA, AULI 2004: Jaksojärjestelmä on integroinnin surma. – Tuija Takala & Elise Tarkoma (toim.), Ammatillinen äidinkieli ja integrointi. Helsinki: Äidinkielen opettajain liitto.
- SARMAVUORI, KATRI 2000: Äidinkielen oppikirjojen aallokossa. Äidinkielen opetusseuran tutkimuksia 19. Espoo.
- SAVOLAINEN, KATRI 2005: Ammatillinen äidinkielen opetus ja aineenopettajakoulutus. Virke, 2005:3. s. 32–33. Helsinki: Äidinkielen opettajain liitto.
- SINKO, PIRJO 1994: Näkökulmia opetussuunnitelmaan. Suuntana oppimiskeskus; 16. Helsinki: Opetushallitus.
- SJÖBERG, ANNE 2004: Toimiva kielitaitotyöelämässä. – Kari Sajavaara & Sauli (toim.), Kielikoulutus tienhaarassa. Jyväskylän yliopisto: Soveltavan kielentutkimuksen keskus.
- TAKALA, TUIJA 2004: Ammatillisen äidinkielen opetuksen haasteet ja integrointi. – Tuija Takala & Elise Tarkoma (toim.), Ammatillinen äidinkieli ja integrointi. Helsinki: Äidinkielen opettajain liitto.
- TARKOMA, ELISE 2004a: Alkusanat. – Tuija Takala & Elise Tarkoma (toim.), Ammatillinen äidinkieli ja integrointi. Helsinki: Äidinkielen opettajain liitto.

- 2004b: Patteriasennuksen raportointi – näytön integrointi äidinkieleen. – Tuija Takala & Elise Tarkoma (toim.), Ammatillinen äidinkieli ja integrointi. Helsinki: Äidinkielen opettajain liitto.
- 2004c: Ammatillinen äidinkieli aineenopettajakoulutuksessa – ajatuksia ja käytäntöjä Oulun ja Tampereen yliopistoista. Virke, 2004:4. s. 58–59. Helsinki: Äidinkielen opettajain liitto.
- 2009: Tekstitaidot ammatillisessa perusopetuksessa. – Minna Harmanen & Tuija Takala (toim.), Tekstien pyöryksessä. Tekstitaitoja alakoulusta yliopistoon. Helsinki: Äidinkielen opettajain liitto.
- TIAINEN, PIRJO-SISKO 2008: Kirjoittamisen opetus ja ohjaus yläasteen äidinkielen ja kirjallisuuden oppikirjoissa. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto.
- TOIVOLA, MIRKA 2001: Vastavalmistunut korkeakouluinsinööri työelämän viestijänä: Mitä hän tekee? Mitä hän osaa? Mitä hän toivoo? Jyväskylän yliopisto: Soveltavan kielentutkimuksen keskus.
- TUNTURI, LEILA 1982: Kauppaoppilaitoksen yleisjakson äidinkielen oppikirjojen tarkastelua. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto.
- TUOMI, JOUNI – SARAJÄRVI, ANNELI 2009: Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi. Helsinki: Tammi.
- UUSIKYLÄ, KARI – ATJONEN, PÄIVI 2000: Didaktiikan perusteet. Juva: WSOY.
- VUORIJÄRVI, AINO 2008: Genre ammattiin opiskelussa. – Sara Routarinne & Tuula Uusi-Hallila (toim.), Nuoret kielikuvassa: kouluikäisten kieli 200-luvulla. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- VÄYRYNEN, PIRJO 2000: Äidinkielen oppimistulokset ammatillisessa peruskoulutuksessa. Oppimistulosten arviointi 6/2000. Helsinki: Opetushallitus.